

Brisel, 8.11.2023
COM(2023) 690 final

**KOMINIKE KOMISIJE ZA EVROPSKI PARLAMENT, SAVET, EVROPSKI
EKONOMSKI I SOCIJALNI ODBOR I ODBOR REGIONA**

Komunike o politici proširenja EU 2023.

{SWD(2023) 690 final} - {SWD(2023) 691 final} - {SWD(2023) 692
final} - {SWD(2023) 693 final} - {SWD(2023) 694 final} -
{SWD(2023) 695 final} - {SWD(2023) 696 final} - {SWD(2023) 697
final} - {SWD(2023) 698 final} - {SWD(2023) 699 final}

Saopštenje/Komunike o politici proširenja EU, 2023.

I. Uvod

Proširenje EU je pokretačka snaga za dugoročnu stabilnost, mir i prosperitet širom kontinenta. Članstvo u EU je **geostrateško ulaganje** u snažnu, stabilnu i ujedinjenu Evropu zasnovanu na **zajedničkim vrednostima**. To je moćno sredstvo za promovisanje demokratije, vladavine prava i poštovanja osnovnih prava. Verodostojna perspektiva članstva u EU zasnovana na zaslugama je **ključni pokretač transformacije** i time unapređuje našu kolektivnu bezbednost i društveno-ekonomski prosperitet. To je od suštinskog značaja za podsticanje pomirenja i stabilnosti na evropskom kontinentu. Geopolitički značaj proširenja EU dodatno je naglašen 2022. godine, kada su Ukrajina, Republika Moldavija¹ i Gruzija aplicirale za članstvo u EU nakon ničim izazvanog i neopravdanog agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine, pri čemu je Evropski savet² priznao evropsku perspektivu Ukrajine, Moldavije i Gruzije uz davanje statusa kandidata Ukrajini i Moldaviji. Dodeljivanje statusa kandidata Bosni i Hercegovini u decembru 2022. godine bio je važan korak u održavanju zamaha procesa proširenja.

U današnjem vremenu zapadni Balkan, Turska³, Ukrajina, Moldavija i Gruzija imaju **istorijsku priliku** da svoju budućnost čvrsto vežu za Evropsku uniju. Pristupanje jeste i ostaće proces zasnovan na zaslugama i u potpunosti zavisi od objektivnog napretka koji je postigao svaki partner u proširenju. Stoga će zemlje u procesu proširenja morati da deluju odlučno da sprovedu neophodne reforme i naprave opipljiv i nepovratan napredak, počevši od **osnova procesa pridruživanja EU**. Vladavina prava, posebno nezavisnost i funkcionisanje pravosuđa i borba protiv korupcije, osnovna prava, ekonomija, funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave i dalje su kamen temeljac politike proširenja.

Članstvo u EU je **strateški izbor**. Partneri moraju čvrsto i nedvosmisleno da prihvate i promovišu vrednosti EU. Usklađivanje sa **zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom** EU je značajniji signal nego ikada o zajedničkim vrednostima i strateškoj orijentaciji u novom geopolitičkom kontekstu.

II. KLJUČNI DOGAĐAJI

Jedinstven odgovor na ruski agresivni rat

Poslednje 2 godine obeležio je **ruski agresorski rat protiv Ukrajine**. Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR) zabeležila je više od 27 000 civilnih žrtava u Ukrajini, uključujući 9 600 ubijenih⁴, pri čemu se očekuje da će tačan broj smrtnih slučajeva biti mnogo veći. Humanitarne potrebe su i dalje visoke: 17,6 miliona ljudi u Ukrajini, 49% ukupnog stanovništva zemlje⁵ i 6,2 miliona u zemljama u kojima se nalaze izbeglice⁶, i dalje treba višesektorska humanitarna pomoć. Rat je takođe izazvao devastaciju i uništenje proizvodnje i imovine, poremećaj trgovine, smanjene investicije, eroziju ljudskog kapitala i ogromnu štetu po životnu sredinu.

¹ U daljem tekstu: 'Moldavija'.

² [EUCO 24/22](#).

³ U skladu sa zahtevom Republike Turske u vezi sa upotrebom novog zvaničnog naziva zemlje na engleskom, ovaj dokument koristi naziv „Turkiye“ umesto „Turkey“ na engleskom. Ova administrativna promena je ograničena na nomenklaturu koja se koristi u dokumentima EU, nema retroaktivno dejstvo i ne povlači pravne posledice. Ovaj pristup ne dovodi u pitanje nomenklaturu koju koriste države članice.

⁴ Cifre su iz perioda sa kraja meseca avgusta 2023.

⁵ Kancelarija Ujedinjenih nacija za koordinaciju humanitarnih pitanja, avgust 2023.

⁶ Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbeglice, septembar 2023.

Odgovor EU na ruski agresivni rat bio je bez presedana, ujedinjen, odlučan i neposredan. 27 država članica EU i njihovi partneri širom sveta **osudile su ničim izazvan i neopravdani agresorski rat**. Delovali su brzo, politički i ekonomski izolujući Rusiju, osuđujući kršenje međunarodnog humanitarnog prava i podržavajući korake za obezbeđivanje pune odgovornosti za ratne zločine i druga kršenja počinjena u vezi sa ruskim agresorskim ratom. EU je do sada usvojila **11 paketa dalekosežnih sankcija Rusiji i Belorusiji**. Demonstrirajući svoju nepokolebljivu podršku Ukrajini, EU nastavlja da pruža široku **humanitarnu, finansijsku, ekonomsku i vojnu podršku** ovoj zemlji. Putem pristupa „Tim Evrope“, EU, njene države članice i finansijske institucije do sada **su mobilisale 82,6 milijardi evra** (septembar 2023; uključujući 25 milijardi evra u vojnoj podršci), uključujući sredstva koja su dostupna za smeštaj izbeglica u EU. Savet je produžio do marta 2025. privremenu zaštitu za ljude koji su pobjegli od rata protiv Ukrajine, dajući sigurnost za više od 4 miliona Ukrajinaca koji trenutno žive u EU. Kao odgovor na rusku blokadu ukrajinskih crnomorskih luka, od maja 2022. EU, zajedno sa Ukrajinom i Moldavijom, sprovodi linije solidarnosti EU-Ukrajina, koje povezuju Ukrajinu i Moldaviju sa Evropskom unijom, olakšavajući njihovu trgovinu sa EU i ostatak sveta, uključujući kritične proizvode kao što su žitarice. Komisija podržava niz napora za praćenje i evidentiranje štete po životnu sredinu. EU će nastaviti da podržava Ukrajinu koliko god bude potrebno.

Evropska komisija, zajedno sa Ukrajinom i partnerima iz G7, uspostavila je u januaru 2023. **Višeagencijsku platformu za koordinaciju donatora** radi koordinacije podrške za hitne potrebe Ukrajine za finansiranjem i buduću ekonomski oporavak i rekonstrukciju.

U junu 2023. Evropska komisija je predložila namenski instrument srednjoročnog finansiranja koji će Ukrajini pružiti koherentnu, predvidljivu i fleksibilnu podršku za period 2024-2027. Nova **pomoć za Ukrajinu**⁷ će podržati napore da se održi makrofinansijska stabilnost i promovisaće oporavak. Plan je **da se Fondu dodeli 50 milijardi evra** grantova i kredita za period 2024-2027.

EU je takođe isporučila dva sveobuhvatna **paketa podrške za Moldaviju**⁸, posebno da se pozabavi uticajem ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine na zemlju. Moldavija se suočila sa velikim prilivom izbeglica iz Ukrajine, rastućom inflacijom, pretnjama njenom snabdevanju energijom, narušavanjem vazdušnog prostora i mnoštvom hibridnih neprijateljskih akcija kao što su organizovani protesti, masovne kampanje dezinformacija i sajber napadi.

Agresorski rat Rusije protiv Ukrajine izaziva strah u širem regionu, uključujući Gruziju. U tom kontekstu, bezbednost i odbrana, suprotstavljanje hibridnim i sajber-bezbednosnim pretnjama i dalje su među prioritetnim oblastima saradnje EU i Gruzije. Ukupno 62 miliona evra mobilisano je za podršku odbrambenim snagama Gruzije kroz Evropski mirovni fond.

Evropska komisija je u decembru 2022. godine predložila **Paket energetske podrške** od 1 milijarde evra **za zapadni Balkan**⁹. Rešavajući trenutne, kratkoročne i srednjoročne potrebe u regionu, značajan paket energetske podrške pomogao je partnerima sa zapadnog Balkana da počnu da smanjuju svoju zavisnost od ruskih fosilnih goriva, ubrzaju dekarbonizaciju i poboljšaju energetska bezbednost regiona. EU je pojačala podršku kompjuterske, tzv. **sajber bezbednosti**, takođe u svetlu nekoliko sajber napada u zemljama zapadnog Balkana.

---

⁷ 2023/0200 (COD)

⁸ [Evropska unija će dodeliti Republici Moldaviji još jedan paket podrške u vrednosti od 250 miliona EUR.](#)

⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/AC_23_3196

Evropska komisija bila je zajednički domaćin konferencije o sajber bezbednosti na visokom nivou u junu 2023. u Briselu.

Agresorski **rat Rusije** protiv Ukrajine uticao je na zemlje proširenja, posebno na Ukrajinu kao žrtvu agresije, i na države članice EU, **sa velikim ekonomskim i socijalnim izazovima**. Suočena sa rastućom spoljnom nestabilnošću, strateškom konkurencijom i bezbednosnim pretnjama, EU je preuzela više međunarodne odgovornosti i preduzela dalje odlučne korake ka smanjenju zavisnosti i izgradnji snažnije ekonomske baze. Ovi ciljevi su relevantni za sve zemlje proširenja.

Proširenje EU hvata novi zamah

Program proširenja je dobio novi zamah u junu 2022. godine, kada je Evropski savet podržao preporuke Komisije, priznajući **evropsku perspektivu Ukrajine, Moldavije i Gruzije i dajući Ukrajini i Moldaviji status zemlje kandidata**. Ovo je usledilo nakon **zahteva za članstvo u EU** koje su tri zemlje podnele u proleće 2022. i **Mišljenja**¹⁰ koje je Evropska komisija predstavila u junu iste godine. Evropska perspektiva je ojačala odlučnost zemalja da sprovedu neophodne reforme koje zahteva proces pristupanja EU, posebno korake/prioritete pomenute u mišljenjima Komisije. Komisija do sada izveštava o ispunjavanju ovih koraka/prioriteta u okviru svog redovnog paketa proširenja, u koji su od ove godine uključene Ukrajina, Moldavija i Gruzija.

Na **zapadnom Balkanu**, prva međuvladina konferencija sa Albanijom i Severnom Makedonijom o **pristupnim pregovorima** održana je u julu 2022. godine, nakon čega je usledilo analitičko ispitivanje pravnih tekovina EU - „*acquis*“ (tzv. *skining* proces), koji bi trebalo da bude završen u decembru 2023. U decembru 2022. godine, Evropski savet je Bosni i Hercegovini dodelio status **kandidata za članstvo u EU** pod razumevanjem da će ova zemlja da sprovede korake navedene u Kominikeu Komisije o politici proširenja¹¹ iz oktobra 2022. U decembru 2022. **Kosovo*** je podnelo zahtev za članstvo u EU. EU se u proleće 2023. dogovorila o liberalizaciji viznog režima za Kosovo, koja se primenjuje od 1. januara 2024..

Nastavljen je **angažman na visokom nivou** sa zemljama u procesu proširenja. Tokom **samita zapadnog Balkana** u okviru **Berlinskog procesa** u novembru 2022. godine, Komisija je najavila značajan paket energetske podrške od 1 milijarde evra u bespovratnim sredstvima EU kako bi pomogla zapadnom Balkanu da se suoči sa neposrednim posledicama energetske krize i izgradi otpornost u kratkom i srednjem roku. **Samit EU-zapadni Balkan** održan je u decembru 2022. godine u Tirani. Činjenica da je samit organizovan po prvi put u regionu je jasan znak pune i nedvosmislene posvećenosti EU perspektivi članstva zapadnog Balkana u Evropskoj uniji. EU je pozdravila napredak u pregovorima za tri nova sporazuma o zajedničkom regionalnom tržištu koji olakšavaju slobodu kretanja i zapošljavanje širom regiona. Na marginama samita usvojena je mapa puta za smanjenje troškova rominga između EU i zapadnog Balkana.

Dana 6. oktobra 2023. godine, na **neformalnom sastanku šefova država i vlada u Granadi**, lideri EU su ponovo potvrdili proširenje kao geostratešku investiciju u mir, bezbednost, stabilnost i prosperitet¹². Oni su istakli da članice koje teže treba da pojačaju svoje reformske napore, posebno u oblasti vladavine prava, u skladu sa prirodom procesa pristupanja zasnovanom na zaslugama i uz pomoć EU.

¹⁰ [COM\(2022\) 405 final](#), [COM\(2022\) 406 final](#), [COM\(2022\) 407 final](#).

¹¹ [COM\(2022\) 528 final](#).

* Ova odredba ne prejudicira stav o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

¹² <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/10/06/granada-declaration/>

Paralelno sa ovim, Unija treba da postavi neophodne unutrašnje osnove i reforme za dalje proširenje, kako bi zaokružila Evropsku uniju. Kao konkretan izraz podrške EU partnerima u proširenju, ključno je mobilizirati odgovarajuća finansijska sredstva, uključujući i u kontekstu srednjoročne revizije trenutnog višegodišnjeg finansijskog okvira¹³.

Samit Berlinskog procesa, održan prvi put u regionu 16. oktobra 2023. godine - u Tirani, zabeležio je napredak na zajedničkom regionalnom tržištu, potpisivanjem Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za babice, veterinare, medicinske sestre i farmaceute i broj zajedničkih izjava vezanih za regionalnu saradnju. To je takođe bila prilika da se sa liderima regiona razgovara o planu rasta EU za zapadni Balkan i da se otvori predstavništvo Evropskog koledža u Tirani, uključujući i pokretanje upisa studenata za akademsku 2024/25.

Pregovori sa **Turskom** o pristupanju su u zastoju od 2018. godine, u skladu sa odlukom Saveta. Turska ostaje ključni partner za Evropsku uniju i zemlja kandidat, a pristupanje EU ističe kao svoj strateški cilj. Ipak, Turska je nastavila da se udaljava od EU, uglavnom zbog nastavka nazadovanja u oblastima osnovnih prava i vladavine prava, uključujući nezavisnost pravosuđa, i nedostatak reformi u nekim sektorskim pitanjima.

Izjava EU i Turske iz 2016. ostala je ključni okvir za saradnju u oblasti migracija i nastavila je da daje rezultate, uprkos stalnim izazovima u njenoj implementaciji. Turska i dalje prima 3,6 miliona izbeglica. Turska je takođe nastavila da igra ključnu ulogu u rešavanju pitanja migracija duž istočno-mediteranske rute. Komisija očekuje da Turska poštuje svoje obaveze prema izjavi EU i Turske, u skladu sa zaključcima Evropskog saveta iz oktobra 2021, što uključuje i sprečavanje iregularnih migracija sa kopnenih i morskih puteva i nastavak povratka.

U skladu sa zaključcima Evropskog saveta iz 2021, godine¹⁴ o pozitivnoj agendi sa Turskom, Komisija se angažovala u dijalogu na visokom nivou sa turskim vlastima o poljoprivredi i ruralnom razvoju, o klimatskim promenama, kao i o istraživanju i inovacijama, i pokrenula je novi osnovana turska investiciona platforma. Sledeći dijalog na visokom nivou između EU i Turske o migraciji i bezbednosti zakazan je za 23. novembar 2023. EU ima strateški interes za stabilno i bezbedno okruženje u istočnom Mediteranu i za razvoj saradnje i uzajamno korisnih odnosa sa Turskom. Evropski savet je u junu 2023. godine pozvao visokog predstavnika i Komisiju da podnesu izveštaj Evropskom savetu o stanju odnosa između EU i Turske¹⁵, nadovezujući se na instrumente i opcije koje je identifikovao Evropski savet, i sa ciljem da se nastavi na strateški način i na način koji gleda prema napred.

Od početka agresije Rusije na Ukrajinu, odnosi EU sa Ukrajinom dostigli su nivo bez presedana. U Kijevu je u februaru 2023. održan 24. **samit EU-Ukrajina** i sastanak između Kolegijuma komesara i Vlade Ukrajine. Prvi neformalni sastanak ministara spoljnih poslova EU-Ukrajina u Kijevu okupio je Ukrajinu, EU i 27 država članica na 2. oktobar 2023. EU je ponovila svoju nepokolebljivu podršku i posvećenost nezavisnosti, suverenitetu i teritorijalnom integritetu Ukrajine u okviru njenih međunarodno priznatih granica i na putu zemlje ka EU.

Moldavija je 1. juna 2023. bila domaćin drugog sastanka **Evropske političke zajednice** koji je okupio 45 evropskih lidera kako bi razgovarali o zajedničkim naporima za mir i bezbednost, kao i o energetske otpornosti i povezanosti i mobilnosti u Evropi.

---

13 [COM\(2023\) 336](#)

14 [EUCO 7/21.](#)

15 [EUCO 7/23.](#)

Agresorski rat Rusije protiv Ukrajine dodatno je podvukao potrebu za jedinstvom i solidarnosti između EU i njenih najbližih partnera, a samim tim i važnost usklađivanja **zajedničke spoljne i bezbednosne politike** (CFSP) u procesu proširenja. Nastavak potpunog usklađivanja Albanije, Crne Gore i Severne Makedonije ostao je snažan signal njihovog strateškog izbora pristupanja EU. Povećana je ukupna saradnja i usklađivanje Ukrajine sa ZSBP-om EU. Značajno povećanje stopa usklađivanja sa ZSBP-om Moldavije i Bosne i Hercegovine, te nastavak jednostranog usklađivanja Kosova, takođe su bile važne potvrde njihovog strateškog usmerenja prema EU, iako implementacija sankcija ostaje izazov u Bosni i Hercegovini. Srbija je zadržala svoj obrazac usklađivanja tokom izveštajnog perioda i očekuje se, kao prioritet, da ispuni svoju posvećenost i progresivno se uskladi sa ZSBP EU, uključujući tu i restriktivne mere EU, u skladu sa svojim pregovaračkim okvirom, i da izbegava akcije i izjave koji su u suprotnosti sa stavovima EU o spoljnoj politici. Usklađenost Gruzije sa CFSP-om je i dalje je na niskom nivou i očekuje se da će zemlja preokrenuti ovaj trend. Turska nije ostvarila napredak u usklađivanju CFSP-a tokom perioda obuhvaćenog ovim izveštajem, zadržavajući veoma nisku stopu usklađenosti. Turska je nastavila da se uzdržava od usklađivanja sa restriktivnim merama EU protiv Rusije. Njihova retorika podrške terorističkoj grupi Hamas nakon napada na Izrael 7. oktobra 2023. u potpunom je neskladu sa pristupom EU. Istovremeno, Turska je, zajedno sa UN, omogućila izvoz ukrajinskog žita preko Crnog mora preko Crnomorske inicijative za žito, sve dok Rusija jednostrano ne suspenduje mehanizam. Partneri su nastavili da daju vredan doprinos misijama i operacijama zajedničke bezbednosne i odbrambene politike.

Zapadni Balkan, Turska, Ukrajina, Moldavija i Gruzija nastavili su da se usklađuju sa EU, kada su glasali o većini relevantnih rezolucija Generalne skupštine UN u vezi sa agresorskim ratom Rusije protiv Ukrajine. Kao ne-stalna članica Saveta bezbednosti UN, Albanija je nastavila da bude aktivno angažovana na promovisanju i odbrani međunarodnog prava, Povelje UN i međunarodnog poretka zasnovanog na pravilima.

Mehanizmu civilne zaštite Unije pristupile su Albanija, Bosna i Hercegovina, Moldavija i Ukrajina. Oni su postigli značajan napredak u civilnoj zaštiti povećanjem svojih administrativnih i operativnih kapaciteta kako bi pokazali solidarnost sa EU. Države učesnice Mehanizma civilne zaštite Unije imaju ista prava i obaveze kao i države članice EU u okviru ovog mehanizma.

Komisija podstiče sve zemlje u procesu proširenja da budu ambicioznije i da pojačaju svoje koordinisane akcije na zelenoj tranziciji, naročito davanjem prioriteta uključivanju Evropskog zelenog dogovora u sve oblasti politika. Zemlje koje su potpisnice Ugovora o Energetskoj zajednici podstiču se da sprovode obaveze prema Mapi puta Energetske zajednice za dekarbonizaciju i da se pripreme za sistem trgovine emisijama u skladu sa preporukom Energetske zajednice.

III. ZEMLJE U GRUPI ZA POŠIRENJE NA NJIHOVOM PUTU KA EU

Crna Gora ima sva poglavlja otvorena za pregovore, od kojih su tri privremeno zatvorena. Sledeća prekretnica je ispunjavanje privremenih merila za poglavlja o vladavini prava. **Srbija** ima otvorena 22 od 35 pregovaračkih poglavlja, od kojih su 2 privremeno zatvorena. Put ka otvaranju daljih klastera zavisiće od napretka zemlje, posebno od tempa reformi na poljima vladavine prava i normalizacije odnosa sa Kosovom.

U skladu sa revidiranim metodologijom¹⁶, u zaključcima i preporukama ovog Saopštenja, Komisija ocenjuje **ukupnu ravnotežu u pristupnim pregovorima** sa Crnom Gorom i Srbijom i predlaže dalji put za svaku od zemalja.

---

16 [COM\(2020\) 57 final](#).

Naredne međuvladine konferencije mogle bi se održati nakon objavljivanja sadašnjeg godišnjeg paketa izveštaja.

Nakon prve međuvladine konferencije sa **Albanijom i Severnom Makedonijom** 19. jula 2022, Komisija je odmah pokrenula **proces skrininga**. Održane su sve sesije o klasteru 1 (osnove), klasteru 2 (unutrašnje tržište), klasteru 3 (konkurentnost i inkluzivni rast) i klasteru 4 (Zelena agenda i održivo povezivanje). Objašnjenja i bilateralne sednice za preostala dva klastera su u toku ili su zakazane do decembra 2023. Izveštaji o skriningu za osnovni klaster predstavljeni su Savetu u julu 2023. Vlasti su dosledno iskazivale svoju političku posvećenost strateškom cilju integracije u EU i njihovu ambiciju da se napreduje u pristupnim pregovorima na osnovu kontinuiranog napretka reformi.

Nakon opštih izbora u **Bosni i Hercegovini** u oktobru 2022. godine, novo Veće ministara na državnom nivou stupilo je na dužnost krajem januara, a nova vlada entiteta Federacije stupila je na dužnost početkom maja 2023. Nakon dodele statusa kandidata u decembru 2022. godine, nova vladajuća koalicija proglasila je napredovanje na putu ka EU glavnim prioritetom svog koalicionog sporazuma i izrazila opredeljenost za rešavanje 14 ključnih prioriteta iz Mišljenja Komisije o zahtevu Bosne i Hercegovine za članstvo u EU, Veće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo je nekoliko strategije (o terorizmu, organizovanom kriminalu, pranju novca i migracijama) i nacrtima zakona. Parlament je usvojio niz zakona koji se odnose na 14 ključnih prioriteta i korake navedene u preporuci Komisije za status kandidata. Ustavni sud je ukinuo nekoliko pravnih i političkih akata koje je entitet *Republika Srpska* usvojio kao kršenje ustavno-pravnog poretka. Ponovno uvođenje krivičnih kazni za klevetu u entitetu *Republika Srpska* u julu 2023. godine ozbiljno utiče na okruženje za civilno društvo i predstavlja veliki korak unazad u zaštiti osnovnih prava. Nacrt zakona koji cilja grupe civilnog društva kao „strane agente“ usvojila je u prvom čitanju od strane entitetske skupštine; ako se u potpunosti usvoji, to bi označilo još jedan za žaljenje i neosporan veliki korak unazad. U junu 2023. godine, entitet *Republika Srpska* usvojio je dva zakona o nesprovođenju odluka Ustavnog suda i odluka visokog predstavnika, čime je narušen ustavni i pravni poredak zemlje.

EU i **Turska** nastavile su da se angažuju u skladu sa zaključcima Evropskog saveta iz 2021. Turska je zemlja kandidat i ključni partner za EU u suštinskim oblastima od zajedničkog interesa kao što su trgovina, migracija, borba protiv terorizma, javno zdravlje, klima, energija, transport i regionalna pitanja. Pregovori o pristupanju ostaju u zastoju, jer Turska nije preokrenula negativni trend udaljavanja od Evropske unije, uz ozbiljno nazadovanje u nizu ključnih oblasti. Što se tiče energetike, Turska je i dalje važna i pouzdana tranzitna zemlja za EU. EU je odmah reagovala u znak solidarnosti na zemljotrese u februaru 2023. koji su pogodili jugoistočnu Tursku sa spasilačkim timovima i podrškom uaturi preko Mehanizma civilne zaštite Unije, i doprinela mobilizaciji ukupnog obećanja međunarodne zajednice od 6 milijardi evra. Obe strane uspešno saraduju na sprovođenju pomoći od 1 milijarde evra koju je obećala EU. Carinska unija između EU i Turske nastavila je da koristi obema stranama. Treba obezbediti potpuno poštovanje restriktivnih mera EU, posebno uzimajući u obzir slobodan promet proizvoda unutar carinske unije EU i Turske

U Mišljenju Komisije o zahtevu **Ukrajine** za članstvo u EU identifikovano je 7 koraka za Ukrajinu da nastavi na svom putu pristupanja EU. Evropski savet je Ukrajini dodelio status kandidata i pozvao Komisiju da izveštava o primeni 7 koraka kao sastavnog dela ovog paketa.

U Mišljenju Komisije o moldavskoj molbi za članstvo u EU identifikovano je 9 koraka za **Moldaviju** da nastavi na svom putu pristupanja EU. Evropski savet je Moldaviji dao status kandidata i pozvao Komisiju da izveštava o implementaciji 9 koraka kao sastavnog dela ovog paketa.

U Mišljenju Komisije o zahtevu **Gruzije** za članstvo u EU identifikovano je 12 prioriteta za Gruziju da nastavi na svom putu pristupanja EU. Evropski savet je izrazio spremnost da Gruziji dodeli status zemlje kandidata nakon što ovi prioriteti budu rešeni. Evropski savet je pozvao Komisiju da izveštava o implementaciji ovih prioriteta kao sastavnog dela ovog paketa.

IV. OSNOVE PROCESA PRIDRUŽIVANJA EU

Vladavina prava, osnovna prava, funkcionisanje demokratskih institucija, reforma javne uprave i ekonomski kriterijumi čine srž onoga što je poznato kao „osnove“ procesa pridruživanja EU. Kvalitet institucija i upravljanja je osnova za unapređenje konkurentnosti, prosperiteta i društvenog blagostanja, i podržava sposobnost da se u potpunosti uskladi sa pravnim tekovinama EU. Kredibilne i nepovratne reforme u osnovama su ključne za zemlje proširenja kako bi osigurale napredak na svojim putevima pristupanja EU. Tokom protekle godine, napredak u reformskim agendama povezanim sa osnovama primećen je posebno u Ukrajini i Moldaviji kao odgovor na preporuke u mišljenjima dotične Komisije.

Učvršćivanje vladavine prava zahteva nezavisan, nepristrasan, odgovoran i profesionalan **pravosudni sistem** koji funkcioniše efikasno i sa adekvatnim resursima, bez nepotrebnog spoljnog mešanja i gde se odluke izvršavaju efikasno i blagovremeno. U nekim slučajevima je postignut napredak, uz napredovanje reformi pravosuđa, na primer u Albaniji, Moldaviji, Srbiji i Ukrajini. Međutim, u većini zemalja proširenja pravosudni organi ostaju izloženi mnogim izazovima i ranjivostima. Pokušaji političara u nekoliko zemalja da javno razotkriju i vrše pritisak na sudije, posebno u osetljivim slučajevima, i dalje su zabrinjavajuća praksa. Institucionalni aranžmani koji negativno utiču na nezavisnost sudija i tužilaca ostali su na snazi, što u konačnici utiče na ravnotežu i podelu vlasti. Kao rezultat toga, kredibilitet pravosuđa je u celini ostao prilično nizak, uključujući i opštu percepciju nekažnjivosti u javnosti. U nekoliko zemalja, reforme pravosuđa su otkrile ograničene kapacitete za sprovođenje čak i tamo gde postoji politička volja. Efikasnost istražnih i pravosudnih organa, koja rezultira kredibilnom evidencijom rezultata, neophodna je za dalji napredak u procesu pridruživanja EU.

Borba protiv korupcije ostaje prioritet za vlade zemalja u procesu proširenja. **Korupcija**, uključujući tu i korupciju na visokom nivou, i dalje je široko rasprostranjena u zemljama u procesu proširenja, a preplitanje javnih i privatnih interesa ostaje pitanje koje zabrinjava. Uloženi su određeni naponi da se ojača borba protiv korupcije. Integrisanje antikorupcijskih mera u najugroženije sektore ostaje važan prioritet, dok organima za sprovođenje zakona i pravosudnim organima je potrebno veže osnaživanje i nezavisnost. Elementi zauzimanja države i dalje postoje, uz pretnje demokratskoj stabilnosti, korupciju na visokom nivou i neprimeren uticaj oligarha koji se primećuje, zajedno sa pokušajima organizovanih kriminalnih mreža da se infiltriraju u ekonomske i političke sisteme, administracije i medije. Ovim izazovima treba hitno pristupiti kroz systemske i sveobuhvatne pristupe. Ključni pokazatelj uspeha biće kredibilna evidencija proaktivnih istraga, krivičnog gonjenja i pravosnažnih presuda u vezi sa korupcijom, organizovanim kriminalom i pranjem novca. Da bi bili kredibilni, svi akteri u lancu vladavine prava treba da daju solidne rezultate i evidenciju proaktivnih istraga, krivičnog gonjenja i pravosnažnih presuda u vezi sa korupcijom, organizovanim kriminalom i pranjem novca.

Stabilne i konsolidovane demokratske institucije i procesi su centralni stub procesa pridruživanja EU. Komisija je počela da sprovodi pojačan i pojednostavljen angažman sa zemljama u procesu proširenja u vezi sa opštim okvirom za demokratiju, bilo da se radi o izbornom procesu, funkcionisanju parlamenta (uključujući njegovu nadzornu ulogu u radu vlade i kreiranju politike i još uvek preterano oslanjanje na ubrzane procedure). u mnogim slučajevima) ili uloga civilnog društva.

Većina zemalja je i dalje bila pogođena izraženom političkom polarizacijom, nedostatkom međustranačke saradnje i sužavanjem prostora za civilno društvo. Nedostatak efikasnog međustranačkog dijaloga rezultirao je produženim političkim zastojem i stagnacijom reformi. U nekim slučajevima, parlamentarne debate su bile obeležene tenzijama, uvredljivim jezikom i povremenim nasilnim incidentima.

U velikom broju zemalja u procesu proširenja došlo je do određenog napretka u pogledu osnovnih prava, uz veže razumevanje važnosti ovih prava i sloboda koje se garantuju. Istovremeno, nastavljeni su i negativni trendovi, pri čemu je i dalje preovladavalo rodno zasnovano nasilje, dok su slobodu medija i dalje ometali politički i ekonomski interesi, što slabi kontrolu nad državnim organima, otvara prostor za strano mešanje i podriiva komunikaciju o EU. . U nekim zemljama se postavljaju pozitivne inicijative o pravima deteta i osoba sa invaliditetom. U praksi, međutim, na zaštitu osnovnih prava negativno utiče nedovoljna primena zakona i politika i neefikasnost mehanizama obeštećenja širom sveta. Ostaju izazovi u obezbeđivanju efikasne zaštite od svih oblika mržnje i diskriminacije, uključujući i onu koja je usmerena prema manjinama.

Što se tiče pravde, slobode i bezbednosti, saradnja između EU i zemalja u procesu proširenja u oblasti sprovođenja zakona i pravosuđa nastavila je da se pozitivno razvija, dok izazovi ostaju. Zapadni Balkan nastavlja da funkcioniše kao čvorište kriminalnih aktivnosti i grupa aktivnih u EU, kao važna tranzitna tačka za žrtve trgovine ljudima, krijumčarenja migranata i nedozvoljene robe, posebno za drogu koja ulazi u EU. Kriminalci i kriminalne mreže poreklom sa zapadnog Balkana takođe imaju značajan uticaj na teški i organizovani kriminal u drugim delovima sveta. Turska ostaje ključna tranzitna zemlja za heroin koji se krijumčari u EU. Grupe organizovanog kriminala iz Moldavije i Gruzije su aktivne u krijumčarenju migranata, organizovanom imovinskom kriminalu, trgovini ljudima, sajber kriminalu, prevari bezgotovinskog plaćanja, prevari akciza i drugim vrstama krivičnih dela kao što je prevara sa dokumentima.

Ukrajina je geografski na raskrsnici krijumčarenja ilegalne robe u EU, a takođe je i izvorna i odredišna zemlja za trgovinu ljudima. Uprkos izazovima vezanim za rat, uključujući proširene institucionalne kapacitete zbog značajnih gubitaka resursa za borbu protiv organizovanog kriminala, relevantne ukrajinske institucije pokazale su izuzetnu otpornost i operativne sposobnosti

Ratifikacija i pravilna primena međunarodnih konvencija iz oblasti pravosudne saradnje u građanskim stvarima, posebno onih koje je razvila Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu, od najveće je važnosti u perspektivi budućeg pristupanja ovih zemalja EU..

Saradnja u borbi protiv terorizma i prevenciji radikalizacije je relevantna za sve zemlje proširenja. Terorizam i nasilni ekstremizam i dalje predstavljaju izazov i pretnju po bezbednost. **Hibridne pretnje**, uključujući dezinformacije, manipulaciju stranim informacijama i mešanje (FIMI) i sajber napadi, posebno na kritičnu infrastrukturu, ostaju politički i bezbednosni izazov za zemlje u procesu proširenja. Nakon naglog porasta prošle godine nakon ruskog agresivnog rata protiv Ukrajine, ove pretnje i dalje predstavljaju značajan rizik i za EU i za zemlje proširenja. Zajednički akcioni plan za borbu protiv terorizma za zapadni Balkan je glavni okvir za saradnju po ovom pitanju od 2018. godine.

Pored ukupnog povećanja ilegalnih migratornih tokova, promena obrazaca na rutama zapadnog Balkana zahteva stalnu budnost, posebno u pogledu ilegalnih aktivnosti mreža uključenih u krijumčarenje migranata i trgovinu ljudima. Postoji napredak u pogledu kapaciteta upravljanja migracijama u regionu zapadnog Balkana. Komisija je u decembru 2022. predstavila Akcioni plan EU za zapadni Balkan kako bi se pozabavio sve većim tokovima neregularnih dolazaka u EU preko zapadnobalkanske rute. Implementacija ovog akcionog plana donela je prve rezultate sa smanjenjem migracionog pritiska na zapadnobalkanskoj ruti 2023. godine, posebno zahvaljujući povećanom političkom, finansijskom i operativnom angažmanu između EU i partnera sa Zapadnog Balkana na polju migracija i poboljšanom usklađivanju sa vizna politika EU. Usklađivanje vizne politike sa EU ostaje ključno za dobro funkcionisanje bezvignog režima ovih partnera sa EU. Dalji napori bi trebalo da nastave da napreduju u svim segmentima Akcionog plana.

Kako bi pomogla u rešavanju tekućih izazova duž istočno-mediteranske rute, Komisija je u oktobru 2023. predstavila Akcioni plan EU za istočno-mediteransku rutu. On navodi operativne mere za sprečavanje neregularnih odlazaka, borbu protiv krijumčarenja, obezbeđivanje legalnih puteva, poboljšanje upravljanja granicom, podršku povratku i saradnju u vezi sa readmisijom i dovoljan kapacitet za prijem.

Rat Rusije protiv Ukrajine doveo je do porasta broja ukrajinskih izbeglica. Moldavija, koja ugošćuje najveći broj ukrajinskih izbeglica po glavi stanovnika među zemljama u procesu proširenja, ali i zemlje poput Crne Gore, Srbije, Albanije i Severne Makedonije odigrale su ključnu ulogu u prihvatanju ovih izbeglica.

Kvalitet **javne uprave** i regulatornog okvira je ključan za **dugoročnu konkurentnost EU**¹⁷. Sve u svemu, zemlje u procesu proširenja ostaju u najboljem slučaju umereno pripremljene u pogledu kvaliteta svoje javne uprave. Tokom perioda izveštavanja, napredak reformi je generalno bio veoma ograničen. Većina preporuka iz ranijih godina i dalje važi. Tipičan obrazac je da je formalna pravna i institucionalna osnova za profesionalnu administraciju barem delimično uspostavljena, ali da se ne primenjuje sistematski.

Od početka ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine u februaru 2022. godine, većina od **10 privreda proširenja** suočila se sa velikim ekonomskim i društvenim izazovima. U Ukrajini je BDP opao za 29,1% u 2022. godini, pošto je cela zemlja bila pod velikim uticajem ruskog agresorskog rata koji je rezultirao značajnim pritiskom na makroekonomsku stabilnost. Rast BDP-a regiona Zapadnog Balkana usporio je na 3,2% u 2022. godini, u odnosu na 7,7% oporavka od uticaja COVID-19 u 2021. godini, ali ozbiljnost usporavanja je varirala među ekonomijama, pri čemu je realni rast BDP-a usporio na 6,1% u Crnoj Gori, 4,8% u Albaniji, 4% u Bosni i Hercegovini, 3,5% na Kosovu, 2,3% u Srbiji i 2,1% u Severnoj Makedoniji. U Turskoj je **rast BDP-a** usporen na 5,6%. U Moldaviji se BDP naglo smanjio za 5,9%, dok je u Gruziji BDP nastavio da raste na dvocifrenom nivou od 10,1%.

---

17 [COM\(2023\) 168 final.](#)

Od početka ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine u februaru 2022. godine, većina od 10 privreda proširenja suočila se sa velikim ekonomskim i društvenim izazovima. U Ukrajini je BDP opao za 29,1% u 2022. godini, pošto je cela zemlja bila pod velikim uticajem ruskog agresorskog rata koji je rezultirao značajnim pritiskom na makroekonomsku stabilnost. Rast BDP-a regiona Zapadnog Balkana usporio je na 3,2% u 2022. godini, u odnosu na 7,7% oporavka od uticaja COVID-19 u 2021. godini, ali ozbiljnost usporavanja varira među ekonomijama, pri čemu je realni rast BDP-a usporio na 6,1% u Crnoj Gori, 4,8% u Albaniji, 4% u Bosni i Hercegovini, 3,5% na Kosovu, 2,3% u Srbiji i 2,1% u Severnoj Makedoniji. U Turskoj je rast BDP-a usporen na 5,6%. U Moldaviji se BDP naglo smanjio za 5,9%, dok je u Gruziji BDP nastavio da raste na dvocifrenom nivou od 10,1%. Razlike u ekonomskom rastu od zemlje do zemlje uglavnom su vođene direktnim i indirektnim posledicama rata protiv Ukrajine, uključujući ovde i njegov uticaj na trgovinske veze, energiju, cene hrane i tokove izbeglica. Ekonomski izgledi za 10 ekonomija i dalje su okruženi visokom neizvesnošću u pogledu potencijalnih daljih posledica rata na rast, zapošljavanje i socijalnu koheziju.

Sve je važnije da svih 10 ekonomija proširenja ubrzaju strukturne reforme kako bi omogućile održiv oporavak u srednjem roku i unapredile svoj napredak ka ispunjavanju ekonomskih kriterijuma za članstvo u EU. Ovo uključuje obezbeđivanje funkcionisanja tržišnih ekonomija i demonstriranje kapaciteta da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU.

Detaljniji pregled situacije u vezi sa osnovama procesa pristupanja EU u zemljama proširenja može se naći u aneksu 1.

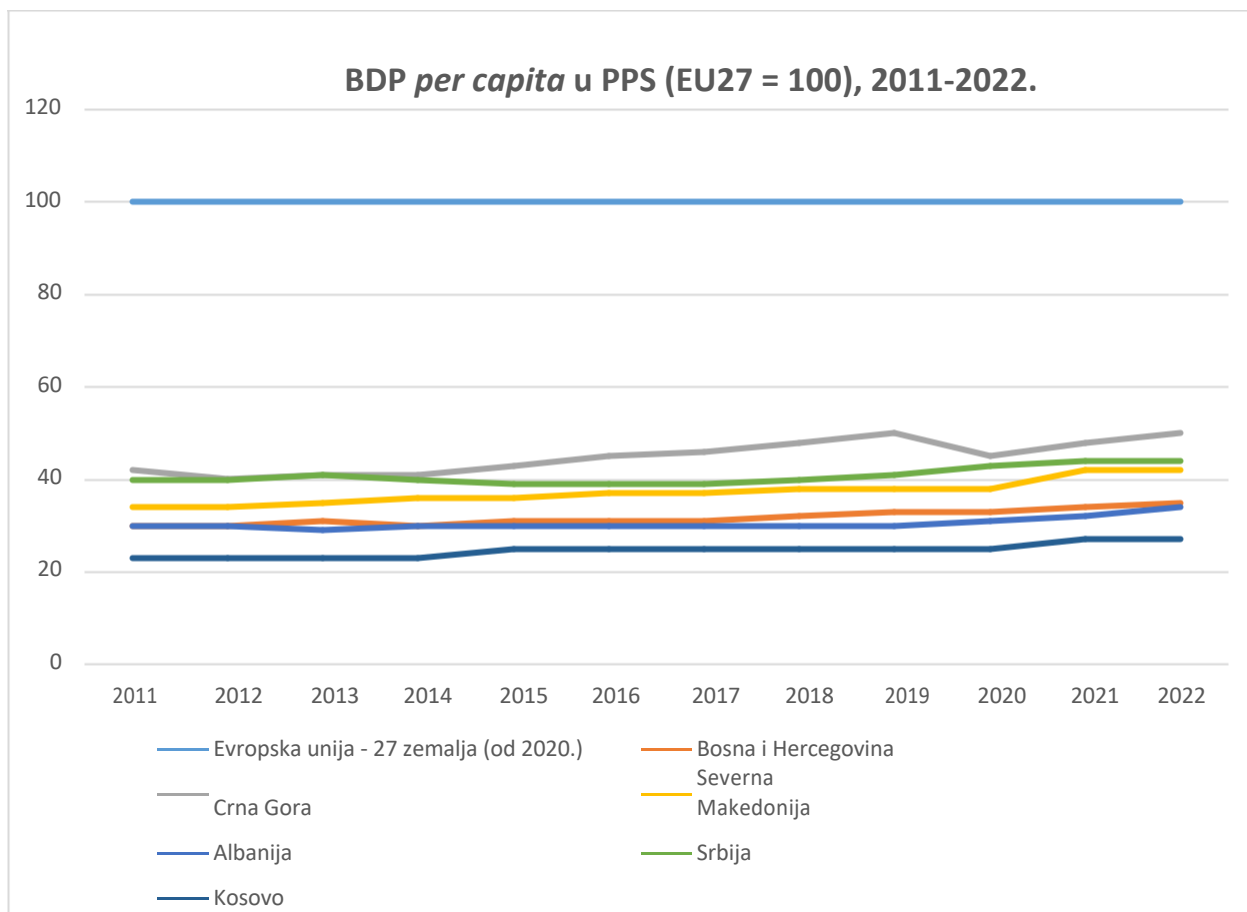
V. EKONOMSKA KONVERGENCIJA TREBA DA SE UBRZA NA ZAPADNOM BALKANU

U 2023. godini, nakon 6 uzastopnih kvartala usporavanja rasta, privredna proizvodnja u regionu zapadnog Balkana rasla je brže u prvom kvartalu 2023. nego u prethodna 3 meseca. Rast BDP-a u regionu se neznatno ubrzao na 1,7% na godišnjem nivou sa 1,6% u prethodnom kvartalu, pošto je većina zemalja, osim Albanije i Bosne i Hercegovine, zabeležila povećanje stope rasta proizvodnje. Rast je uglavnom bio vođen neto izvozom i oporavljanjem investicija. Privatna potrošnja je pokazala mešoviti učinak, jer je usporila u većini zemalja, au nekim slučajevima čak i postala negativna, ali je nastavila da raste snažnim tempom u Crnoj Gori.

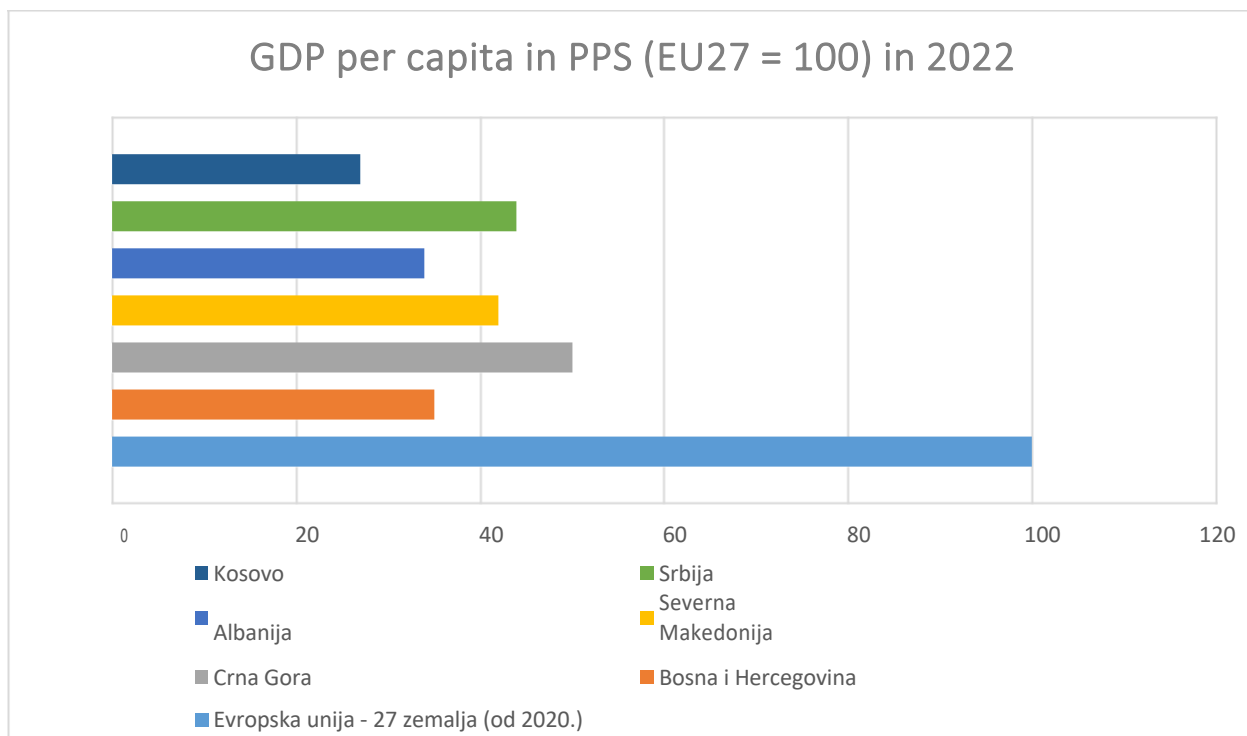
Čak i pre pandemije COVID-19, privrede Zapadnog Balkana suočile su se sa **velikim izazovima** koji su ih sprečili da u potpunosti iskoriste svoj ekonomski potencijal. Zemlje su zaostajale u reformi svojih ekonomskih struktura i poboljšanju konkurentnosti i suočile su se sa visokim stopama nezaposlenosti (posebno među mladim ljudima), velikim neusklađenostima veština, upornom neformalnom ekonomijom, nepovoljnim poslovnim okruženjem i niskim nivoom inovacija.

Investicionu klimu na zapadnom Balkanu karakteriše slaba vladavina prava, nedostatak adekvatne primene kontrole državne pomoći, ukorenjena siva ekonomija, loš pristup finansijama i nizak nivo regionalne integracije i povezanosti. Mešanje države u ekonomiju i dalje postoji, pogoršavajući rizik od korupcije kroz slabo upravljanje javnim finansijama i česte promene u regulatornom okruženju i porezima. Postoji snažna potreba za nadogradnjom infrastrukture; investicije treba da budu kanalisane kroz jedinstvene projekte i da budu u skladu sa prioritetima dogovorenim sa EU.

Ekonomska konvergencija je u središtu koristi od članstva u EU. Za zapadni Balkan, konvergencija je niska, između 30 i 50% proseka EU (u smislu pariteta kupovne moći), i ne napreduje dovoljno brzo. Iskustvo petog kruga proširenja EU pokazuje pozitivan uticaj koji članstvo u jedinstvenom tržištu EU u kombinaciji sa strukturnim fondovima ima na ekonomsku konvergenciju.

Izvor: Eurostat, Svetska banka

Izvor: Eurostat, Svetska banka

U cilju daljeg ubrzanja reformi i postizanja više u pogledu **socio-ekonomskog približavanja zapadnog Balkana** Evropskoj uniji, kao i da bi pomogla zemljama da ispune uslove za članstvo u EU, Evropska komisija predlaže novi **Plan rasta za zapadni Balkan**¹⁸, koji izneo bi neke od prednosti i daljih reformskih podsticaja članstva u EU pre samog pristupanja.

VI. REGIONALNA SARADNJA I DOBRI SUSEDSKI ODNOSI

Na zapadnom Balkanu, dobrosusedski odnosi i regionalna saradnja su suštinski elementi procesa stabilizacije i pridruživanja i proširenja.

Nakon uspešnog uvođenja sistema „**Roam Like at Home**“ u šest ekonomija zapadnog Balkana od 1. jula 2021. godine, preduzeti su dalji pripremni koraci u smeru **snižavanja cena rominga između Zapadnog Balkana i EU**. Mapa puta za smanjenje troškova rominga između EU i Zapadnog Balkana usvojena je na marginama samita EU-zapadni Balkan u Tirani u decembru 2022. Prvo fazno smanjenje naknada počelo je u oktobru 2023. Krajnja ambicija procesa je da se smanji cene rominga sa EU na nivo blizu domaćih cenama do 2027. Dana 31. maja 2023. godine, telekom operatori EU i Moldavije su se saglasili da dobrovoljno smanje tarife za roming od januara 2024. godine, približavajući tako Moldaviju oblasti „Roam Like at Home“.

Bilo je značajnog tehničkog posla u čitavom nizu oblasti koje pokriva inicijativa za **Zajedničko regionalno tržište**. Ovaj rad, pod pokroviteljstvom **Saveta za regionalnu saradnju, Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) i Investicionog foruma komora „šestorke“ sa zapadnog Balkana („WB6“)**, sa ciljem da se omogući sloboda kretanja ljudima, profesionalcima, kao i pružanje elektronskih usluga, a sve to kako bi se olakšalo zapošljavanje i trgovine i olakšale carinske procedure u regionu. U novembru 2022, na Samitu Berlinskog procesa, lideri WB6 su odobrili niz „sporazuma o mobilnosti“ koji pokrivaju putovanja unutar regiona na osnovu ličnih karata, priznavanje kvalifikacija visokog obrazovanja i priznavanje profesionalnih kvalifikacija. Kada se sprovedu, ovi sporazumi će ponuditi pravo na „putovanje, učenje i rad“ širom regiona. Uspostavljene su dodatne zelene i plave trake između Italije, Crne Gore i Albanije, odnosno između Hrvatske, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, uz aktivnu podršku Transportne zajednice i CEFTA. Uopšteno govoreći, Transportna zajednica je odigrala važnu ulogu podržavajući zapadni Balkan u procesu proširenja kroz implementaciju relevantnih transportnih tekovina EU, a isto će učiniti i za Ukrajinu, Moldaviju i Gruziju, nakon njihovog bližeg povezivanja sa Transportnom zajednicom. Međutim, neslaganja oko statusnih pitanja između Srbije i Kosova i dalje su sprečavala formalno usvajanje sve većeg broja ekonomski važnih nacrta odluka tehnički usaglašenih u okviru CEFTA. Region treba da pokaže političko vođstvo kako bi završio ovaj posao i usvojio pravno obavezujuće sporazume ili odluke među svim partnerima sa zapadnog Balkana za dobrobit njihovog stanovništva i kompanija. Ovo zahteva zajednički fokus na uspostavljanju zajedničkog regionalnog tržišta, nadogradnju na pravila i standarde EU i izbegavanje jednostranih koraka koji bi ugrozili ovaj rad.

Sveobuhvatna **normalizacija odnosa između Kosova i Srbije** kroz Dijalog uz posredovanje EU ostaje ključna za njihovu evropsku budućnost i za stabilnost celog regiona.

Postojeće bilateralne sporazume, uključujući ovde i Prespanski sporazum između Grčke i Severne Makedonije i Ugovor o prijateljstvu, dobrosusedstvu i saradnji između Bugarske i Severne Makedonije, sve strane moraju da sprovode u dobroj veri.

Na zapadnom Balkanu, **prevazilaženje nasleđa prošlosti** i rešavanje sporova koji su proistekli iz sukoba iz 1990-ih i dalje su ključni. Važna nerešena bilateralna pitanja još uvek

---

¹⁸COM (2023) 691

moraju da se razreše, što uključuje i pitanja granica i ostvarenje pravde za žrtve ratnih zločina, identifikaciju preostalih nestalih osoba i uspostavljanje tačne evidencije prošlih zločina na regionalnom nivou. U EU nema mesta zapaljivoj retorici ili veličanju ratnih zločinaca, sa bilo koje strane.

Odnosi između **Turske (Türkiye)** i Grčke pogoršali su se do početka 2023. godine, međutim, solidarnost koju su pokazali grčki narod i vlada nakon zemljotresa u februaru 2023. dovela je do značajnog poboljšanja odnosa. Usledile su razmene na visokom nivou, uključujući sastanke na nivou šefova države.

Tokom izveštajnog perioda, Turska nije učestvovala u bilo kakvim nedozvoljenim aktivnostima bušenja u istočnom Mediteranu.

Vođenje dijaloga u dobroj veri i uzdržavanje od jednostranih akcija koje su u suprotnosti sa interesima EU i krše međunarodno pravo i suverena prava država članica EU je suštinski uslov za obezbeđivanje stabilnog i bezbednog okruženja u istočnom Mediteranu i razvoj saradnje i uzajamno koristan odnos između EU i Turske. Od Turske se očekuje da se nedvosmisleno posveti dobrosusedskim odnosima, međunarodnim sporazumima i mirnom rešavanju sporova u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, obraćajući se, ako je potrebno, Međunarodnom sudu pravde.

EU ostaje posvećena odbrani svojih interesa i interesa svojih država članica, kao i održavanju regionalne stabilnosti.

Od najveće je važnosti da se Turska zalaže i aktivno doprinosi pregovorima za pravedno, sveobuhvatno i održivo **rešavanje kiparskog pitanja** u okviru UN, na osnovu dvo-komunalne, dvo-zonalne federacije sa političkom jednakosti, i u skladu sa relevantnim Rezolucije Saveta bezbednosti UN, kao i u skladu sa pravnim tekovinama EU i principima na kojima se EU zasniva. Ne bi trebalo da se preduzimaju nikakve jednostrane akcije koje bi mogle da podignu tenzije na ostrvu i ugroze povratak na pregovore. Turska mora odmah da poništi sve radnje i korake preduzete od oktobra 2020. u vezi sa mestom Varoša / Famagusta, a koji su u suprotnosti sa relevantnim rezolucijama Saveta bezbednosti UN. Turska hitno treba da ispuni svoju obavezu pune implementacije Dodatnog protokola uz Sporazum o pridruživanju između EU i Turske i ostvari napredak ka normalizaciji odnosa sa Republikom Kipar. Turska je nastavila da se zalaže za rešenje dve države, suprotno rezolucijama Saveta bezbednosti UN.

Agresorski rat Rusije protiv **Ukrajine** uticao je na odnose sa njenim bilateralnim partnerima i susednim zemljama. Ukrajinske vlasti su nastojale da održe i dalje ojačaju saradnju i diplomatske veze sa evropskim zemljama.

Odnosi Ukrajine sa zemljama zapadnog Balkana su se generalno poboljšali, sa različitim stavovima sa Srbijom i entitetom *Republika Srpska* u Bosni i Hercegovini o njihovim odnosima sa Rusijom. Odnosi sa Gruzijom su doživeli određeno zatezanje, posebno zbog nesvrstavanja Gruzije sa sankcijama Rusiji. Turska nastavlja da bude strateški partner za Ukrajinu, sa važnim bilateralnim ekonomskim i međuljudskim vezama, o čemu svedoče bilateralni bezvizni režim i sporazum o slobodnoj trgovini potpisan u februaru 2022. Turska je takođe bila istaknuti učesnik ukrajinskog međunarodnog Krimskog platforma.

Nakon ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine, **Moldavija** je pojačala saradnju sa Ukrajinom i Rumunijom na humanitarnoj podršci ukrajinskim izbeglicama, energetske bezbednosti, transportu i povezivanju. Od početka ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine, Evropska komisija je Moldaviji obezbedila više od 48 miliona evra humanitarne pomoći za podršku ukrajinskim izbeglicama koje žive u zemlji i moldavskim porodicama koje ih ugošćuju.

Bilateralna saradnja sa Ukrajinom nastavila je da se unapređuje tokom izveštajnog perioda. Moldavija je pokazala solidarnost sa Ukrajinom od početka ruskog rata, glasala je za relevantne rezolucije Generalne skupštine UN i pridružila se brojnim političkim izjavama u međunarodnim organizacijama koje osuđuju vojnu agresiju. Zemlja je ugostila i podržala veliki broj izbeglica, u velikoj meri oslanjajući se na međunarodne humanitarne donatore, i aktivno je podržala razvoj novih trgovinskih puteva u okviru inicijative „Solidarne trake“. Nakon uništenja brane Kahovka, Moldavija je ponudila bilateralnu pomoć Ukrajini da se izbori sa humanitarnim posledicama katastrofe.

Gruzija ima diplomatske odnose sa svim svojim susedima osim Ruske Federacije od rata 2008. Obe strane učestvuju u Ženevskoj međunarodnoj diskusiji, kojom kopredsedavaju EU, UN i Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju. Gruzija ima strateško partnerstvo sa Turskom. Gruzija nastavlja da podržava teritorijalni integritet i suverenitet Ukrajine, uključujući ko-sponzorisane rezolucije UN-a o podršci Ukrajini, ali se nije uskladila sa restriktivnim merama EU protiv Rusije. Obnavljanje letova između Rusije i Gruzije i zdravstveni uslovi u zatvoru bivšeg gruzijskog predsednika Sakašvilija, ukrajinskog državljanina, doveli su do dodatnih diplomatskih tenzija.

Ukrajina, Moldavija i Gruzija takođe nastavljaju da aktivno učestvuju u **Istočnom partnerstvu**.

Teritorijalna saradnja omogućava zemljama u procesu proširenja da rade zajedno i sa susednim državama članicama EU u ključnim društvenim i ekonomskim sektorima. Konkretnije, programi **prekogrančne saradnje** stvaraju mogućnosti za dijalog i saradnju na nivou lokalne uprave, uz uključivanje zajednica, privatnog sektora i organizacija civilnog društva. Strategija EU za Jadransko-jonski region i Strategija EU za Dunavski region nastavile su da doprinose saradnji između država članica i zemalja kandidata, negovanjem administrativnih kapaciteta za različite politike EU, što uključuje politiku kohezije; a pruža i platformu za saradnju.

VII. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

I.

1. U **geopolitičkom okruženju** koje se brzo menja, EU je pokazala da je spremna da izađe u susret jačanju svog stava na svetskoj sceni. U skladu sa ciljem Unije da promoviše mir, svoje vrednosti i blagostanje svojih naroda, proširenje EU nastavlja da bude moćno sredstvo za promovisanje demokratije, vladavine prava i poštovanja osnovnih prava. Verodostojna perspektiva pristupanja zasnovana na zaslugama je ključni pokretač transformacije i time unapređuje našu kolektivnu bezbednost i društveno-ekonomski prosperitet. To je od suštinskog značaja za podsticanje pomirenja i stabilnosti na evropskom kontinentu. Odazivajući se na **zov istorije**, sada moramo da radimo na **ubrzanju proširenja EU i kompletiranju Unije**.
2. **Politika proširenja EU je već uhvatila novi zamah**. Čvrsti izgledi za članstvo u EU za zapadni Balkan, Ukrajinu, Moldaviju i Gruziju su u samom političkom, bezbednosnom i ekonomskom interesu EU i od suštinskog su značaja u trenutnom geopolitičkom kontekstu.

U Deklaraciji iz Granade¹⁹, lideri EU podsećaju: „*Proširenje je pokretač za poboljšanje ekonomskih i socijalnih uslova evropskih građana, smanjenje razlika između zemalja i mora da neguje vrednosti na kojima je Unija zasnovana.*“ Oni takođe napominju da **i EU i buduće države članice** moraju da budu spremne za dalje proširenje Unije. Za ovo, Unija treba da postavi neophodne unutrašnje temelje i reforme. Istovremeno, od suštinskog je značaja da članice koje žele da pojačaju svoje reformske napore, posebno u oblasti vladavine prava, u skladu sa prirodom procesa pristupanja zasnovanom na zaslugama i uz pomoć EU.

3. **Značajan napredak** napravljen je na agendi proširenja EU u protekloj godini. Evropski savet je priznao evropsku perspektivu **Ukrajine, Moldavije i Gruzije**. Lideri EU odlučili su da Ukrajini i Republici Moldaviji dodele status zemlje kandidata, a Gruziji daju status zemlje kandidata nakon što budu rešeni prioriteti navedeni u Mišljenju Komisije o zahtevu Gruzije za članstvo.

Na **zapadnom Balkanu**, prve međuvladine konferencije sa Albanijom i Severnom Makedonijom o **pristupnim pregovorima** održane su u julu 2022. godine, nakon čega je usledila analitička revizija pravnih tekovina EU (acquis) (tzv. „skringing“) procesa EU. Evropski savet je u decembru 2022. dodelio Bosni i Hercegovini status **kandidata za članstvo u EU** pod razumevanjem da zemlja provodi korake navedene u Komunikaciji Komisije o politici proširenja iz oktobra 2022. **Kosovo** je u decembru 2022. podnelo zahtev za članstvo u EU. EU se na proleće 2023. usaglasila o liberalizaciji viznog režima za Kosovo, što će stupiti na snagu od 1. januara 2024.
4. Sve zemlje u procesu proširenja sada imaju **istorijsku priliku** da svoju budućnost čvrsto vežu za Evropsku uniju. Komisija je spremna da ubrza njihove procese pristupanja i da se pobrine **da sledeće proširenje bude katalizator napretka**. Pristupanje jeste i ostaće **proces zasnovan na zaslugama** koji u potpunosti zavisi od objektivnog napretka koji je postigla svaka zemlja. Vladavina prava, ekonomija, funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave i dalje su kamen temeljac politike proširenja. Zemlje će morati da deluju sa snažnijom odlučnošću da sprovedu neophodne reforme i ostvare opipljiv i nepovratan napredak u osnovama kako bi u potpunosti iskoristile novi zamah.
5. Dalje, ekonomski rast u mnogim zemljama je suviše spor i stoga se približavanje EU ne dešava dovoljno brzo. Naročito su potrebne ciljane strukturne reforme da bi se otključao potencijal rasta regiona zapadnog Balkana. Unapređenje vladavine prava i poslovnog okruženja ključni su za privlačenje nivoa investicija, kao i za unapređenje trgovinske integracije koji su potrebni za podsticanje rasta i približavanje regiona EU. Komisija stoga paralelno predlaže novi **Plan rasta za zapadni Balkan**²⁰. Plan se sastoji od četiri stuba koji će se međusobno jačati, (i) povećanje integracije sa jedinstvenim tržištem EU koje treba da ide ruku pod ruku sa (ii) otvaranjem tržišta svim susedima zapadnog Balkana i izgradnjom zajedničkog regionalnog tržišta. (iii) U cilju produbljivanja tekućih reformi, investicioni prioriteti i reforme biće artikulisani u Reformskim agendama po zemljama, nadovezujući se na programe ekonomskih reformi. (iv) Ostvarivanje ovih reformi će omogućiti da se pokrene povećana finansijska pomoć.

---

¹⁹ [Granada declaration](#)

²⁰ COM (2023) 691; COM (2023) 692

Bilateralna pitanja, posebno na zapadnom Balkanu, koče ne samo regionalnu ekonomsku integraciju, već i usporavaju puteve zemalja u EU. Nerešena pitanja stvaraju rizik od nestabilnosti, pa čak i eskalacije, o čemu svedoči i nasilni napad na kosovsku policiju od 24. septembra u Banjskoj, na severu Kosova. Stoga je od suštinskog značaja da se pozabave otvorenim pitanjima i da se dotične strane pronađu obostrano prihvatljiva rešenja. U tom kontekstu, i Kosovo i Srbija se pozivaju da se konstruktivnije angažuju u sprovođenju Sporazuma o putu normalizacije i njegovog Aneksa za implementaciju, kao i drugih sporazuma postignutih u dijalogu uz posredovanje EU, bez daljeg odlaganja ili preduslova, uz podršku EU. Ovo uključuje osnivanje Asocijacije/Zajednice opština sa srpskom većinom. Normalizacija odnosa je suštinski uslov na evropskom putu obe strane. I jedni i drugi rizikuju da izgube važne prilike u odsustvu napretka.

6. **Turska** ostaje ključni partner za Evropsku uniju u suštinskim oblastima od zajedničkog interesa. EU ima strateški interes za stabilno i sigurno okruženje u istočnom Mediteranu i za razvoj kooperativnog i obostrano korisnog partnerstva sa Turskom.

U decembru 2022. godine Savet je ponovio da se Turska nastavlja dalje udaljavati od Evropske unije i da su pregovori o pristupanju Turske zapravo zaustavljeni i da se trenutno ne može razmatrati dalja poglavlja za otvaranje ili zatvaranje. Osnovne činjenice koje dovode do ove procene još uvek postoje. Evropski savet je u junu 2023. godine pozvao visokog predstavnika i Komisiju da podnesu izveštaj Evropskom savetu o trenutnom stanju odnosa između EU i Turske, nadovezujući se na instrumente i opcije koje je identifikovao Evropski savet, i sa ciljem da se nastavi na strateški i napredan način. Ovaj izveštaj će biti dostavljen u novembru 2023. Komisija i visoki predstavnik će do kraja 2024. ažurirati Evropski savet o stanju u vezi s gore navedenim koracima.

II.

7. U **Crnoj Gori**, politička posvećenost vlasti procesu pridruživanja zemlje EU je ključni prioritet za državu i generalno se odražava u političkim odlukama. Ovo uključuje kontinuiranu stopu usklađenosti od 100% sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU, uključujući sankcije. Crna Gora je doprinela upravljanju mešovitim migracionim tokovima ka EU saradjući na implementaciji Akcionog plana EU na Zapadnom Balkanu. Međutim, u poslednje dve godine politička nestabilnost, tenzije, slabo funkcionisanje demokratskih i pravosudnih institucija i odsustvo punopravne vlade zaustavili su procese donošenja odluka i sprovođenje reformi, što je dovelo do značajnog usporavanja pregovora. Komisija ocenjuje da je, u skladu sa pregovaračkim okvirom, trenutno obezbeđena ukupna ravnoteža između napretka u poglavljima o vladavini prava, sa jedne strane, i napretka u pristupnim pregovorima u svim poglavljima, sa druge strane.

Prioritet daljeg ukupnog napretka u pristupnim pregovorima - i pre nego što se krene ka privremenom zatvaranju drugih poglavlja ili klastera - ostaje **ispunjenje privremenih merila za vladavinu prava**, postavljenih u poglavljima 23 i 24. Da bi dostigla ovu prekretnicu, Crna Gora treba da intenzivira svojim naporima da se pozabavi otvorenim pitanjima, što uključuje kritične oblasti slobode izražavanja i slobode medija, borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, i ubrza i produbi reforme u pogledu nezavisnosti,

profesionalizma i odgovornosti pravosuđa, uključujući tu i imenovanje sudija. Konstituisanje novog parlamenta i nove vlade obavljeno je krajem oktobra 2023. Nova vlada treba da se usredsredi na sprovođenje ključnih reformi koje se odnose na EU, a ključno je da pravilno funkcioniše parlament. Rad se mora usredsrediti na izgradnju širokog političkog konsenzusa o ključnim reformama i na jačanje fokusa na ključne rezultate kako bi se unapredila agenda integracije u EU u praksi.

8. U **Srbiji** se tempo reformi ubrzao nakon formiranja nove vlade krajem oktobra 2022. godine, iako su politički razvoji nakon dva tragična masovna pučnjava u maju 2023. doveli do privremenog usporavanja. U oblasti vladavine prava, Srbija je preduzela korake ka jačanju nezavisnosti i odgovornosti pravosuđa blagovremenim usvajanjem zakona koji praktično primenjuju ustavne amandmane iz 2022. Srbija je takođe pripremila i usvojila novo medijsko zakonodavstvo čija primena može značajno da unapredi regulatorno okruženje. Poboľjšala je usklađenost sa viznom politikom EU i stavila van snage Zakon o posebnim postupcima javnih nabavki za projekte linearne infrastrukture. Da bi se usvojile i sprovele neophodne reforme u oblasti vladavine prava, potreban je dalji rad i dugotrajna politička posvećenost. Pravni okvir koji će omogućiti razdvajanje gasnog sektora je uspostavljen, međutim kašnjenja su sada značajna. Srbija je zaključila Sporazum o slobodnoj trgovini sa Kinom, što postavlja ozbiljna pitanja. Srbija prioritetno treba da poboljša svoje usklađivanje sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU, uključujući ovde i restriktivne mere i izjave o Rusiji, i mora da se uzdrži od akcija i izjava koje su protiv stavova EU o spoljnoj politici i drugim strateškim pitanjima. Komisija ocenjuje da je, u skladu sa pregovaračkim okvirom, mnogo više napretka moglo da se postigne u pristupnim pregovorima. Potrebna je stalna pažnja da se očuva ukupna ravnoteža između napretka u poglavljima o vladavini prava i normalizacije odnosa sa Kosovom, sa jedne strane, i napretka u pristupnim pregovorima u svim poglavljima, sa druge strane. Normalizacija odnosa je suštinski uslov na evropskom putu i Srbije i Kosova i obe rizikuju da izgube važne prilike u odsustvu napretka.

Ostaje ocena Komisije da je Srbija tehnički ispunila merila za otvaranje klastera 3 (Konkurentnost i inkluzivni rast).

Napredak Srbije po pitanju vladavine prava i normalizacije odnosa sa Kosovom nastaviće da određuju ukupan tempo pristupnih pregovora. Očekuje se da će Srbija u narednoj godini nedvosmisleno pokazati svoju odlučnost da unapredi proces pristupanja ubrzavajući svoj rad na sprovođenju reformi u vezi sa pristupanjem EU u celini. U oblasti vladavine prava, od Srbije se očekuje da se pozabavi nedostacima, posebno u ključnim oblastima pravosuđa, borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, slobodi medija i rešavanju ratnih zločina u zemlji. Takođe treba da uloži kredibilne napore da zaustavi dezinformacije i strano mešanje i manipulaciju informacijama, smanji zavisnost svog energetskog sektora od Rusije, unapredi saradnju sa EU u oblasti migracija i preuzme odgovornost za proaktivnu i objektivnu komunikaciju sa EU. Srbija je doprinela upravljanju mešovitim migracionim tokovima ka EU saradnjom na sprovođenju Akcionog plana EU za zapadni Balkan.

Srbija je ostala angažovana u Dijalogu o normalizaciji odnosa sa Kosovom uz podršku EU, ali treba da pokaže ozbiljniju posvećenost, uloži više napora i napravi kompromise kako bi proces normalizacije odnosa sa Kosovom krenuo napred. Srbija treba da ispuni svoje obaveze iz dijaloga i da se posveti punoj primeni svih prethodnih sporazuma iz dijaloga i Sporazuma o putu normalizacije i njegovog Aneksa za implementaciju.

Očekuje se da će se zemlja konstruktivnije angažovati kako bi omogućila pregovore o sveobuhvatnom pravno obavezujućem sporazumu o normalizaciji. Takođe se očekuje da Srbija u potpunosti saraduje u istragama o nasilnom napadu na Kosovsku policiju od 24. septembra 2023. i napadima na KFOR 29. maja. Počinioci napada moraju biti uhapšeni i brzo izvedeni pred lice pravde, a Srbija mora u potpunosti da saraduje i preduzme sve neophodne korake u ovom pogledu.

9. U **Severnoj Makedoniji**, vlasti su dosledno izjavljivale da pristupanje EU ostaje njihov strateški cilj. Kao pregovaračka zemlja, Severna Makedonija treba da ispuni implementaciju reformi koje se odnose na EU, uključujući u oblasti osnovnog klastera, posebno pravosuđa, borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, reforme javne uprave, uključujući upravljanje javnim finansijama, i nabavke. Neke promene krivičnog zakona, koje utiču na veliki broj slučajeva korupcije na visokom nivou, izazvale su ozbiljnu zabrinutost. Jačanje poverenja u pravosudni sistem i nesmanjeno rešavanje korupcije, uključujući i solidne rezultate u istrazi, krivičnom gonjenju i pravosnažnoj osudi u slučajevima korupcije na visokom nivou je od ključnog značaja. Zemlja je nastavila da se u potpunosti usklađuje sa svim odlukama zajedničke spoljne i bezbednosne politike EU nakon agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine. Severna Makedonija je doprinela upravljanju mešovitim migracionim tokovima ka EU saradujući na sprovođenju Akcionog plana EU za zapadni Balkan.

Severna Makedonija se obavezala da će kao prioritet pokrenuti i ostvariti relevantne ustavne promene u cilju uključivanja u Ustav građana koji žive u granicama države i koji su deo drugih naroda. Zemlja predstavlja dobar primer multietničkog društva. Nakon prve Međuvladine konferencije o procesu pregovora o pristupanju EU sa Severnom Makedonijom u julu 2022. godine, analitičko ispitivanje pravnih tekovina EU (tzv. „skrining“) je napredovalo glatko. Severna Makedonija se aktivno angažovala i pokazala visok nivo posvećenosti tokom procesa skrininga. Izveštaj o skriningu „Klaster 1 - osnove“ predstavljen je Savetu u julu 2023.

U svetlu zaključaka Saveta iz jula 2022. godine, Komisija se raduje brzom i odlučnom praćenju izveštaja o skriningu o „Klasteru 1 - Osnove“, što uključuje i mape puta zemlje u skladu sa Pregovaračkim okvirom, sa osvrtnom na otvaranje prvog Klastera do kraja ove godine.

10. U **Albaniji**, vlasti su dosledno izjavljivale da je strateški cilj pristupanja EU ključni prioritet zemlje. Albanija je nastavila da napreduje u reformama u okviru osnovnog klastera, uključujući nastavak implementacije sveobuhvatne reforme pravosuđa. Dalje konkretne rezultate postigla je Specijalizovana struktura za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala (SPAK/*Specialised Structure against Corruption and Organised Crime*). Nastavljena je dobra saradnja sa državama članicama EU i agencijama EU u borbi protiv organizovanog kriminala. Albanija je doprinela upravljanju mešovitim migracionim tokovima ka EU saradujući na sprovođenju Akcionog plana EU za zapadni Balkan.

Kao nestalna članica, Albanija je bila aktivno angažovana u Savetu bezbednosti UN, uključujući i kao koautor rezolucija koje osuđuju ruski agresorski rat protiv Ukrajine. Potpuno usklađivanje sa zajedničkom i spoljnom bezbednosnom politikom EU od strane Albanije je bio snažan signal njenog strateškog izbora pristupanja EU i njene uloge pouzdanog partnera.

Nakon prve Međuvladine konferencije o procesu pregovora o pristupanju EU sa Albanijom u julu 2022. godine, analitičko ispitivanje pravnih tekovina EU („skrining“) je

neometano napredovalo. Albanija se aktivno angažovala i pokazala visok nivo posvećenosti tokom procesa skrininga. Izveštaj o skriningu „Klaster 1 - osnove“ predstavljen je Savetu u julu 2023.

U svetlu zaključaka Saveta iz jula 2022. godine, Komisija se raduje brzom i odlučnom praćenju izveštaja o skriningu o „Klasteru 1 – Osnove“, uključujući i mape puta zemlje u skladu sa Pregovaračkim okvirom, sa pogled na otvaranje prvog Klastera do kraja ove godine.

11. Komisija pozdravlja reformske napore koje je **Bosna i Hercegovina** preduzela od sastanka Evropskog saveta u decembru 2022. kojim je zemlji dodeljen status kandidata. Komisija takođe pozdravlja brzo stupanje na dužnost novog Saveta ministara u januaru 2023. Javno iskazana posvećenost političkih stranaka strateškom cilju evropskih integracija donela je pozitivne rezultate.

Učinjeni su koraci i obaveze ka ispunjavanju ključnih prioriteta i obradi koraka navedenih u preporuci Komisije za status kandidata. Savet ministara je usvojilo strategije za borbu protiv organiziranog kriminala, napravilo ažuriranu procenu rizika i prateći akcioni plan za borbu protiv novca, pranjem i suzbijanjem finansiranja terorizma, usvojene strategije i akcioni planovi o migracijama i terorizmu, te imenovano nadzorno telo za provođenje nacionalne strategije procesiranja ratnih zločina. Bosna i Hercegovina je doprinela upravljanju mešovitim migracionim tokovima prema EU saradjući na implementaciji Akcionog plana EU za zapadni Balkan. Kontakt tačka sa Europolom počela je sa radom u junu 2023. godine. Zemlja je usvojila zakone, posebno o integritetu u pravosuđu kroz izmene Visokog sudskog i tužilačkog saveta; prevencija torture (određivanje ombudsmana kao nacionalnog preventivnog mehanizma); stranci; slobodu pristupa informacijama i usvojila Akcioni plan za rodna pitanja. Usklađenost sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU značajno je poboljšana tokom izveštajnog perioda, ali ostaje još da se uradi na sprovođenju restriktivnih mera.

Javna posvećenost koalicionih partija strateškom cilju evropskih integracija donela je pozitivne rezultate od dobijanja statusa kandidata. Istovremeno, došlo je do negativnih kretanja u entitetu *Republika Srpska*. Entitet je pozvao ustavne sudije da podnesu ostavke i usvojio zakon kojim se utvrđuje da se odluke Ustavnog suda neće sprovoditi, čime se krši ustavni i pravni poredak zemlje. Entitet je takođe ponovo uveo krivične kazne za klevetu, ograničavajući slobodu izražavanja i slobodu medija. Nacrt zakona koji cilja grupe civilnog društva kao „strane agente“ takođe čeka na usvajanje u entitetu; ako bude usvojen, to bi označilo još jedan veliki korak unazad u pogledu osnovnih prava. Secesionističke akcije koje potkopavaju jedinstvo, suverenitet, teritorijalni integritet, ustavni poredak i međunarodni ličnost zemlje podrivaju napredak u pristupanju EU.

Jedan broj odluka Ustavnog suda tek treba da se u potpunosti sprovede, posebno o državnoj imovini. Skupštine oba entiteta treba da brzo imenuju sudije kako bi se osigurao pun sastav Ustavnog suda. Zemlja mora hitno da finalizira ustavne i izborne reforme koje su na čekanju. I dalje su potrebne reforme kako bi se Ustav uskladio sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, u skladu sa sudskom praksom kao u predmetu *Sejdić-Finci*.

Sve u svemu, potrebni su dalji naponi da Bosna i Hercegovina ispuni 14 ključnih prioriteta navedenih u Mišljenju Komisije o njenoj prijavi za članstvo u EU i koracima navedenim u preporuci Komisije za status kandidata. Stanje implementacije četrnaest ključnih prioriteta navedeno je u izveštaju o zemlji.

Komisija preporučuje otvaranje pristupnih pregovora sa Bosnom i Hercegovinom u EU, kada se postigne neophodan stepen usklađenosti sa kriterijumima za članstvo.

Komisija će izvestiti Savet o napretku najkasnije u martu 2024. godine.

12. Nakon podnošenja zahteva **Kosova** za članstvo u EU u decembru 2022. godine, njegova vlada je nastavila da napreduje sa svojom agendom reformi EU. Kosovo je postiglo napredak u ispunjavanju dugogodišnjih preporuka EU za izbornu reformu, što je dovelo do usvajanja dva važna izborna zakona. Kosovo treba da intenzivira svoje napore da ojača vladavinu prava i javnu administraciju i da izgradi energetska otpornost. Kosovo je doprinelo upravljanju mešovitim migracionim tokovima ka EU saradujući na sprovođenju Akcionog plana EU za zapadni Balkan. Vizna liberalizacija za građane Kosova trebalo bi da stupi na snagu 1. januara 2024. godine. Na situaciju na severu Kosova uticalo je nekoliko kriza različitog intenziteta. Kosovski Srbi su kolektivno podneli ostavke iz kosovskih institucija u novembru 2022. Nakon njihovog povlačenja, u četiri opštine na severu Kosova organizovani su lokalni dopunski izbori u aprilu 2023. Veoma nizak odziv, posebno među zajednicom kosovskih Srba, pokazao je da su ovi izbori ne nude dugoročno političko rešenje. Ostaje imperativ da se vrati situacija u kojoj kosovski Srbi aktivno učestvuju u lokalnoj upravi, policiji i pravosuđu na severu Kosova. Potrebno je što pre održati vanredne lokalne izbore u sve četiri opštine, organizovane na potpuno inkluzivan način i uz bezuslovno učešće kosovskih Srba. Kosovo mora da se angažuje u de-eskalaciji na severu Kosova smanjenjem stalnog prisustva kosovskih specijalnih policijskih snaga, olakšavanjem eksproprijacije zemljišta i naloga za iseljenje na severu.

Kosovo je ostalo angažovano u Dijalogu o normalizaciji odnosa sa Srbijom uz posredovanje EU, ali mora da pokaže ozbiljniju posvećenost, uloži više napora i napravi kompromise kako bi proces normalizacije odnosa sa Srbijom krenuo napred. Kosovo treba da održi svoje obaveze u okviru dijaloga i da se posveti punoj primeni svih prethodnih sporazuma iz dijaloga i Sporazuma o putu normalizacije i njegovog Aneksa za implementaciju. Očekuje se da će se Kosovo konstruktivnije angažovati kako bi omogućilo pregovore o sveobuhvatnom pravno obavezujućem sporazumu o normalizaciji. Normalizacija odnosa je suštinski uslov na evropskom putu i Srbije i Kosova i obe rizikuju da izgube važne prilike u odsustvu napretka.

13. **Turska** je zemlja kandidat i ključni partner za EU. Njeni pregovori o pristupanju ostaju u zastoju od juna 2018. u skladu sa odlukama Evropskog saveta, jer je Turska nastavila da se udaljava od EU. Dijalog o vladavini prava i osnovnim pravima ostaju sastavni deo odnosa EU i Turske. Odbijanje sprovođenja određenih presuda Evropskog suda za ljudska prava i dalje izaziva zabrinutost. Turska je značajan regionalni akter u oblasti spoljne politike, koja predstavlja važan element u kontekstu odnosa između EU i Turske, čak i ako i dalje postoje različiti pogledi na određena spoljnopolitička pitanja. Zadržala je veoma nisku stopu usklađenosti sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU od 10%. Turska je osudila agresorski rat Rusije protiv Ukrajine i politički i diplomatski se angažovala, uključujući omogućavanje direktnih razgovora, radom na de-eskalaciji i prekidu vatre, olakšavanjem izvoza ukrajinskog žita, razmenom zarobljenika i pružanjem ključne i snažne vojne pomoći Ukrajina. Ipak, Turska je nastavila da se uzdržava od usklađivanja. Ipak, Turska je nastavila da se uzdržava od usklađivanja sa restriktivnim

merama EU protiv Rusije. Njihova retorika podrške terorističkoj grupi Hamas nakon njenih napada na Izrael 7. oktobra 2023. potpuno je neskladna sa pristupom EU.

Od zemlje se očekuje da aktivno podrži pregovore o pravednom, sveobuhvatnom i održivom rešavanju pitanja Kipra u okviru UN, u skladu sa relevantnim rezolucijama Saveta bezbednosti UN i u skladu sa principima na kojima se zasniva EU. Važno je da Turska ponovo potvrdi svoju posvećenost pregovorima o rešenju Kipra koje vode UN u skladu sa relevantnim rezolucijama Saveta bezbednosti, uključujući tu i njihove spoljne aspekte. Takođe je hitno da Turska ispuni svoju obavezu da osigura punu i nediskriminatornu primenu Dodatnog protokola uz Sporazum o pridruživanju između EU i Turske.

Nastavljena je saradnja sa Turskom u oblastima od zajedničkog interesa u suštinskim oblastima kao što su borba protiv terorizma, ekonomija, energetika, bezbednost hrane, migracije i transport. EU ima strateški interes za stabilno i sigurno okruženje u istočnom Mediteranu i za razvoj kooperativnih i obostrano korisnih odnosa sa Turskom. Komisija i visoki predstavnik će podneti izveštaj Evropskom savetu u novembru 2023. godine, u kojem će izneti dalje opcije za razvoj ovog odnosa.

14. Komisija pozdravlja značajne reformske napore koje je Ukrajina preduzela od Evropskog saveta u junu 2022. godine, uprkos agresorskom ratu Rusije. Komisija smatra da je Ukrajina postigla važan napredak u vezi sa sedam koraka navedenih u njenom Mišljenju iz juna 2022. i da je preduzela dodatne mere da dopuni i održi ova dostignuća.

Ukrajina je uspostavila transparentan sistem pred-selekcije sudija Ustavnog suda zasnovan na zaslugama i završila reformu pravosudnih organa upravljanja usmerenu na integritet. Ukrajina treba da nastavi da primenjuje usvojene zakone o izboru i imenovanju sudija u redovnim sudovima i u Ustavnom sudu. Ukrajina je ojačala borbu protiv korupcije kontinuirano izgrađujući kredibilnu evidenciju o istragama i presudama za korupciju i obezbeđujući transparentna imenovanja šefova ključnih agencija za borbu protiv korupcije. Preduzela je dodatne sistemske mere kako bi osigurala održivost svojih antikorupcijskih napora, uključujući obnavljanje sistema elektronske prijave imovine, iako sa određenim nedostacima, i sprovođenje državnog programa za borbu protiv korupcije.

Ukrajina je ojačala svoj okvir za borbu protiv pranja novca, uključujući usklađivanje svog zakonodavstva, posebno definicije politički izloženih osoba, sa standardima FATF-a, i usvojila je sveobuhvatan strateški plan i akcioni plan za reformu sektora za sprovođenje zakona. Ukrajina je takođe pojačala sistemske mere protiv oligarha u oblastima kao što su konkurencija i finansiranje političkih partija, dok je odlagala primenu zakona protiv oligarha. Ukrajina je uskladila svoj medijski zakon sa pravom EU. Nastavio je da jača zaštitu nacionalnih manjina, posebno kroz izmene i dopune zakona o manjinama i obrazovanju, dok dalje reforme, kako je naznačila Venecijanska komisija, tek treba da se sprovedu. Ovi reformski procesi moraju biti inkluzivni tako što će u potpunosti uključiti predstavnike nacionalnih manjina u sve neophodne korake.

Mada je uvođenje vanrednog stanja dovelo do derogacije određenih osnovnih prava, preduzete mere su privremene i sveukupno srazmerne situaciji u zemlji.

U svetlu rezultata postignutih od juna 2022. prema političkim kriterijumima, u okviru sedam koraka i dalje, Komisija smatra da Ukrajina u dovoljnoj meri ispunjava kriterijume koji se odnose na stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava i poštovanje i zaštitu manjina, koju je odredio Evropski savet u Kopenhagenu 1993. godine, pod uslovom da nastavi sa reformskim naporima i odgovori na preostale zahteve u okviru sedam koraka. Na osnovu toga, Komisija preporučuje da Savet otvori pristupne pregovore sa Ukrajinom. Dalje, Komisija preporučuje da Savet usvoji pregovarački okvir kada Ukrajina bude usvojila i uradila sledeće:

- donela zakon koji je predložila vlada o povećanju broja zaposlenih za Nacionalni antikorupcijski biro Ukrajine;
- uklonjene su iz zakona o sprečavanju korupcije odredbe kojima se ograničavaju ovlašćenja NACP-a na nastavak verifikacije imovine koja je već prošla proces verifikacije i ograničavaju ovlašćenja NACP-a da verifikuje imovinu koju su podnosioci izjava stekli pre stupanja u javnu službu, ne dovodeći u pitanje pravila koja se primenjuju na nacionalne bezbednost tokom rata;
- donela zakon kojim se reguliše lobiranje u skladu sa evropskim standardima, kao deo anti-oligarhijskog akcionog plana;
- donela zakon kojim se adresiraju preostale preporuke Venecijanske komisije iz juna 2023. i oktobra 2023. u vezi sa Zakonom o nacionalnim manjinama, a adresiraju i preporuke Venecijanske komisije u vezi sa zakonima o državnom jeziku, medijima i obrazovanju.

Ukrajina mora da nastavi da se bori protiv korupcije tako što će izgraditi dalje rezultate istraga i osuda za korupciju.

Komisija će kontinuirano pratiti napredak i usklađenost u svim oblastima koje se odnose na otvaranje pregovora i izveštavati Savet do marta 2024. Komisija je spremna da započne pripremni rad, posebno analitičko ispitivanje pravnih tekovina EU (acquis) (skrining) i pripremu pregovaračkog okvira.

15. Komisija pozdravlja značajne reformske napore koje je **Moldavija** preduzela od Evropskog saveta u junu 2022. godine, uprkos ozbiljnom uticaju ruskog agresorskog rata protiv Ukrajine u Moldaviji. Komisija smatra da je Moldavija postigla važan napredak u vezi sa devet koraka navedenih u njenom Mišljenju iz juna 2022. i da je preduzela dodatne mere da dopuni i održi ova dostignuća.

Moldavija je uspostavila ambiciozan proces provere za pravosudne i tužilačke organe koji je temelj njene sveobuhvatne reforme pravosuđa. Reformisala je svoj Vrhovni sud pravde i obezbedila funkcionisanje Vrhovnog saveta sudija sa proverenim članovima. Reformisan je institucionalni i zakonodavni okvir za borbu protiv korupcije. Zemlja je usvojila novi zakon o povratu imovine, borbi protiv finansijskog kriminala i pranja novca. Istraga protiv oligarha je dobro napredovala, a sudske presude u odsustvu omogućile su da se pred lice pravde privedu oligarsi umešani u slučaj prevare - uz značajnu zaplenu imovine - što je iscrpilo javne resurse Moldavije.

Povećan je broj istraženih slučajeva u vezi sa korupcijom i organizovanim kriminalom. Povećan je i broj slučajeva oduzete imovine politički eksponiranih lica. Moldavija je uspostavila sistemski pristup de-oligarhizaciji sa ambicioznim akcionim planom. Novo izborna, krivično, medijsko i konkurentsko zakonodavstvo jača kapacitet zemlje da se bori protiv nezakonitih interesa.

Moldavija je aktivno povećala međunarodnu saradnju sa državama članicama EU i agencijama EU kroz Centar za podršku EU za unutrašnju bezbednost i upravljanje granicom.

Zemlja je usvojila strategije za reformu svoje javne uprave, ojačala upravljanje javnim finansijama i postavila međuinstitucionalne procese neophodne za sprovođenje reformi. Uprkos izazovnim ekonomskim uslovima, povećala je plate kako bi zadržala i privukla radnike u javnim službama. Moldavija je regulisala svoj okvir javnih investicija, dodatno digitalizovala svoje javne usluge i napredovala u dobrovoljnom spajanju lokalnih samouprava.

Moldavija se bavi preporukama ODIHR-a i Venecijanske komisije i uključuje civilno društvo u procese donošenja odluka, uključujući platformu za dijalog i učešće građana u Parlamentu. Takođe je ojačala zaštitu ljudskih prava, uključujući potpunu transponovanje Istambulske konvencije u nacionalno zakonodavstvo.

U svetlu rezultata postignutih od juna 2022. prema političkim kriterijumima, u okviru devet koraka i dalje, Komisija smatra da Moldavija u dovoljnoj meri ispunjava kriterijume koji se odnose na stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava, i poštovanje i zaštita manjina, koje je odredio Evropski savet u Kopenhagenu 1993. godine, pod uslovom da nastavi sa reformskim naporima i odgovori na preostale zahteve u okviru devet koraka. Na osnovu toga, Komisija preporučuje da Savet otvori pristupne pregovore sa Moldavijom. Dalje, Komisija preporučuje da Savet usvoji pregovarački okvir kada Moldavija usvoji i uradi sledeće:

- da nastavi da ostvaruje značajan napredak u imenovanju proverenih sudija Vrhovnog suda članova pravosudnih i tužilačkih samoupravnih tela, te u imenovanju novog generalnog tužioca u transparentnom procesu zasnovanom na zaslugama;
- da dodeli adekvatne resurse i strukture Tužilaštvu za borbu protiv korupcije u Moldaviji;
- da preduzme dalje korake na de-oligarhizaciji, uključujući ovde i relevantne propise kao što su oni o gotovinskim plaćanjima i finansijskim tokovima.

Moldavija mora da nastavi da se bori protiv korupcije tako što će izgraditi dalje rezultate u istragama i presudama za korupciju.

Komisija će kontinuirano pratiti napredak i usklađenost u svim oblastima koje se odnose na otvaranje pregovora i izveštavati Savet do marta 2024. Komisija je spremna da započne pripremni rad, posebno analitičko ispitivanje pravnih tekovina (skrining) i pripremu pregovaračkog okvira.

16. Komisija pozdravlja reformske napore koje je preduzela Gruzija u skladu sa ustavom zemlje koji predviđa njenu integraciju u EU kao prioritet za zemlju. Ogromna većina gruzijskih građana podržava proces pridruživanja zemlje EU. Politička de-polarizacija i pozitivniji angažman vladajuće stranke sa opozicionim partijama i civilnim društvom su potrebni da bi se izgradio konsenzus o pitanjima od nacionalnog interesa.

Gruzija treba da pojača svoje akcije u borbi protiv dezinformacija i stranih manipulacija informacijama i mešanja u vrednosti EU i da poboljša svoju stopu usklađenosti sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU.

U odnosu na dvanaest prioriteta navedenih u Mišljenju Evropske komisije iz juna 2022., Gruzija je usvojila zakonodavne akte i političke akcije o rodnoj ravnopravnosti i borbi

protiv nasilja nad ženama, uzimajući u obzir presude Evropskog suda za ljudska prava u sudskim raspravama i organizovanim zločin. Imenovala je i novog javnog branioca.

Određeni proceduralni koraci su preduzeti u Parlamentu kako bi se pojačao nadzor od strane opozicije. Izgradnja snažnog međustranačkog političkog konsenzusa doprinela bi rešavanju polarizacije i ubrzala evropski put Gruzije. Usvojene su izmene zakona i skupštinskog poslovnika u vezi sa funkcionisanjem i odgovornošću državnih institucija i izbornog okvira. Reforma pravosuđa je uključila korake u pogledu pristupačnosti sudskim odlukama, obrazloženja za imenovanja sudija, disciplinskih mera za sudije i odabira kandidata za Vrhovni sud, ali je i dalje potrebna holistička reforma Visokog saveta pravde. Gruzija je podelila ovaj zakon i nekoliko drugih osnovnih pravnih akata o Izbornom zakoniku, Birou za borbu protiv korupcije, Službi za posebne istrage, Službi za zaštitu ličnih podataka, kao i svoj akcioni plan za de-oligarhizaciju sa Venecijanskom komisijom na mišljenje. Pored toga, važno je uspostaviti sistem vanrednih provera integriteta, uz angažovanje međunarodnih eksperata, za sve rukovodeće pozicije u pravosuđu i uspostaviti sistem efektivnih imovinskih prijava.

Usvojen je akcioni plan za de-oligarhizaciju, uz sistemski pristup, a „personalizovani“ pristup povučen. Osnovan je Biro za borbu protiv korupcije. Gruzija je povećala međunarodnu saradnju u borbi protiv organizovanog kriminala. Što se tiče medijskog pluralizma, direktor opozicionog medija pušten je iz zatvora nakon pomilovanja predsednika, a parlament je usvojio izmene i dopune Zakona o radio-difuziji kako bi se uskladio sa zakonodavstvom EU. Usvojena je strategija o zaštiti ljudskih prava i izrađen akcioni plan. Zaključen je memorandum o saradnji između Skupštine i nekih predstavnika civilnog društva kako bi se uokvirilo učešće OCD u procesima kreiranja politike.

U svetlu rezultata postignutih od juna 2022. godine, u okviru dvanaest prioriteta i dalje, Komisija preporučuje da Svet dodeli Gruziji status zemlje kandidata uz razumevanje da se preduzmu sledeći koraci:

- Borba protiv dezinformacija i stranih manipulacija informacijama i mešanja protiv EU i njenih vrednosti.
- Poboľjšati usklađenost Gruzije sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU.
- Dalje se pozabavite pitanjem političke polarizacije, uključujući inkluzivniji zakonodavni rad sa opozicionim partijama u parlamentu, posebno u vezi sa zakonodavstvom koje se odnosi na evropsku integraciju Gruzije.
- Osigurati slobodan, pošten i konkurentan izborni proces, posebno 2024. godine, i u potpunosti ispuniti preporuke OEBS/ODIHR. Završiti izborne reforme, uključujući obezbeđivanje adekvatne zastupljenosti biračkog tela, mnogo prije dana izbora.
- Dalje unaprediti sprovođenje parlamentarnog nadzora, posebno službi bezbednosti. Osigurati institucionalnu nezavisnost i nepristrasnost ključnih institucija, posebno Izborne uprave, Narodne banke i Komisije za komunikacije.
- Završiti i sprovesti holističku i efikasnu reformu pravosuđa, uključujući sveobuhvatnu reformu Visokog saveta pravosuđa i Tužilaštva, u potpunosti primenjujući preporuke Venecijanske komisije i prateći transparentan i inkluzivan proces.
- Dalje se baviti delotvornošću i obezbediti institucionalnu nezavisnost i nepristrasnost Biroa za borbu protiv korupcije, Specijalne istražne službe i Službe za zaštitu podataka o ličnosti. Obratiti se na preporuke Venecijanske komisije u vezi sa ovim telima, u inkluzivnom procesu. Uspostavite dobru evidenciju u istrazi slučajeva korupcije i organizovanog kriminala.

- Poboľšati sadašnji akcioni plan za implementaciju multisektorskog, sistemskog pristupa de-oligarhizaciji, u skladu sa preporukama Venecijanske komisije i prateći transparentan i inkluzivan proces koji uključuje opozicione stranke i civilno društvo.
- Poboľšati zaštitu ljudskih prava, uključujući sprovođenje ambiciozne strategije ljudskih prava i osiguranje slobode okupljanja i izražavanja. Pokrenuti nepristrasne, efikasne i blagovremene istrage u slučajevima pretnji po bezbednost ugroženih grupa, medijskih profesionalaca i aktivista civilnog društva, a organizatore i počiniocce nasilja izvesti pred lice pravde. Konsultovati i angažovati se sa civilnim društvom, omogućavajući njihovo značajno učešće u zakonodavnim procesima i procesima kreiranja politike i osigurati da oni mogu slobodno da rade.

VIII. ANEKSI

1. **Osnove procesa pristupanja.**
2. **Ključna ostvarenja Ekonomskog i investicionog plana za zapadni Balkan.**
3. **Ključna ostvarenja Ekonomskog i investicionog plana – pregled za Ukrajinu, Moldaviju i Gruziju.**
4. **Indikatori trećih strana koji se odnose na status demokratije, dobrog upravljanja i vladavine prava u zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima.**
5. **Statistički podaci.**

Brussels, 8.11.2023
COM(2023) 690 final

ANEKSI 1 do 5

ANEKSI

uz

KOMINIKE KOMISIJE ZA EVROPSKI PARLAMENT, SAVET, EVROPSKI EKONOMSKI I SOCIJALNI ODBOR I ODBOR REGIONA

Komunike o politici proširenja EU za 2023.

{SWD(2023) 690 final} - {SWD(2023) 691 final} - {SWD(2023) 692
final} - {SWD(2023) 693 final} - {SWD(2023) 694 final} -
{SWD(2023) 695 final} - {SWD(2023) 696 final} - {SWD(2023) 697
final} - {SWD(2023) 698 final} - {SWD(2023) 699 final}

Aneks 1. Osnove procesa pristupanja

Vladavina prava, osnovna prava, funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave - i ekonomski kriterijumi čine jezgro onoga što je poznato kao „osnove“ procesa pridruživanja EU. Kvalitet institucija i upravljanja je osnova za povećanje konkurentnosti, prosperiteta i društvenog blagostanja, i podržava sposobnost da se u potpunosti poštuje EU *acquis*. Kredibilne i nepovratne reforme u osnovama su stoga ključne za zemlje proširenja kako bi osigurale napredak na svojim putevima pristupanja EU.

U jednom broju zemalja u procesu proširenja primećen je određeni napredak u **reformi pravosuđa, fundamentalnim pravima** i funkcionisanju **javne uprave**, uključujući upravljanje javnim finansijama. Konstantno intenziviranje rada na odgovarajućim reformskim agendama primećeno je posebno u Moldaviji i Ukrajini. Sve u svemu, napredak ka ispunjavanju **ekonomskih kriterijuma za pristupanje** ostao je previše spor da bi značajno smanjio ekonomski jaz u odnosu na EU.

U zemljama proširenja postoje dobri primeri reformskih agendi koje se vode napred u cilju transformacije institucija i društava u svetlu mogućnosti pristupanja EU. Međutim, mnoge prepreke ostaju. Iako nije ujednačen u svim zemljama, generalno postoji negativan i zabrinjavajući obrazac difuznog političkog i institucionalnog otpora promenama, posebno jačanju **borbe protiv korupcije**. Konstantna posvećenost sprečavanju korupcije i održavanju kulture integriteta ostaje važan prioritet, uključujući uvođenje antikorupcijskih mera u najugroženije sektore. Organi za sprovođenje zakona i pravosudni organi zahtevaju veće ovlasti i nezavisnost neophodnu da garantuju smislenu i nepristrasnu borbu protiv korupcije. Zabrinjavajuće je da i dalje postoje elementi zauzimanja države, uz pretnje demokratskoj stabilnosti, korupciju na visokom nivou i neprimeren uticaj oligarha koji se i dalje primećuju, zajedno sa pokušajima organizovanih kriminalnih mreža da se mešaju u ekonomije, političke sisteme, administraciju i medijsko okruženje zemalja. Svim ovim izazovima treba hitno pristupiti sistemskim i sveobuhvatnim pristupima.

Ključni pokazatelj da se ove tendencije rešavaju biće verodostojna evidencija proaktivnih istraga, krivičnog gonjenja i pravosnažnih presuda u vezi sa korupcijom, organizovanim kriminalom i pranjem novca. Za zemlje proširenja je od suštinskog značaja da pokažu efikasnost svojih istražnih agencija, tužilaštava i krivičnih sudova. Da bi bili kredibilni, svi akteri u lancu vladavine prava bi trebalo da daju solidne rezultate kroz ciljane finansijske istrage, što rezultira sistematskim oduzimanjem imovinske koristi stečene kriminalom.

Što se tiče **fundamentalnih prava**, postoji određeni napredak u nekim zemljama proširenja ka boljem razumevanju važnosti garantovanja ovih prava i sloboda. Istovremeno, nastavljeni su neki negativni trendovi poslednjih godina, pri čemu je i dalje preovlađujuće rodno zasnovano nasilje, dok slobodu medija i dalje ometaju politički i ekonomski interesi, što slabi kontrolu nad državnim organima, otvara prostor za strano mešanje i podriva komunikaciju o EU. U nekim zemljama se pokreću neke pozitivne inicijative o pravima deteta i pravima osoba sa invaliditetom. U praksi, međutim, na zaštitu osnovnih prava negativno utiče nedovoljna primena zakona i politika i neefikasnost mehanizama obeštećenja širom sveta. Ostaju izazovi u obezbeđivanju efikasne zaštite od svih oblika mržnje i diskriminacije, uključujući i onu koja je usmerena prema manjinama.

Funkcionisanje demokratskih institucija

Stabilni i konsolidovani demokratski procesi su centralni stub procesa pridruživanja EU. Komisija je počela da sprovodi pojačan i pojednostavljen angažman sa zemljama u procesu proširenja na opštem okviru za demokratiju, bilo da se radi o izbornom procesu, funkcionisanju parlamenta (uključujući njegovu nadzornu ulogu u radu vlade i kreiranju politike i još uvek preterano oslanjanje na ubrzane procedure). u mnogim slučajevima), ili uloga civilnog društva. Većina zemalja je i dalje bila pogođena izraženom političkom polarizacijom, nedostatkom međustranačke saradnje i sve manjim prostorom za civilno društvo.

U ovom izveštajnom periodu održano je nekoliko **izbora** u zemljama proširenja, uključujući Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Moldaviju, Crnu Goru i Tursku. U većini zemalja još uvek čekaju reforme za rešavanje preostalih preporuka Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS/ODIHR). Standardi Grupe država protiv korupcije (GRECO) koji se odnose na finansiranje političkih partija takođe tek treba da budu obrađeni u Severnoj Makedoniji i Bosni i Hercegovini.

Što se tiče **rada parlamenta**, polarizacija je često ostajala vidljiva karakteristika. Nedostatak efikasnog međustranačkog dijaloga rezultirao je produženim političkim ćorsokakom i stagnacijom reformi. Ovo je primećeno na primer u Crnoj Gori, Albaniji, Severnoj Makedoniji i Gruziji. U nekim slučajevima, plenarne debate su bile obeležene tenzijama, uvredljivim jezikom i povremenim nasilnim incidentima, kao što je bio slučaj u Gruziji i na Kosovu. U Ukrajini, uprkos vanrednim okolnostima, parlament je pokazao otpornost i snažnu političku volju, posebno u oblastima od vitalnog značaja za integraciju Ukrajine u EU. Zakonodavni zadaci su sprovedeni sistematski, obezbeđujući nesmetan demokratski proces donošenja odluka.

Pravosuđe i fundamentalna prava

Učvršćivanje vladavine prava zahteva stabilne institucije koje dobro funkcionišu. Ovo zahteva nezavisan, nepristrasan, odgovoran i visoko kvalitetan **pravosudni sistem** koji funkcioniše efikasno i sa adekvatnim resursima, bez nepotrebnog spoljnog mešanja, i čije se odluke izvršavaju efikasno i blagovremeno. Napredak je postignut u nekim slučajevima, pri čemu su reforme pravosuđa napredovale, na primer, u **Albaniji, Moldaviji, Srbiji i Ukrajini**. Međutim, u većini zemalja u procesu proširenja, pravosudni organi su i dalje izloženi mnogim izazovima i ranjivostima. Pokušaji političara da javno utiču ili napadnu sudije, posebno kada se bave osetljivim slučajevima, i dalje su opasna praksa koja se ponavlja u nekoliko zemalja. Institucionalni aranžmani koji negativno utiču na nezavisnost sudija i tužilaca ostali su na snazi, što je na kraju uticalo na ravnotežu i podelu državnih vlasti. Kao rezultat toga, kredibilitet pravosuđa je u celini ostao prilično nizak, pri čemu je javnost generalno primetila nekažnjivost počinilaca. U nekoliko zemalja, reforme pravosuđa otkrivaju ograničene kapacitete za sprovođenje čak i tamo gde postoji politička volja. Efikasnost istražnih i sudskih organa, koja rezultira kredibilnim rezultatima, od suštinskog je značaja za dalji napredak u pristupanju. **Gruzijski** pravni okvir o funkcionisanju pravosuđa zahteva dalje reforme i izbegavanje negativnih koraka. U **Turskoj** je nastavljeno ozbiljno nazadovanje, a sistemski nedostaci, posebno u vezi sa nezavisnošću pravosuđa i nedostatkom provera i ravnoteže u predsedničkom sistemu, ostali su u mestu.

Borba protiv korupcije ostaje prioritet za vlade zemalja u procesu proširenja. **Korupcija**, uključujući ovde i korupciju na visokom nivou, i dalje je široko rasprostranjena, a preplitanje javnih i privatnih interesa ostaje pitanje za zabrinutost. U nekim slučajevima, koruptivna praksa i uticaj koji vrše **oligarsi** mogu izazvati rizik od zarobljavanja države.

Napredak u prevenciji i efikasnoj borbi protiv korupcije je spor i zahteva održiv sistemski pristup i posvećenu akciju u ključnim sektorima koji su podložni korupciji. Postoji potreba da se inicira ili nastavi sa uključivanjem antikorupcijskih mera u ključne sektore, da se preduzmu ciljane procene rizika kako bi se podstaklo kreiranje politike i da se sprovedu efikasni planovi reformi. I dalje su potrebni jača politička volja i jasni reformski naponi da bi se poboljšala transparentnost i kultura integriteta i da bi se dalje razvili ubedljivi rezultati istraga, krivičnog gonjenja i pravosnažnih presuda, uključujući na visokom nivou. Strategije i akcioni planovi za borbu protiv korupcije su uspostavljeni i potrebno ih je ažurirati i sprovoditi na sistematski i strukturiran način, uključujući odgovarajuća budžetska sredstva i namenski nadzor kako bi se osigurala njihova efikasna primena. Javne nabavke, finansiranje političkih partija, upravljanje javnim finansijama, energetika, transport, zdravstvo, voda, infrastruktura, prirodni resursi i obrazovanje ostaju oblasti posebno podložne korupciji i zahtevaju snažnije i ambicioznije mere. Što se tiče represije, generalno niski rezultati izazivaju zabrinutost u pogledu efikasnosti istraga i sudskog praćenja.

U svim zemljama koje su kandidati za proširenje, **fundamentalna prava** su generalno zaštićena zakonom, ali ostaju izazovi u obezbeđivanju njihove delotvorne primene. Zakonodavni i politički okviri se postepeno dovršavaju kao rezultat pristupanja zemalja evropskim instrumentima za ljudska prava i usklađivanja sa pravnim tekovinama EU. Ovo je posebno slučaj sa reformama zaštite podataka. Međutim, implementacija je i dalje spora, a sistemski nedostaci ostaju u finansiranju politika usvojenih za jačanje zaštite ljudskih prava, ostavljajući mnoge sektore zavisnim od donatora. Na osnovu iskustva Albanije, Severne Makedonije i Srbije, pristupanje u svojstvu posmatrača drugih zemalja kandidata Agenciji Evropske unije za osnovna prava doprineće razvoju sveobuhvatnog sistema praćenja i prikupljanja podataka koji će obezbediti efikasniju primenu zakonodavstva o ljudskim pravima, politike i strategije.

U većem delu regiona, institucije Ombudsmana i druga nezavisna i regulatorna tela, kao što su tela za ravnopravnost, igraju ključnu ulogu u praćenju akcija država da poštuju, štite i ispunjavaju **ljudska prava**, u skladu sa njihovim međunarodnim obavezama. Međutim, njihova efektivna nezavisnost, resursi i kapaciteti su i dalje nedovoljni, kao i praćenje njihovih preporuka. Vlade u regionu treba da dosledno ispunjavaju sve preporuke međunarodnih i regionalnih tela za praćenje ljudskih prava, uključujući uslove u zatvorima i sprečavanje torture i zlostavljanja. Ovo je naročito slučaj u zemljama kao što su Severna Makedonija, Moldavija i Srbija, gde preporuke Evropskog komiteta za prevenciju torture nisu sistematski adresirane. Civilno društvo nastavlja da dopunjuje ili čak zamenjuje akcije vlade u pružanju usluga osobama u ranjivim situacijama, na primer vođenjem skloništa za žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja ili trgovine ljudima u Albaniji i Srbiji. Na zapadnom Balkanu, zabrinutosti i preporuke iz izveštaja iz prethodnih godina ostaju uglavnom validne i treba ih hitno rešiti. U Turskoj je situacija sa ljudskim pravima nastavila da se pogoršava i ostaje ozbiljna zabrinutost, uključujući i nesprovođenje određenih presuda Evropskog suda za ljudska prava, posebno u slučaju Kavala.

Sloboda izražavanja, sloboda medija i pluralizam su ključni stubovi demokratskog društva i moraju se podržati. Nije bilo napretka ili nazadovanja u adresiranju prošlih preporuka u regionu Zapadnog Balkana. U nekoliko zemalja medijski pejzaž je obeležen dubokom političkom polarizacijom. Pluralizam, nezavisnost i razvoj kvalitetnog profesionalnog novinarstva podrivaju medijska koncentracija i politički uticaj na medije u nizu zemalja. Za novinare i dalje postoje loši uslovi rada, što može dovesti do autocenzure. Slučajevi pretnji,

zastrašivanja i nasilja nad novinarima i pogrđnih izjava javnih zvaničnika i dalje izazivaju ozbiljnu zabrinutost u celom regionu. U nekim zemljama se ulažu naponi da se uhvati u koštac sa ovom pojavom, ali sve zemlje moraju da obezbede sistematsko sudsko praćenje svih slučajeva. Nedovoljna zaštita novinara i neefikasno praćenje slučajeva mogu imati zastrašujući efekat na ostvarivanje slobode medija.

Uopšteno govoreći, nezavisnost javnih emitera podriva nedovoljno finansiranje i politički uticaj. Nezavisnost medijskih regulatora mora biti zagarantovana, uključujući imenovanja u upravljačkim strukturama zasnovana na zaslugama. Tamo gde to nije slučaj, kao na primer u Srbiji, regulatori moraju delovati nepristrasno i u potpunosti izvršavati svoje mandate. Efikasno funkcionisanje nezavisnih samoregulatornih tela takođe treba dodatno podržati. Sve zemlje treba da povećaju transparentnost finansiranja medija. Napori u borbi protiv ruskih dezinformacija doveli su do suspenzije dozvola za emitovanje u Moldaviji i blokiranja veb resursa u Ukrajini. U Turskoj je nastavljeno ozbiljno nazadovanje u pogledu slobode izražavanja. Novinari, branitelji ljudskih prava, advokati, pisci, opozicioni političari, studenti i korisnici društvenih mreža i dalje se sistematski suočavaju sa krivičnim prijavama i osudama.

U većini zemalja institucije vlasti rade na uspostavljanju pravnog i institucionalnog okvira za sprovođenje obaveza u oblasti **rodne ravnopravnosti i borbe protiv rodno zasnovanog nasilja**, posebno na transponovanju odredbi Istambulske konvencije. Konvenciju su ratifikovali svi partneri u proširenju osim Kosova, zbog statusnih pitanja, i Turske, čije je povlačenje potvrdilo kao konačno njeno Državno veće. Međutim, potrebno je više napora da se rodna ravnopravnost ostvari i da se osigura održivost politika. Rodno zasnovano nasilje i dalje je prisutno u većem delu regiona. Sve zemlje treba da pojačaju pomoć žrtvama svih oblika nasilja. Trend povećane upotrebe pogrđnih izraza ili govora mržnje koji ciljaju na političarke, novinarke i braniteljke ljudskih prava u javnom diskursu izaziva zabrinutost, posebno u Turskoj, Crnoj Gori, Srbiji i Severnoj Makedoniji. Postoje i slučajevi govora mržnje i nasilja nad lezbejkama, gej, biseksualnim, transrodnim, interseksualnim i „queer“ (LGBTIQ) osobama, čija su osnovna prava u nekoliko zemalja često osporavana.

Zakoni i politike o **nediskriminaciji**, borbi protiv zločina iz mržnje i govora mržnje su generalno na snazi, ali preostale praznine i nedostaci u zakonodavstvu, uključujući i one u vezi sa zaštićenim osnovama, moraju biti rešeni. Organima za ravnopravnost i drugim institucijama zaduženim za promovisanje jednakog tretmana i sprovođenje i praćenje politika nediskriminacije treba obezbediti dovoljno sredstava za ispunjavanje svog mandata, uključujući pomoć žrtvama, sprovođenje anketa i objavljivanje izveštaja i preporuka.

Dok su mehanizmi za jačanje **prava deteta** generalno uspostavljeni, međuinstitucionalnu koordinaciju treba značajno poboljšati u celom regionu, posebno na Kosovu i u Severnoj Makedoniji, kako bi se obezbedila delotvornost sistema zaštite dece, u skladu sa najboljim interesima deteta. Osiguravanje efektivnog pristupa obrazovanju za decu u Ukrajini i za raseljenu ukrajinsku decu i dalje predstavlja izazov. Potrebno je dalje razvijati pravosudne sisteme prilagođene deci, a alternative pritvoru učiniti dostupnim i sistematičnije koristiti, pri čemu se pritvor koristi samo kao poslednje sredstvo i u najkraćem odgovarajućem vremenskom periodu. Nasilje nad decom i rani brakovi ostaju ozbiljna zabrinutost. Pouzdani i uporedivi podaci raščlanjeni prema starosti i polu u većini slučajeva nedostaju i od suštinskog su značaja za rešavanje nasilja nad decom. Kontinuirana institucionalizacija dece bez roditeljskog staranja i dece i osoba sa invaliditetom je problem u mnogim zemljama, posebno u Gruziji, Moldaviji, Ukrajini i Bosni i Hercegovini. Samo je Severna Makedonija

postigla punu de-institucionalizaciju dece iz velikih institucija. Iako se ulažu napori da se ojačaju mehanizmi za sprovođenje **prava osoba sa invaliditetom**, biće potrebni mnogo veći nivoi ulaganja kako bi se osigurala puna usklađenost sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom, posebno u pogledu prelaska na briga, samostalan život, dostupnost i inkluzija.

Prava pripadnika **manjina** i dalje su nejednako zaštićena u celom regionu. U Albaniji, Gruziji, Moldaviji i Ukrajini tek treba da se dovrše pravni okviri i mehanizmi za implementaciju, dok Srbija i Severna Makedonija treba da se pozabave preporukama Savetodavnog komiteta Okvirne konvencije o nacionalnim manjinama. **Romi** ostaju najugroženija zajednica i često su žrtve diskriminacije, incidenta motivisanih mržnjom, kao i socijalne i ekonomske isključenosti.

Pravda, sloboda i bezbednost

Zapadni Balkan i Turska su i dalje žarišta kriminalnih aktivnosti i organizovanih kriminalnih grupa aktivnih u EU, služeći kao važna tranzitna tačka za krijumčarenje migranata, žrtve trgovine ljudima i ilegalne robe koja ulazi u EU preko različitih varijacija balkanske rute. Kriminalci i kriminalne mreže iz regiona takođe imaju značajan uticaj na ozbiljan i organizovani kriminal u drugim delovima sveta, uključujući Latinsku i Južnu Ameriku, gde igraju važnu ulogu u globalnoj trgovini kokainom, tranzitu heroina koji se švercuje u EU, i olakšati ulazak žrtava trgovine ljudima, iregularnih migranata i ilegalne robe u zemlje EU. Kriminalistička infrastruktura razvijena za trgovinu heroinom i sintetičkim drogama koristi se za trgovinu kokainom preko balkanskih ruta u oba smera, kao i do crnomorskih luka.

Grupe organizovanog kriminala iz Moldavije i Gruzije su aktivne u krijumčarenju migranata, organizovanom imovinskom kriminalu, trgovini ljudima, sajber kriminalu, prevari bezgotovinskog plaćanja, prevari akciza, trgovini vatrenim oružjem i drugim srodnim krivičnim delima kao što je prevara dokumenata. Mnoge od ovih grupa su poli-kriminalne, što znači da trguju više od jedne nedozvoljene robe. Ukrajina se nalazi na raskrsnici krijumčarenja ilegalne robe u EU i takođe je izvorna, tranzitna i odredišna zemlja za trgovinu ljudima. Uprkos izazovima vezanim za rat, uključujući povećane institucionalne kapacitete zbog značajnih gubitaka lične opreme i smanjenog finansiranja za borbu protiv organizovanog kriminala, relevantne ukrajinske institucije pokazale su izuzetnu otpornost i operativne sposobnosti.

Od februara 2022. godine, agresivni rat Rusije protiv Ukrajine imao je značajan uticaj na regionalnu situaciju sa kriminalom, uključujući i saradnju moćnih regionalnih kriminalnih grupa, koja je uglavnom okončana. Ipak, pojavile su se nove okolnosti i kriminalne grupe u regionu ih koriste.

Saradnja u sprovođenju zakona (uključujući tu i onu na operativnom nivou) između EU i zemalja proširenja nastavila je da se pozitivno razvija. Sve zemlje zapadnog Balkana su ratifikovale operativne sporazume sa Evropolom (osim Kosova, sa kojim postoji radni aranžman) i imaju pristup bezbednoj platformi Evropola za razmenu informacija (SIENA). Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija postavile su oficire za vezu u Evropol u Hagu. Saradnja između Evropola i Turske zasniva se na strateškom sporazumu o saradnji, koji isključuje mogućnost deljenja ličnih podataka, ali olakšava saradnju u nizu oblasti. Turski oficir za vezu je postavljen u Evropol, a Turska je takođe povezana sa SIENA-om. Ukrajina, Moldavija i Gruzija takođe su zaključile sporazume o operativnoj saradnji sa Evropolom, povezane su sa SIENA-om i otvorile biro za vezu u Evropolu.

Nivo učešća zemalja u procesu proširenja u EMPACT-u, Evropskoj multidisciplinarnoj platformi za borbu protiv pretnji od kriminala predvođenoj državama članicama, sveukupno je nastavio da se intenzivira, dok je ostao neujednačen. Pored toga, postoji i rastući trend da operativne akcije vode ili zajedno vode zemlje proširenja, što je veoma dobrodošao razvoj događaja. Sve zemlje zapadnog Balkana, zajedno sa Moldavijom i Ukrajinom, učestvovala su u nizu Dana zajedničke akcije, sa trenutnim rezultatima u pogledu hapšenja kriminalaca i korumpiranih službenika, zaplene i pokretanja novih istraga.

Trgovina drogom i dalje predstavlja unosno kriminalno tržište u zemljama proširenja. Dok je dugoročni trend zaplene kanabisa na zapadnom Balkanu opadajući, zaplena kokaina (posebno u morskim lukama) je u porastu, dok je zaplena heroina ostala uglavnom stabilna. Sa izuzetkom Albanije, sve zemlje zapadnog Balkana imaju ili su donedavno imale nacionalnu strategiju o drogama, u nekim slučajevima praćenu akcionim planom. Informacije o (kvalitetu) implementacije planova nisu dostupne jer se u velikoj većini slučajeva ne vrši evaluacija. Nacionalna strategija i akcioni plan Turske ističe ove godine. Moldavija i Gruzija usvojile su nove strategije i akcione planove o drogama, dok Ukrajina nema posebnu strategiju ili akcioni plan za droge. U regionu su potrebni ozbiljni naponi u vezi sa uspostavljanjem nacionalnih opservatorija za droge (NDO) i Nacionalnog sistema ranog upozoravanja (NEWS) o novim psihoaktivnim supstancama (NPS). Samo Srbija ima uspostavljenu i operativnu NDO, dok je NDO ključna za koordinaciju informacionog sistema o drogama i preduslov je za pridruživanje „EU Reitox“ mreži (Evropska informaciona mreža o drogama i zavisnosti od droga). Sa izuzetkom Srbije, u regionu nije uspostavljen nijedan drugi formalni i/ili operativni NEWS za NPS, što bi trebalo hitno da se reši. Evropski centar za praćenje droga i narkomanije pruža dugoročnu podršku ili radi na osnovu radnog aranžmana ili bilateralnih sporazuma sa zemljama koje su u procesu proširenja.

Mapa puta za sveobuhvatnu kontrolu **malokalibarskog i lakog naoružanja** na zapadnom Balkanu do 2024. nastavlja da se sprovodi. U maju 2023. postignut je politički dogovor o nastavku mape puta nakon 2024. uz podršku Klirinške kuće za kontrolu malog i lakog naoružanja za jugoistočnu i istočnu Evropu (SEESAC). Imajući u vidu veliki i sve veći broj malokalibarskog i lakog naoružanja nakon invazije Rusije u punom obimu, EU je već uvela nekoliko preventivnih mera, zajedno sa Ukrajinom, kako bi se suprotstavila riziku od trgovine oružjem, a Ukrajina bi trebalo da nastavi saradnju sa međunarodnom zajednicom za sprovođenje zakona da se pozabave ovim rizicima. Ovo uključuje podršku koju pružaju Evropol i Evropska agencija za graničnu i obalsku stražu (Frontex), učešće Ukrajine u EMPACT-u o vatrenom oružju i rad Savetodavne misije Evropske unije u Ukrajini.

Napredak je nastavljen, iako nejednako, u rešavanju problema **trgovine ljudima** u zemljama proširenja. Neophodni su stalni naponi da se uskladi i efektivno primeni relevantnih pravnih tekovina EU, uključujući mere prevencije, ranu identifikaciju, zaštitu i pomoć žrtvama, efikasne istrage slučajeva trgovine ljudima, krivično gonjenje i osude počinitelaca.

Iako neujednačeno napreduju, relevantni **rezultati zemalja proširenja u proaktivnim istragama, krivičnom gonjenju i pravosnažnim presudama u slučajevima organizovanog kriminala i korupcije**, posebno na visokim nivoima, ostaju generalno nedovoljni i zahtevaju kontinuirane napore. Pranje novca treba sve više istraživati i goniti kao samostalno krivično delo. Sprovođenje finansijskih istraga treba pojačati i sistematičnije koristiti za razbijanje grupa organizovanog kriminala i zaplenu i konfiskaciju prihoda stečenih kriminalom. Nedavni slučajevi još jednom su osvetlili rizike od infiltracije organizovanih kriminalnih grupa na svim nivoima lanca krivičnog pravosuđa.

Napori u nekim zemljama da ojačaju svoje operativne kapacitete i iskorene korupciju u svojim pravosudnim organima moraju se pretočiti u konkretne rezultate. Izgradnja i konsolidacija kredibilne evidencije je od suštinskog značaja kako bi se imalo odvratanje od kriminalnih aktivnosti i povratio poverenje građana u agencije za sprovođenje zakona i pravosuđe. U Ukrajini, Moldaviji i Gruziji treba da se nastavi borba protiv specifičnog fenomena „lopova u zakonu“.

Albanija treba dalje da ojača svoje napore u borbi protiv trgovine ljudima, pranja novca, korupcije na visokom nivou i suprotstavljanja sajber kriminalu (uključujući inkriminisanje seksualnog zlostavljanja dece na mreži). Iako je konfiskacija imovine značajno povećana, ona je i dalje veoma ograničena u poređenju sa iznosima zaplene (koji su, međutim, opali). U zemlji još uvek nedostaje kancelarija za povrat imovine. Takođe je došlo do značajnog smanjenja količine zaplenjene droge. Specijalizovane strukture za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala (SPAK) postigle su dalje rezultate i trebalo bi da nastave da razvijaju svoje rezultate istraga i presuda na visokom nivou. Stalni nedostatak napretka u borbi protiv organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini izaziva ozbiljnu zabrinutost. Kosovo je ostvarilo ograničen napredak u svom ukupnom dosadašnjem radu u borbi protiv organizovanog kriminala i trebalo bi da pojača svoje napore na proaktivnim istragama, osudama i konfiskacijama imovine stečene kriminalom, koja je i dalje veoma niska. U Severnoj Makedoniji postoji ozbiljna zabrinutost zbog neprimerenog spoljnog uticaja na rad Sudskog saveta i pravosuđa. Neke izmene krivičnog zakona, usvojene kroz ubrzanu parlamentarnu proceduru, utiču na, zaustavljaju ili čak okončavaju veliki broj slučajeva korupcije na visokom nivou. Vlasti takođe treba da pojačaju svoje napore u borbi protiv pranja novca i finansijskog kriminala. Crna Gora je pokazala ohrabrujuća kretanja u borbi protiv organizovanog kriminala, hapšenja najviših članova organizovanih kriminalnih grupa i visokih funkcionera u agencijama za provođenje zakona. Ovo naglašava važnost dosledne i glasne borbe protiv infiltracije organizovanog kriminala u policiju i pravosuđe. Međutim, zabrinjava nedostatak osuđujućih presuda u oblastima šverca duvana, pranja novca, trgovine ljudima i sajber kriminala, kao i veoma nizak nivo oduzimanja imovine. Iako je u 2022. povećan broj osuda za finansijske zločine, one su isključivo zasnovane na sporazumima o priznanju krivice. Rekord Srbije u oblasti organizovanog kriminala daje mešovitu sliku, sa povećanjem broja istraga i optužnica (uključujući i one za krijumčarenje ljudi), ali smanjenjem prvostepenih i pravosnažnih presuda i veoma niskim nivoom zaplena. Dok je Turska povećala svoje učešće u zajedničkim operacijama sa državama članicama EU i susednim zemljama, ona treba da unapredi borbu protiv pranja novca i finansijskog kriminala, uključujući korišćenje konfiskacije imovine stečene kriminalom. Moldavija je sprovela niz finansijskih istraga, izvršila zaplenu neke imovine (i u manjoj meri i konfiskaciju) i ima početnu evidenciju o pravosnažnim osudama, koje bi trebalo konsolidovati. U Gruziji je došlo do značajnog porasta broja pravosnažnih presuda za „lopove u zakonu“, a presude su izricane i u slučajevima pranja novca. Ukrajina je počela da razvija početne rezultate, ali su potrebni dalji naponi u borbi protiv ozbiljnih oblika organizovanog kriminala, pranja novca i drugih finansijskih krivičnih dela.

Iako je saradnja u **borbi protiv terorizma i sprečavanju radikalizacije** relevantna za sve zemlje proširenja, ona ostaje poseban prioritet za saradnju EU sa zapadnim Balkanom. Terorizam i nasilni ekstremizam u svim oblicima i bez obzira na poreklo i dalje predstavljaju izazov i pretnju bezbednosti. Prijavljena su hapšenja nasilnih ekstremista i osujećeni napadi. Ministarski forum EU-zapadni Balkan za pravosuđe i unutrašnje poslove održan u novembru 2022. ponovio je važnost intenziviranja mera preduzetih za identifikaciju i suprotstavljanje rastućim pretnjama koje proizilaze iz agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine.

Zajednički akcioni plan za borbu protiv terorizma za zapadni Balkan ostaje glavni okvir za saradnju sa regionom, kombinujući političku posvećenost sa podrškom i redovnim praćenjem. Postoji napredak širom regiona, pri čemu su Albanija i Severna Makedonija sprovele većinu akcija. Pored toga, dve zemlje su u decembru 2022. na ministarskom nivou potpisale ažurirane implementacione aranžmane koji se fokusiraju na ciljeve koji su još uvek na čekanju. Preostale zemlje zapadnog Balkana podnele su nove izveštaje, peti set o sprovođenju akcionog plana u prvom tromesečju 2023. godine. Crna Gora je takođe zabeležila značajan napredak i sa Evropskom komisijom se razgovara o ažuriranju bilateralnog aranžmana. Uopšteno govoreći, potrebno je uložiti više napora na prevenciju svih oblika radikalizacije, uključujući i zatvore, na praćenje ranog uslovnog puštanja nasilnih ekstremističkih prestupnika iz zatvora i na efikasno rešavanje terorističkih i ekstremističkih sadržaja na internetu. Kao što je navedeno u Izveštaju Evropolu o terorizmu i trendovima za 2023. godinu, regrutovanje se i dalje odvija i onlajn i putem okupljanja u neformalnim verskim zgradama, kao i u popravnim ustanovama. Revizija nacionalnih strategija i akcionih planova je u toku u Srbiji i Albaniji, a već je završena u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori. Pretnja od terorizma i dalje je niska u Gruziji, Moldaviji i Ukrajini, a njihovo antiterorističko zakonodavstvo je uglavnom u skladu sa međunarodnim standardima. Njihovi strateški bezbednosni okviri prepoznaju terorizam kao pretnju i postoje specijalizovane službe. Operativna saradnja sa evropskim agencijama u borbi protiv terorizma je dobro uspostavljena.

Usklađivanje i efikasna implementacija zakonodavstva o **suzbijanju finansiranja terorizma i sprečavanju pranja novca** ostaje neujednačena. Za Severnu Makedoniju izveštava se o napretku u zakonodavstvu, strategijama i implementaciji, dok zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini još uvek čeka na usvajanje u Parlamentu i potrebno je uspostaviti evidenciju o istragama, krivičnom gonjenju i konačnim sudskim presudama. Albanija, koja je pod nadzorom FATF-a, rešila je sve stavke akcionog plana u poslednjih 6 meseci. FATF je u junu 2023. odlučio da predloži posetu na licu mesta, što je dovelo do uklanjanja Albanije sa 'sive liste' u oktobru 2023. Međutim, FATF će nastaviti da nadgleda da bi proverio da li je bilo koji albanski program dobrovoljnog poštovanja poreskih obaveza (uključujući potencijalne krivične amnestije), ako ih ima, u skladu je sa principima i najboljom praksom FATF-a. Pravni okvir Turske treba da bude usklađen sa stavkama Akcionog plana FATF-a kako bi bio uklonjen sa „sive liste“ FATF-a. Ukrajina, Moldavija i Gruzija imaju zakone koji kriminalizuju finansiranje terorizma, ali neke oblasti još uvek moraju da budu usklađene sa preporukama „Moneyval“-a i relevantnim zakonodavstvom EU.

Šest partnera sa zapadnog Balkana sve su svesniji važnosti snažnog okvira za rešavanje zaštite kritične infrastrukture. Kosovo, Crna Gora i Srbija su izradile odgovarajuće zakonodavstvo u ovoj oblasti, dok u Bosni i Hercegovini takvo zakonodavstvo postoji samo delimično.

Većina partnera sa zapadnog Balkana vratila je **strane terorističke borce** i članove porodica iz severoistočne Sirije. Bosna i Hercegovina je izrazila spremnost da vrati sve strane terorističke borce. Iako postoje zakonske odredbe za njihovo krivično gonjenje po povratku, efektivno krivično gonjenje se odvijalo nejednako u celom regionu. Bosna i Hercegovina procesirala je 7 vraćenih stranih terorističkih boraca, dok je 6 žena u pratnji osuđeno na uslovne kazne. Albanija istražuje 9 slučajeva državljana koji se i dalje nalaze u severoistočnoj Siriji, bez podizanja optužnice ili krivičnog gonjenja 37 žena i dece koja su do sada vraćena u domovinu. Crna Gora je procesirala jednog državljanina koji se vratio iz ruske invazije na Ukrajinu 2014. godine. Ove presude karakterišu blage kazne, što zabrinjava. Što se tiče odlazaka za učešće u ratu Rusije protiv Ukrajine, sa izuzetkom Albanije, koja je prijavila da je jedan njen državljanin otputovao da se bori u Ukrajinu, nijedna od drugih zemalja zapadnog Balkana nije prijavila da su njihovi državljanini nedavno putovali na strana ratišta. puta. Međutim, otvoreni izvori su izveštavali o odlascima iz regiona u Ukrajinu.

Zbog upornih pretnji različitih terorističkih grupa, Turska je nastavila da daje prioritet borbi protiv PKK i razbijanju Gulenovog (*Gülen*) pokreta. PKK ostaje na listi EU ljudi, grupa i entiteta umešanih u teroristička dela. Turska je takođe nastavila aktivnu saradnju u borbi protiv terorizma sa međunarodnom zajednicom kao članica Globalne koalicije za poraz ISIS-a, Globalnog foruma za borbu protiv terorizma i Komiteta eksperata za terorizam Saveta Evrope. Aktivna kao kopredsedavajući radne grupe stranih terorističkih boraca Koalicije za poraz ISIS, Turska je takođe obezbedila pristup svom vazdušnom prostoru i objektima za koalicione protiv-terorističke operacije u Iraku i Siriji. U isto vreme, turske vlasti treba da obezbede da zakon o borbi protiv terorizma u zemlji i njegova primena budu u skladu sa principom vladavine prava i da poštuju osnovna prava i slobode. Turska treba da uskladi svoje antiterorističko zakonodavstvo sa standardima EU i da se pridržava mišljenja Venecijanske komisije o zakonu o sprečavanju finansiranja proliferacije oružja za masovno uništenje.

Hibridne pretnje

Hibridne pretnje, što uključuje dezinformacije, manipulaciju stranim informacijama i mešanje (FIMI) i sajber napadi, posebno na kritičnu infrastrukturu, ostaju politički i bezbednosni izazov za zemlje u procesu proširenja. Nakon naglog porasta prošle godine nakon ruskog agresivnog rata protiv Ukrajine, ove pretnje i dalje predstavljaju značajan rizik i za EU i za zemlje proširenja. Kao odgovor na nedavno davanje statusa kandidata Ukrajini i Moldaviji i evropsku perspektivu Gruzije, različiti akteri, posebno pod pokroviteljstvom Rusije, nastavljaju da osporavaju kredibilitet EU i podrivaju poverenje javnosti u demokratske institucije. Ovi akteri su nastavili da se bave manipulacijom informacijama i mešanjem direktno ili preko tzv. „proksija“, često sinhronizujući svoje akcije sa namernim poremećajima u različitim sektorima i iskorišćavajući ranjivosti.

Dezinformacije i FIMI su od prošle godine **značajno porasli**. Kako se sveobuhvatna ruska invazija na Ukrajinu razvijala, tako se širilo i širenje različitih narativa Kremlja u zemljama proširenja, sa različitim rezultatima. Ovo je posebno delotvorno u Srbiji, gde deo lokalnih medija i neke glavne političke snage šire proruskog narativa, uključujući i region zapadnog Balkana. Uprkos značajnim naporima, otpornost na ove pretnje i dalje je slaba zbog niske medijske pismenosti, niskog poverenja u institucije, ograničenog nezavisnog i profesionalnog novinarstva i niskog nivoa slobode medija. Slično tome, nakon odluke da se Ukrajini, Moldaviji i Gruziji prizna evropska perspektiva, kao i da se Moldaviji i Ukrajini dodeli status kandidata, ove tri zemlje su bile meta novog talasa FIMI kampanja, koje uglavnom imaju za cilj da diskredituju težnje da se pridružiti EU i okriviti Zapad za sadašnju situaciju u regionu. U Gruziji je specifičan niz dezinformacija pokušao da implicira da Zapad nastoji da otvori „drugi front“ protiv Rusije iz Gruzije. Aktivnije raskrinkavanje od strane vlasti bilo bi prikladno.

Kompjuterska / Sajber bezbednost i sajber otpornost ostaju ključni prioritet u svim zemljama proširenja. Nekoliko zemalja je prijavilo sajber napade tokom godine, sa velikim uticajem na javnu upravu i javne usluge. Napredak u usklađivanju sa EU *acquis* u oblasti sajber-bezbednosti primećen je u Albaniji, Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori, Ukrajini i Moldaviji. Konferencija o sajber bezbednosti na visokom nivou - *Ka otpornom sajber prostoru na zapadnom Balkanu* održana je u junu 2023. u Briselu. Drugi dijalog EU i Ukrajine o sajber bezbednosti održan je u fizičkom formatu u septembru 2022. godine.

Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Moldavija, Crna Gora i Turska održale su **izbore** u izveštajnom periodu. U narednom periodu izbori će biti organizovani u Severnoj Makedoniji, Ukrajini, Moldaviji i Gruziji. Potrebne su dalje mere za sprečavanje i rešavanje bilo kakvih pokušaja mešanja trećih država i nedržavnih aktera.

Direktne strane investicije su takođe intenzivirane u svim zemljama sa izuzetkom Ukrajine. Čvrsti okviri za kontrolu stranih direktnih investicija, u skladu sa Uredbom EU o skriningu DSI, još uvek nedostaju u većini zemalja u procesu proširenja, osim u Moldaviji, koja ima uspostavljen sistem.

Migracije

Ruski agresorski rat protiv **Ukrajine** doveo je do porasta broja ukrajinskih izbeglica, a zemlje poput Moldavije, kao i Crne Gore, Srbije, Albanije i Severne Makedonije, odigrale su ključnu ulogu kao zemlje domaćini.

Neregularne migracije ostaju značajan izazov i za **zapadni Balkan** i za **Tursku**, posebno borba protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima. Prema podacima Evropske agencije za graničnu i obalsku stražu (Frontex), u 2022. godini ukupan broj neregularnih graničnih prelaza na spoljnim granicama EU sa zapadnog Balkana bio je oko 144 100. Ovo je povećanje od 134% u odnosu na 2021. (61 600). Međutim, od početka godine do 31. jula 2023. ukupan broj iregularnih dolazaka sa zapadnog Balkana u EU je smanjen u poređenju sa istim periodom 2022. U prvih 7 meseci 2023. godine oko 52 200 neregularnih graničnih otkriveni su prelazi na zapadnobalkanskoj ruti, 26% manje nego u istom periodu prethodne godine. U 2022. i u prvih 7 meseci 2023. godine, glavne nacionalnosti dolazaka bile su iz Sirije, Avganistana i Turske.

Glavni faktori koji utiču na veliki broj ljudi koji dolaze avionom iz Turske i Srbije su: (i) bezvizni režimi; (ii) kratko vreme potrebno za prelazak regiona, odnosno 8 dana u proseku u 2022. u poređenju sa 53 u 2021. prema Međunarodnoj organizaciji za migracije (IOM); (iii) relativno niske cene koje nude krijumčarske mreže za prelazak regiona; i (iv) veće poteškoće u ulasku u EU drugim rutama (npr. zapadnim Mediteranom).

Cilj politike Evropske komisije je da podrži zemlje zapadnog Balkana koje se suočavaju sa migracionim pritiskom u regionu kao potencijalne buduće države članice EU. U skladu sa Akcionim planom EU za zapadni Balkan, ova podrška je sveobuhvatno usmerena na unapređenje upravljanja granicom, proceduru azila i kapaciteta za prijem, borbu protiv krijumčarenja migranata, povećanje saradnje o readmisiji i povratak neregularnih migranata bez prava da ostanu u svojim zemljama porekla, i unapređenje sistema azila i zaštite i prihvatnih kapaciteta, kao i postizanje usklađenosti vizne politike. Prema Fronteksu, zemlje članice EU su 2022. godine vratile 5 962 državljana trećih zemalja na zapadni Balkan, 22% više u poređenju sa 2021. Albanija je bila glavna zemlja destinacije za ove povratke, a slede Srbija i Severna Makedonija. Dalje, do 8. juna 2023, prema IOM-u, bilo je približno 3 657 migranata i izbeglica u prihvatnim centrima u regionu i oko 700 van prihvatnih objekata. Poređenja radi, ukupan kapacitet prijema iznosio je oko 12 172 mesta. Zapadni Balkan učestvuje u regionalnom Operativnom partnerstvu za borbu protiv krijumčarenja, pokrenutom u novembru 2022. godine kako bi se podržala saradnja organa za sprovođenje zakona i pravosuđa protiv kriminalnih mreža krijumčarenja i da bi se povećali kapaciteti za upravljanje granicama.

Do septembra 2023, 22 421 neregularni migrant stigao je iz Turske u EU (uključujući Grčku, Italiju i Bugarsku), u poređenju sa 22 821 dolaskom u istom periodu 2022.

Dolasci u Grčku su povećani za 123%, dok je pomorski put ka Italiji zabeležio značajan pad (pad za 55%). Broj dolazaka na Kipar preko zelene linije značajno je opao za 42%.

Izjava EU-Turska iz 2016. ostala je ključni okvir za saradnju u oblasti migracija i nastavila je da daje rezultate, uprkos stalnim izazovima oko implementacije Izjave. Turska je takođe nastavila da igra ključnu ulogu u rešavanju pitanja migracija duž istočnomediteranske rute. Turska je nastavila sa ogromnim naporima da ugosti 3,6 miliona izbeglica iz Sirije i drugih zemalja, a EU je zadržala značajnu podršku. Fond EU za izbeglice u Turskoj mobilisao je 6 milijardi evra, sa 5,1 milijardu evra isplaćenih do septembra 2023. Nakon „premosnog“ finansiranja od 535 miliona evra 2020. godine, Komisija je nastavila sa sprovođenjem paketa od 3 milijarde evra koji je zatražio Savet.

Vizna liberalizacija nastavlja da bude moćno sredstvo za olakšavanje međuljudskih kontakata i podršku reformama na zapadnom Balkanu, kao i u Ukrajini, Moldaviji i Gruziji u oblastima pravde, bezbednosti i osnovnih sloboda. Kao što je potvrđeno izveštajem za 2023. u okviru mehanizma suspenzije viznog režima²¹, Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Severna Makedonija²², Srbija, Gruzija, Moldavija i Ukrajina treba da obezbede dalje usklađivanje vizne politike sa EU listama trećih zemalja kojima je potrebna viza, posebno one treće zemlje koje predstavljaju neregularne migracije ili bezbednosne rizike za EU. Usklađivanje vizne politike sa EU ostaje ključno za dobro funkcionisanje bezviznih režima ovih partnera sa EU. Turska nije postigla nikakav napredak u pogledu ispunjavanja još uvek otvorenih referentnih vrednosti Mape puta za liberalizaciju viznog režima tokom perioda pokrivenog izveštajem.

Reforma javne uprave

Kvalitet javne uprave i regulatornog okvira su ključni za **dugoročnu konkurentnost EU**²³. Evropska komisija je dugi niz godina sistematski usmeravala i podržavala buduće države članice EU o tome kako da izgrade stabilnu i uspešnu javnu administraciju zasnovanu na pet principa *stvaranja dobrih politika, upravljanja državnom službom, efektivne državne organizacije i jasnih linija odgovornosti, besprekorno i građanima orijentisano pružanje usluga i dobro upravljanje javnim finansijama*. Dok se zemlje u procesu proširenja aktivno angažuju u podršci, većini i dalje nedostaje neophodna politička posvećenost i vođstvo da se pozabave osetljivijim reformama koje bi uticale na pretežno klijentelističku kulturu i izgradile stabilnije i profesionalnije strukture i sisteme. Za sada je većina reformi više kozmetičke nego suštinske. Ako zemlje ne počnu da menjaju preovlađujuću administrativnu kulturu, njihove javne uprave će nastaviti da se bore da privuku i zadrže talente za koordinaciju i isporuku politika, usluga i investicija potrebnih za izgradnju dugoročnog prosperiteta i socijalnog blagostanja.

Sve u svemu, zemlje u procesu proširenja ostaju u najboljem slučaju **umereno pripremljene** u pogledu kvaliteta svoje javne uprave. Tokom perioda izveštavanja, napredak reformi je generalno bio veoma ograničen. Većina preporuka iz prethodnih godina i dalje važi. Tipičan obrazac je da je formalna pravna i institucionalna osnova za profesionalnu administraciju barem delimično uspostavljena, ali da se ne primenjuje sistematski.

---

²¹ [COM\(2023\) 730 final](#)

²² Severna Makedonija je postigla skoro potpuno usklađivanje svoje vizne politike sa listama EU; samo jedna zemlja (Turska) čijim građanima je potrebna viza za ulazak u EU ima sporazum o bezviznom režimu sa Severnom Makedonijom.

²³ [COM\(2023\) 168 final](#), [COM\(2023\) 667 final](#)

Većina zemalja ima **strategije reforme javne uprave** (osim Turske) ili ih ažuriraju. Međutim, njihova implementacija je neujednačena i često ne rezultira održivim reformama niti ima trajni uticaj na izgradnju bolje javne uprave.

Za Ukrajinu postoje elementi napretka, ali izazovi ostaju i zbog ratnih okolnosti. Gruzija i Moldavija ostvarile su određeni napredak u jačanju svoje javne uprave nakon usvajanja reforme javne uprave i povezanih akcionih planova.

Dobra koordinacija i razvoj politika ostaju temelj reformi javne uprave. Zemlje proširenja treba da sistematski informišu politiku i zakonodavstvo sa podacima i dokazima, osmišljavaju zakone i politike na inkluzivan konsultativni način i procenjuju njihov potencijalni uticaj. Dobro planiranje i pravilan proces političkog programa izgradili bi poverenje, otpornost i predvidljivije regulatorno okruženje za javnost i preduzeća.

Što se tiče upravljanja ljudskim resursima i državnom službom, većina zemalja se i dalje bori sa razvojem i sistematskom implementacijom transparentnog, koherentnog i pravednog sistema plata, kao i sistema zapošljavanja, napredovanja i otpuštanja zasnovanog na zaslugama. Ove reforme su potrebne da bi se privuklo i zadržalo motivisano i kvalifikovano osoblje i stvorila profesionalna državna služba sa dobrim učinkom. Međutim, upravljanje takvim reformama obično je veoma osetljivo. Razumevanje različitih interesa i zabrinutosti zainteresovanih strana i posredovanje široke podrške je od ključnog značaja za postizanje napretka.

Efikasna državna organizacija i odgovornost i dalje su otežani nedostatkom napretka u *racionalizaciji državnih struktura* i postavljanju jasnih linija odgovornosti između ministarstava i podređenih organa (u Bosni i Hercegovini, Albaniji, Kosovu, Severnoj Makedoniji, Srbiji i Moldaviji). *Kapacitet upravnih sudova* i kvalitet odluka su nedovoljni da osiguraju prava pojedinaca na upravno pravosuđe (u Srbiji, Severnoj Makedoniji, Albaniji, Bosni i Hercegovini i Moldaviji). Kvalitet *nadzornih tela* varira, a preporuke se ne prate sistematski, čime se ograničavaju efektivne provere i ravnoteže i mogućnosti za sistemsko poboljšanje. Poboljšanje *upravljanja na više nivoa* zahteva bolju saradnju i koordinaciju između nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti, obezbeđivanje kvaliteta usluga na svim nivoima i usklađivanje administrativnih odgovornosti sa resursima i kapacitetima. S obzirom na važnost obezbeđivanja odgovarajuće ravnoteže između centralne, regionalne i lokalne vlasti, kao i koherentne primene pravila, procedura i standarda na svim nivoima javne uprave, potrebno je više napora u svim zemljama.

Pružanje **digitalnih administrativnih usluga** i dalje je najnaprednija oblast agende reforme javne uprave, posebno u Albaniji, Srbiji i Ukrajini. Dok druge zemlje tek treba da ih sustignu, sve zemlje treba da nastave da obezbeđuju da javne usluge budu podjednako dostupne ljudima sa nedovoljnim digitalnim sredstvima ili veštinama. Takođe postoji prostor za dalje pojednostavljenje administrativnih procesa i smanjenje regulatornog opterećenja za javnost i kompanije.

Nedostatak efektivnosti i integriteta sistema **upravljanja javnim finansijama** narušava poverenje i utiče i *na stvaranje javnih prihoda i na upravljanje rashodima* u većini zemalja u procesu proširenja. *Budžetska transparentnost i delotvornost javne potrošnje* su kritična pitanja, posebno u vremenima sve većih fiskalnih ograničenja. *Sistemi javnih nabavki* i dalje imaju previše rupa kako bi osigurali efikasnu alokaciju novca poreskih obveznika. *Kultura menadžerske odgovornosti i interne i eksterne revizije* bi osigurala održivost finansija zemlje, ali to još uvek nije norma. Kvalitet *upravljanja imovinom i investicijama* treba da se poboljša mnogo više kako bi se omogućilo zemljama u procesu proširenja da zatvore infrastrukturni jaz sa državama članicama EU i uberu prednosti budućeg članstva u EU, uključujući finansiranje investicija.

Civilno društvo

Slobodno i osnaženo građansko društvo je ključna komponenta svakog demokratskog sistema. Širom zemalja proširenja postoji aktivno i živo građansko društvo koje prati vladine aktivnosti i doprinosi kreiranju politike. Organizacije civilnog društva takođe nastavljaju da pružaju usluge, posebno pomoć ljudima u ranjivim situacijama i učestvuju u humanitarnom odgovoru na ruski agresorski rat protiv Ukrajine.

Sloboda udruživanja i okupljanja je sadržana u zakonskim okvirima i generalno se uživa. Međutim, i dalje su potrebne reforme da bi se u potpunosti primenili međunarodni standardi, a implementacija mora biti mnogo dosljednija. Civilno društvo se suočava sa stalnim pritiskom, a njegov prostor za slobodno delovanje nastavlja da se smanjuje, uz ograničenja njegovih aktivnosti i aktivnosti branitelja ljudskih prava. Upotreba strateških tužbi protiv učešća javnosti (SLAPP), uključujući i javne službenike, u alarmantnom je porastu u Srbiji i Bosni i Hercegovini, a primećena je i u drugim zemljama, poput Albanije. Slično tome, bitno je da se mere bezbednosti ne zloupotrebljavaju, npr. instrumentalizovano za ciljanje političkih protivnika ili kritičara kroz antiterorističko zakonodavstvo u Turskoj, slobodan pristup informacijama u Crnoj Gori i još uvek neukinuta pravila o prekomernoj kontroli i izveštavanju o sprečavanju pranja novca na Kosovu. Najzabrinjavajući razvoj događaja, međutim, povezan je sa izradom „zakona o stranim agentima“ koji dovodi do stigmatizacije i represije organizacija civilnog društva. Oni su izneseni u entitetu *Republika Srpska* u Bosni i Hercegovini i u Gruziji (ali su kasnije povučeni u Gruziji zbog međunarodnog i lokalnog pritiska).

Neophodan je značajan napredak - na primer u Gruziji, Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i na Kosovu - kako bi se poboljšala dostupnost i transparentnost javnog finansiranja, koje bi trebalo da bude raspoređeno na osnovu objektivnih kriterijuma. Dok je pravni okvir o filantropiji i donacijama poboljšan u Moldaviji, zakoni o volontiranju još uvek su na čekanju u Albaniji i Crnoj Gori. Potrebno je poboljšati procese registracije organizacija civilnog društva, uključujući Albaniju, Sjevernu Makedoniju i Crnu Goru.

Uprkos postojanju politika za jačanje podsticajnog okruženja za civilno društvo ili za saradnju vlade sa civilnim društvom u Albaniji, na Kosovu, Severnoj Makedoniji ili Ukrajini, njihova primena je nedovoljna i često zavisi od donatorskih sredstava. U kreiranju politike, većina zemalja prepoznaje vredan doprinos civilnog društva. Postoje i mehanizmi za otvorene javne konsultacije, ali način na koji se oni primenjuju treba poboljšati. Postoje kontinuirane slabosti u institucionalizovanim mehanizmima saradnje između civilnog društva i vlade. Od suštinskog je značaja da vlade obezbede uslove za smislenu i inkluzivno učešće organizacija civilnog društva u kreiranju politike.

Ekonomija

Nakon potpune invazije Rusije na Ukrajinu u februaru 2022. godine, 10 ekonomija proširenja suočilo se sa velikim ekonomskim i društvenim izazovima. U Ukrajini je BDP opao za 29,1% u 2022. pošto je cela zemlja bila duboko pogođena ruskim agresorskim ratom koji je rezultirao značajnim pritiskom na makroekonomsku stabilnost. Rast BDP-a u regionu Zapadnog Balkana usporio je na 3,2% u 2022. godini, u odnosu na oporavak od 7,7% u odnosu na recesiju izazvanu COVID-19 u 2021. Međutim, ozbiljnost usporavanja varirala je u različitim ekonomijama, pri čemu je realni rast BDP-a pao na 6,1% u Crna Gora, 5,6% u Turskoj, 4,8% u Albaniji, 4% u Bosni i Hercegovini, 3,5% na Kosovu, 2,3% u Srbiji i 2,1% u Severnoj Makedoniji.

U Moldaviji se BDP naglo smanjio za 5,9%, au Gruziji je BDP nastavio da raste na dvocifrenom nivou (10,1%). Razlike u ekonomskom rastu u zemljama uglavnom su vođene direktnim i indirektnim posledicama ruskog rata u Ukrajini, uključujući njegov uticaj na trgovinske veze, energiju, cene hrane i migracije. Ekonomski izgledi za 10 ekonomija i dalje su okruženi visokom neizvesnošću u pogledu daljeg uticaja rata na rast, zapošljavanje i socijalnu koheziju.

Tokom 2022. godine, zemlje su usvojile **fiskalne mere** za ublažavanje ekonomskih posledica rata i rasta cena energije i hrane. Pošto su cene energije znatno pale sa svog vrhunca, mere bi sada trebalo postepeno da se ukidaju, uz obezbeđivanje održavanja fiskalne konsolidacije i dobrog usmerenja socijalne zaštite na one kojima je potrebna. Inflacija na zapadnom Balkanu, Moldaviji i Gruziji počela je da usporava od svog vrhunca u jesen 2022. nakon značajnog ubrzanja. U Turskoj je inflacija takođe usporila u prvoj polovini 2023. godine, nakon što su globalni pritisci na cene u kombinaciji sa neortodoksnom monetarnom politikom izazvali veliku depresijaciju lire i doveli inflaciju do najviše dve decenije (preko 85% u oktobru 2022). U Ukrajini, poremećaji u lancima snabdevanja, povećani troškovi proizvodnje i štampanje novca od strane Narodne banke za finansiranje rata doveli su do snažnog rasta inflacije, dostigavši vrhunac od 26,6% na kraju 2022. pre nego što je počelo da jenjava.

Tržišta rada na zapadnom Balkanu i Turskoj i dalje karakteriše sveukupna niska aktivnost (posebno među ženama i mladim ljudima), visoka nezaposlenost i odliv mozgova kvalifikovanih radnika. I dalje postoje strukturne neusklađenosti u veštinama, vođene nedovoljnim ulaganjem u ljudski kapital i slabim obrazovnim sistemima. Ovo zahteva aktivniju politiku tržišta rada, ojačan bipartitni i tripartitni socijalni dijalog i ulaganja u usavršavanje i prekvalifikaciju. U tom kontekstu, partneri sa Zapadnog Balkana su se obavezali da će 2021. godine uspostaviti šeme garancije za mlade po modelu EU. Od sredine 2023. većina njih je uspostavila međuresorne ekspertske grupe za izradu planova implementacije. Tri su već usvojila svoje planove, a neki su već počeli da pilotiraju šemu 2023. Tržišta rada u Moldaviji i Gruziji su bila relativno dobra u 2022, zahvaljujući dolasku kvalifikovanih izbeglica koje beže od ruskog rata protiv Ukrajine i mobilizaciji u Rusiji, međutim strukturalne slabosti i dalje postoje. Međutim, visok nivo neformalne zaposlenosti ostaje ključno pitanje u svim partnerskim zemljama. U Ukrajini, tokovi izbeglica i interno raseljavanje, zajedno sa ogromnim uništenjem kapitala, dramatično su uticali na tržište rada, koje je već karakterisalo relativno niska stopa aktivnosti i odliv mozgova. Biće potrebni ogromni naponi da se ponovo izgradi funkcionalno tržište rada i reši nedostatak veština kada se rat završi. Jačanje socijalnog dijaloga, uključujući izgradnju kapaciteta za socijalne partnere, biće ključno u tom pogledu.

Sve je važnije da svih 10 privreda proširenja ubrzaju **sistemske reforme** kako bi omogućile održiv oporavak u srednjem roku i ostvarile napredak u ispunjavanju dva ekonomska kriterijuma za članstvo u EU: obezbeđivanje funkcionalnih tržišnih ekonomija i demonstracija kapaciteta da se nose sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama. u EU.

U smislu **funkcionalnih tržišnih ekonomija**, nijedna od zemalja Zapadnog Balkana trenutno se ne može smatrati da ima potpuno funkcionalnu tržišnu ekonomiju, a nivoi usklađenosti variraju uprkos napretku u nekim zemljama. Dok je Bosna i Hercegovina i dalje u ranoj fazi priprema bez napretka u prošloj godini, većina ostalih partnera je ostvarila određeni ili dobar napredak u izgradnji funkcionalne tržišne ekonomije i dostigla umeren ili dobar nivo pripremljenosti. Tržišna ekonomija Turske je dobro napredovala, ali i dalje postoji ozbiljna zabrinutost zbog njenog funkcionisanja jer je nazadovala na ključnim elementima, kao što su vođenje monetarne politike i institucionalno i regulatorno okruženje. Od izbora su preduzeti koraci za rešavanje nekih od ovih zabrinutosti.

Moldavija i Ukrajina su u ranoj fazi / na određenom nivou pripremljenosti, dok je Gruzija umereno pripremljena. U pogledu njihovog kapaciteta da se izbore sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama, samo Turska ima dobar nivo pripremljenosti. Srbija, Crna Gora i Severna Makedonija su umereno pripremljene, Albanija i Gruzija imaju određeni nivo pripreme, Bosna i Hercegovina i Moldavija su u ranoj fazi / imaju određeni nivo pripreme, dok su Kosovo i Ukrajina u ranoj fazi.

Nivo implementacije zajednički dogovorenih smernica politike nastavio je da se pogoršava širom zapadnog Balkana i Turske, pao je sa 50,8% u 2020. na 42,9% u 2021. i na 40,8% u 2022. Primena smernica je ključna za dalje usklađivanje zemalja. njihove ekonomije sa EU i pripremaju se za svoje buduće učešće u okviru Evropske unije za koordinaciju i nadzor ekonomskih i socijalnih politika. Postoji potreba da se poboljša fiskalna održivost, promoviše razvoj ljudskog kapitala i izgradi otpornost na buduće šokove. Trebalo bi nastaviti napore u unapređenju digitalne i zelene tranzicije, poboljšanju poslovnog okruženja i produbljivanju regionalne ekonomske integracije zasnovane na standardima EU kako bi se privukle investicije i podstakao privredni rast.

Aneks 2. Implementacija Ekonomskog i investicionog plana za zapadni Balkan

Implementacija Ekonomskog i investicionog plana (EIP) za zapadni Balkan²⁴, usvojenog 6. oktobra 2020. godine, je uveliko u toku. Plan ima za cilj bližu integraciju i premošćivanje socio-ekonomskog jaza između regiona i EU, pomažući njegovu zelenu i digitalnu tranziciju i približavanje zapadnog Balkana jedinstvenom tržištu EU. Plan se sprovodi kroz paket od 9 milijardi evra bespovratnih sredstava EU i Garantnog fonda za zapadni Balkan, za koji se očekuje da će privući do 20 milijardi evra investicija.

Očekuje se da će uticaj ovih investicija na ekonomiju regiona biti pojačan opipljivim napretkom u implementaciji zajedničkog regionalnog tržišta i programa ekonomskih reformi, kao i kontinuiranim napretkom u oblastima vladavine prava, upravljanja javnim finansijama i reformi javne uprave.

Do danas je **EU odobrila ili obavezala finansiranje u iznosu od 4,29 milijardi evra u grantovima** i očekuje se da će **obezbediti više od 10,76 milijardi evra investicija** iz drugih izvora. Ovo uključuje finansiranje 54 vodeća projekta u okviru Investicionog okvira za zapadni Balkan (WBIF), bilateralne i višedržavne akcije u okviru Instrumenta za prepristupnu pomoć (IPA) i IPARD (IPA za ruralni razvoj) finansiranje kao podršku merama poljoprivrede. Pored toga, EU je odobrila davanje 21 garancije u okviru Evropskog fonda za održivi razvoj (EFSD+), koje će podstaći značajna ulaganja preko banaka i međunarodnih finansijskih institucija.

Ulaganje u transportnu povezanost fokusira se na razvoj neophodne infrastrukture za drumski, železnički i vodni saobraćaj u skladu sa prioritetima transevropskih transportnih mreža. Takođe se fokusira na nadogradnju i ozelenjavanje postojeće infrastrukture kako bi doprinelo rešenjima pametne mobilnosti u skladu sa Zelenom agendom.

Ključni vodeći projekti odobreni u okviru WBIF-a kao deo EIP-a se fokusiraju na: (i) železničku prugu na Koridoru X Srbija-Bugarska; (ii) Autoput mira, koji povezuje Kosovo i Srbiju; (iii) autoput Koridor Vc u Bosni i Hercegovini, koji povezuje zemlju sa Jadranom, Mađarskom i Hrvatskom; (iv) Plavi autoput u Albaniji; (v) autoput na Koridoru VIII u Severnoj Makedoniji; i (vi) druge autoputeve i železničke interkonekcije i obilaznice u regionu.

Ovi projekti dopunjuju investicije u povezivanje usvojene prethodnih godina, od kojih je nekoliko završeno proteklih meseci. To uključuje dionicu autoputa na Koridoru Vc Tarčin i tunel Ivan u Bosni i Hercegovini i dionicu železničke pruge Koridor IV Bar-Vrbnica u Crnoj Gori.

U koordinaciji sa Stalnim sekretarijatom Ugovora o transportnoj zajednici, region takođe nastavlja da radi na reformskim merama kroz implementaciju pet sektorskih akcionih planova (železnica, puteva, bezbednost na putevima, olakšavanje transporta i vodeni transport i multimodalnost) i strategije održive i pametne mobilnosti za zapadni Balkan. Petogodišnji tekući plan rada koji je odobrilo šest partnera služi kao dodatni alat za planiranje reformi i infrastrukture kojima region mora dati prioritet u narednim godinama.

Implementacija ovih akcionih planova i modernizacija postojeće infrastrukture podržana je kroz program bezbednog i održivog transporta od 80 miliona evra koji je usvojio Operativni odbor WBIF u junu 2023. Ovim se finansiraju pametna i održiva rešenja za mobilnost kroz dekarbonizaciju i digitalizaciju.

---

24 [COM\(2020\) 641 final.](#)

Nakon uspešnog uvođenja „zelenih traka“ u regionu tokom pandemije COVID-19, slične zelene i plave trake (na pomorskim prelazima) se takođe stvaraju između zapadnog Balkana i zemalja EU kao deo mera za olakšavanje transporta. Trenutno se pilotiraju sa Grčkom, Italijom i Hrvatskom, a u toku su pregovori o trakama na granici Srbije i Mađarske.

Na kraju, kao deo predloga za reviziju Uredbe o transevropskoj transportnoj mreži (TEN-T), koridor Zapadnog Balkana je uspostavljen i uključen u sveobuhvatnu mrežu i delimično u jezgru. Ovo pokazuje posvećenost EU povezivanju u regionu, koji se smatra integralnim delom transportne mreže EU.

Što se tiče finansijske pomoći za održivi transport u okviru EIP-a, 1,74 milijarde evra je do sada odobreno u okviru VBIF-a i angažovano u okviru bilateralnih i višedržavnih IPA programa. Očekuje se da će ovo dovesti do dodatnih 5,7 milijardi evra iz drugih izvora.

Vodeći projekti na polju **tranzicije čiste energije i povezivanja** fokusiraju se na ulaganje u obnovljive izvore energije, „talas obnove“ energetske efikasnosti, kao i na olakšavanje prelaska sa uglja. Energetska sigurnost i diversifikacija snabdevanja su takođe podržani.

U oktobru 2022. Komisija je objavila paket energetske podrške u iznosu od 1 milijardu evra za region. Polovina iznosa je ciljana podrška ugroženim društvenim grupama i preduzećima, a druga polovina je za ubrzanje energetske tranzicije, posebno kroz ulaganja u mere energetske efikasnosti, diversifikaciju snabdevanja i proizvodnju obnovljivih izvora energije. Većina direktne podrške isplaćena je početkom 2023. godine, dok se određivanje prioriteta i usvajanje investicija dešava tokom 2023. godine.

Operativni odbor WBIF-a je do sada usvojio 18 investicionih projekata EIP-a koji se fokusiraju na izgradnju solarnih/fotonaponskih elektrana (npr. u Albaniji, Kosovu i Severnoj Makedoniji), vetroelektrana (npr. u Srbiji), rehabilitaciju hidroelektrana (npr. u Albaniji, Bosni) i Hercegovinu, Severnu Makedoniju i Srbiju), mrežu za prenos električne energije (npr. Transbalkanski elektroenergetski koridor) i energetske efikasnost. EU takođe podržava i obezbeđuje investicije u gasne interkonektore kako bi se osigurala bolja diversifikacija izvora energije.

Da bi promovisala obnovljivu energiju i energetske efikasnost i podržala napredak u renoviranju javnih i privatnih zgrada, Komisija je dopunila regionalni program energetske efikasnosti sa 100 miliona evra putem sporazuma o doprinosu potpisanog u decembru 2022. godine. Finansiranje od 45 miliona evra za namenski garantni fond za projekte koji se uglavnom odnose na energetske efikasnost i obnovljive izvore energije dobili su pozitivno mišljenje od Operativnog odbora WBIF u aprilu 2022. godine i trenutno se pregovara.

U decembru 2022. godine, zapadni Balkan je usvojio energetske i klimatske ciljeve do 2030. u okviru Ugovora o energetske zajednici. Na osnovu toga, oni trenutno razvijaju svoje nacionalne energetske i klimatske planove koji postavljaju korake za postizanje ovih ciljeva. Komisija i Energetska zajednica su takođe angažovane sa zapadnim Balkanom na razvoju regionalnog sistema za trgovinu emisijama kao deo njihovog procesa pristupanja.

Prelazak sa uglja u regionu, od kojih se većina u velikoj meri oslanja na fosilna goriva, biće veliki društveno-ekonomski izazov. Komisija stoga podržava platformu saradnje za region uglja u tranziciji na zapadnom Balkanu i Ukrajini, što odražava sličnu inicijativu EU. Već je obavljen čitav niz bilateralnih razmena sa regionima EU, dok su druge u fazi planiranja.

Što se tiče finansijske pomoći u okviru EIP za čistu energiju, 617 miliona evra je do sada usvojeno u okviru WBIF-a i angažovano u okviru bilateralnih i višedržavnih IPA programa. Očekuje se da će ovo dovesti do dodatnih 1,3 milijarde evra iz drugih izvora.

Dalje, Operativni odbor WBIF-a izdao je pozitivno mišljenje o obezbeđivanju šest garancija otvorenog pristupa za koje se očekuje da će generisati značajna ulaganja u energetske infrastrukturu, efikasnost i tranziciju. Ugovori su trenutno u fazi pregovora.

Prioriteti EIP-a u oblasti transporta i energije dopunjuju napore **u oblasti životne sredine i klimatskih promena**. Oni zajedno doprinose implementaciji Zelene agende za zapadni Balkan, usvojene sa EIP-om i koju su lideri zapadnog Balkana podržali kroz Sofijsku deklaraciju u novembru 2020. Agenda od pet stubova oslanja se na regulatorne reforme i ulaganja u regionu kako bi je uskladila sa ambicijama Evropskog zelenog dogovora, posebno u oblastima energetske tranzicije, prevencije zagađenja, cirkularne ekonomije, zaštite biodiverziteta i održive proizvodnje hrane. Implementaciju agende promovisu vodeći projekti EIP-a koji se odnose na održivi transport, energetske tranzicije i upravljanje otpadom i otpadnim vodama.

Region sprovodi detaljan akcioni plan za dnevni red, koji su podržali lideri na samitu Brdo u oktobru 2021. Dok Savet za regionalnu saradnju zadržava ključnu ulogu u koordinaciji regionalnih inicijativa u okviru Zelene agende, Komisija je zaključila 11 evra. miliona programa „EU4Green“ sa Austrijskom agencijom za životnu sredinu kako bi se pomoglo svakom partneru da radi na sopstvenim strategijama i reformama.

Pored energetske i transportne projekata pomenutih ranije, investicije koje podržava EU u korist Zelene agende fokusiraju se na upravljanje otpadom i otpadnim vodama, kružnu ekonomiju, zaštitu životne sredine i održivu poljoprivredu. U okviru vodećih 7, WBIF Operativni odbor i Komisija su do sada odobrili finansiranje sedam investicionih projekata upravljanja vodama i otpadnim vodama u svih šest partnerskih zemalja (uključujući glavne gradove Podgoricu, Skoplje, Beograd i Sarajevo) i tri programa podrške upravljanju otpadom (u Albanija, Severna Makedonija i Srbija). Postoji i niz bilateralnih programa o biodiverzitetu i zaštiti životne sredine određenih područja (npr. Prespansko jezero). Postoji i regionalni program za borbu protiv zagađenja u gradovima kroz podršku Sporazumu gradonačelnika za klimu i energiju, koji pomaže gradovima da razviju planove i implementiraju pilot projekte u ovoj oblasti.

Zelena tranzicija poljoprivredno-prehrambenog sektora se uglavnom sprovodi kroz IPARD. U okviru EIP-a do sada je posvećeno 152 miliona evra za podršku modernizaciji održive proizvodnje hrane.

Što se tiče finansijske pomoći za zaštitu životne sredine i klimatske promene u okviru EIP-a, 633 miliona evra je do sada usvojeno u okviru WBIF i angažovano u okviru bilateralnih i višedržavnih IPA i IPARD programa. Očekuje se da će ovo dovesti do dodatnih 685 miliona evra iz drugih izvora.

Štaviše, Operativni odbor WBIF izdao je pozitivno mišljenje o obezbeđivanju četiri garancije otvorenog pristupa u vezi sa zelenom tranzicijom, ciljajući na održivu tranziciju gradova, ponore ugljenika i zelene obveznice. Ugovori se pripremaju sa ciljem potpisivanja 2023. godine.

EIP takođe podržava region u njegovoj **digitalnoj transformaciji** kroz tehničku pomoć i ulaganja. Fokusira se na regulatorne reforme koje doprinose razvoju tržišta digitalnih usluga i

na promovisanju ulaganja u inovativna digitalna rešenja i digitalnu infrastrukturu. U okviru WBIF-a do sada su odobrena dva projekta vezana za širokopojasni Internet u Srbiji i ICT laboratorije u Albaniji.

U smislu reforme pravnog okvira, Komisija održava godišnji regulatorni dijalog o digitalnoj politici sa regionom i podržava redovne digitalne samite Zapadnog Balkana na visokom nivou. Na dijalogu 30. juna 2023. Albanija, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija potpisale su sporazume o pridruživanju Programu Digitalna Evropa (DIGITAL). Učešće u DIGITAL-u omogućiće zemljama da učestvuju u mreži evropskih centara za digitalne inovacije koji podržavaju kompanije i javni sektor u zelenoj i digitalnoj tranziciji. Šest zemalja potpisalo je Deklaraciju za budućnost interneta 2022. godine, koja postavlja viziju i principe za pouzdan internet. Region je takođe u potpunosti povezan sa radom Tela evropskih regulatora za elektronske komunikacije.

Komisija je, zajedno sa Savetom za regionalnu saradnju, bila ključna u obezbeđivanju regionalnog sporazuma o romingu, koji je uveo šemu „Roam Like at Home“ u regionu 1. jula 2021. Prvo dobrovoljno smanjenje troškova rominga podataka od strane vodećih operatera EU i zapadnog Balkana stupilo je na snagu 1. oktobra 2023. Operateri su se takođe dogovorili o kliznoj stazi za dalje smanjenja u narednim godinama sa ciljem približavanja cena šemi „Roam Like at Home“ do 2028. godine.

Istovremeno, EU promovise razvoj novih digitalnih rešenja za različite aspekte privrede zapadnog Balkana, uključujući transport, energetiku, logistiku, vladu i trgovinu. Glavna inicijativa koja promovise takva rešenja je godišnji „Balkaton“ koji nagrađuje inovativne projekte digitalne tranzicije.

U pripremi je regionalni program „EU4Digital“. Ima budžet od 15 miliona evra, a planirano je da se realizuje za 3 godine. Program ima za cilj da dopuni tekući rad Zajedničkog regionalnog tržišta - regionalnog digitalnog prostora, koji se nadograđuje na ciljeve Digitalne agende za zapadni Balkan.

Sajber bezbednost ostaje važan element EIP-a. Završena je procena potreba za sajber-bezbednošću za region, a održava se niz događaja tehničke pomoći kroz instrument tehničke pomoći i razmene informacija (TAIEX), čime se gradi spremnost za sajber incidente.

Što se tiče finansijske pomoći za digitalnu tranziciju u okviru EIP-a, više od 50 miliona evra je do sada usvojeno u okviru WBIF i angažovano u okviru bilateralnih i više-državnih IPA programa. Očekuje se da će ovo dovesti do dodatnih 240 miliona evra iz drugih izvora.

Štaviše, Operativni odbor WBIF je odobrio obezbeđivanje jedne garancije otvorenog pristupa u oblasti: Platforma za digitalnu transformaciju.

Podrška z privatni sektor usredsređena je na ciljano finansiranje kroz namenske garancije za mala i srednja preduzeća (MSP) za pokretanje, inovacije i postati konkurentni. Slična podrška se takođe pruža ruralnim agro-biznisima kroz IPARD.

Moraju se stvoriti pravi uslovi za razvoj i rast privatnog sektora, posebno za mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP). Ovo je u središtu dijaloga o ekonomskoj politici koji se godišnje održava sa partnerima sa Zapadnog Balkana kroz vežbu Programa ekonomskih reformi (ERP) i rezultirajućih preporuka ekonomske politike, usklađenih sa prioritetima EIP.

Podrška za privatni sektor, posebno usmerena ka podsticanju inovacija i jačanju dvostruke zelene i digitalne tranzicije, trenutno se pruža kroz šest namenskih šema kombinovanja privatnog sektora: MSP Go Green, Klimatski program, Zeleno finansiranje za inkluziju, Održiv pristup finansijama za preduzetništvo, Go Digital i Zeleno za rast, promovišući zeleno kreditiranje.

Komisija takođe podržava Investicioni forum komora WB6 za promovisanje ekonomskih interesa zapadnog Balkana i šire. Finansira, posebno, regionalni program razvoja dobavljača, koji ima za cilj da pomogne u stvaranju veza/mogućnosti za domaće dobavljače.

Na kraju, Komisija je pokrenula niz inicijativa u okviru Garancije za zapadni Balkan kao deo šireg EFSD+. Ovo obuhvata obezbeđivanje 10 garantnih šema za obezbeđivanje opšteg finansiranja rasta za MSP i mehanizam za podelu rizika u poljoprivredi, kao i promovisanje inkluzivnog rasta i dvostruke tranzicije. Oni su trenutno pod ugovorom.

Što se tiče finansijske pomoći za razvoj privatnog sektora u okviru EIP, 341 milion evra je do sada odobreno u okviru WBIF i angažovano u okviru bilateralnih i višedržavnih IPA programa. Očekuje se da će ovo dovesti do dodatnih 2,1 milijardu evra iz drugih izvora.

Šesta prioritarna oblast koju podržava EIP jeste **razvoj ljudskog kapitala i inovacija**, uključujući mlade ljude, obrazovanje i prihvatanje inovacija. U julu 2021., ministri regiona usvojili su deklaraciju kojom se njihove zemlje obavezuju na principe Evropskog stuba socijalnih prava i primenjujući vodeću garanciju za mlade EIP-a. Na samitu EU-zapadni Balkan u oktobru 2021. godine pokrenuta je sveobuhvatna agenda o inovacijama, istraživanju, obrazovanju, kulturi, omladini i sportu (Agenda za inovacije).

Garancija za mlade je šema aktivacije koja osigurava da mladi ljudi na zapadnom Balkanu dobiju kvalitetnu ponudu za zaposlenje, nastavak obrazovanja, pripravništvo i obuku u određenom vremenu nakon što postanu nezaposleni ili napuste formalno obrazovanje. Šema zahteva reforme i izgradnju kapaciteta u obrazovanju i stručnoj obuci, zapošljavanju, službama rada i socijalnoj zaštiti. Svi partneri sa zapadnog Balkana, osim Bosne i Hercegovine (gde se radi), usvojili su nacionalne planove implementacije Garancije za mlade i uspostavili mehanizme koordinacije, a neki ih već „pilotiraju“.

Od kraja 2022. godine, instrument EU za tehničku pomoć tzv. „peer-to-peer“, SOCIEUX+, dostupan je zapadnom Balkanu. Specijalizovan je za zapošljavanje, rad i socijalnu zaštitu i pruža kratkoročnu pomoć nacionalnim i lokalnim institucijama partnerskih zemalja koje rade u odgovarajućim sektorima. Trenutno je u toku 26 akcija na zapadnom Balkanu, koje se uglavnom odnose na socijalnu zaštitu i rad i zapošljavanje.

Agenda zapadnog Balkana o inovacijama, istraživanju, obrazovanju, kulturi, omladini i sportu nastavlja da postavlja zapadni Balkan na čvrst put ka bližoj saradnji u tim oblastima politike. Brojni naponi u saradnji između država članica EU i partnera sa zapadnog Balkana ojačali su ključne oblasti kao što su podrška modernizaciji sistema visokog obrazovanja, saradnja u industriji i pametna proizvodnja, jačanje inovativnih eko-sistema, obuka medicinskog osoblja, digitalizacija i sajber-bezbednost.

Ključni instrument implementacije Inovacione agende je program Horizont Evropa, u koji je sada pridruženo svih šest partnera sa zapadnog Balkana. Region takođe ima pristup Instrumentu za podršku politici RTD i povećao je svoj angažman i učešće u istraživačkim inicijativama EU kao što su COST i EUREKA. Severna Makedonija i Srbija su povezane sa Erasmus+, dok ostala četiri partnera imaju koristi od podrške međunarodne dimenzije Erasmus+ programa. Od 2023. godine, inicijativa Erasmus+ Evropskih univerziteta otvorena

je za učešće svih visokoškolskih institucija sa zapadnog Balkana kao punopravnih partnera. Evropski univerziteti su transnacionalne alijanse visokoškolskih institucija koje razvijaju dugoročnu strukturnu i stratešku saradnju, stvaraju univerzitete budućnosti i promovišu evropske vrednosti i identitet. Partneri sa zapadnog Balkana su takođe u potpunosti povezani sa inicijativama EU u oblasti kulture, uključujući program Kreativna Evropa i Nova evropska inicijativa „Bauhaus“. Ova inicijativa promovise inovacije, održivost, inkluziju i estetiku u infrastrukturnim i drugim projektima, a posebno se odnosi na implementaciju Zelene agende. Pomoć EU u ovoj oblasti takođe uključuje blisku saradnju sa zapadnim Balkanom u oblasti zdravstva. Region je i dalje povezan sa radom Komiteta EU za zdravstvenu bezbednost i Evropskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti i ima pristup zajedničkoj nabavci medicinskog materijala. EU finansira projekat otpornosti na zdravstvene krize na zapadnom Balkanu i investicioni projekat proširenja Univerzitetske dečje bolnice u Beogradu. Što se tiče finansijske pomoći za razvoj ljudskog kapitala u okviru EIP-a, 368 miliona evra je do sada odobreno u okviru WBIF i angažovano u okviru bilateralnih i višedržavnih IPA programa. Očekuje se da će ovo dovesti do dodatnih 477 miliona evra iz drugih izvora. Šest prioriteta EIP-a je podržano - a njihov uticaj je pojačan - posvećenošću regiona (i podrškom EU) za stvaranje zajedničkog regionalnog tržišta na zapadnom Balkanu zasnovanog na četiri slobode kretanja. Veliki napredak krajem 2022. godine bilo je zaključivanje tri sporazuma o slobodi kretanja ljudi u regionu. Njihova uspešna implementacija olakšaće putovanja i priznavanje visokoškolskih kvalifikacija i određenih stručnih kvalifikacija. EU podržava razvoj zajedničkog tržišta kroz Savet za regionalnu saradnju i CEFTA. Najzad, uspeh Ekonomskog i investicionog plana zavisi od toga da svi partneri primenjuju najbolje prakse u oblasti vladavine prava, javnih finansija i upravljanja investicijama i podstiču profesionalnu i efikasnu javnu upravu.

Aneks 3. Implementacija Ekonomskog i investicionog plana (EIP) – pregled za Ukrajinu, Moldaviju i Gruziju

U 2021. godini, EU i njenih pet istočnih partnera pokrenuli su **Ekonomski i investicioni plan za Istočno Partnerstvo**²⁵ (EIP). Njegov cilj je da podrži ekonomski oporavak nakon 2 godine socijalno i ekonomski štetne zdravstvene krize. Ovaj plan takođe ima za cilj da dovede do zelenih i digitalnih transformacija potrebnih za izgradnju inovativnih, ekološki održivih, socijalno inkluzivnih i otpornih ekonomija.

Od početka ničim izazvanog agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine, EIP je dobio potpuno novi društveno-ekonomski značaj i političku relevantnost. Ona je postala sastavni deo odgovora EU na uticaj rata protiv Ukrajine obezbeđivanjem likvidnosti i mobilizacijom investicija potrebnih da pomogne ekonomiji Ukrajine - i Moldavije - da ostane na površini. EIP je takođe deo podrške EU integraciji ove dve zemlje - kao i Gruzije - u ekonomska i energetska, digitalna i transportna tržišta EU. To je ključni mehanizam za olakšavanje njihovih nastojanja za pristupanje i otključavanje prednosti evropskih integracija.

Ambicija plana je da se mobiliše do 17 milijardi evra investicija u regionu u periodu 2021-2027. godine korišćenjem 2,3 milijarde evra grantova i garancija EU. Mere prateće politike i tehnička podrška takođe su deo implementacije EIP-a.

Od septembra 2023. godine, ukupan iznos od 6,2 milijarde evra je mobilisan kroz bilateralne i regionalne grantove, operacije mešanja i garancije za podršku prioritetima EIP-a u Ukrajini, Moldaviji i Gruziji. Od ovog iznosa 3,5 milijardi evra je za podršku implementaciji vodećih projekata zemlje. Broj do sada mobilisanih investicija u okviru EIP-a predstavlja 40% ciljanog iznosa od 17 milijardi evra investicija koje treba mobilisati. U prvoj polovini 2023. godine, investicije koje su mobilisane zahvaljujući planu su brzo porasle. Zaključivanjem novih ugovora o garanciji sa partnerskim finansijskim institucijama u okviru instrumenta EFSD+, očekuje se da će se implementacija plana dalje ubrzati.

Održivi saobraćaj/transport

Održiva saobraćajna povezanost je ključni prioritet u regionu još od pokretanja Istočnog partnerstva 2009. U decembru 2021. EU i njeni istočni partneri obnovili su svoju posvećenost jačanju osnovnih transportnih veza, sa fokusom na proširenu indikativno jezgro TEN -T mreža, uključujući veze preko Crnog mora. Poboljšanja ključnih vazdušnih, drumskih, železničkih, pomorskih i unutrašnjih plovnih veza imaju ogroman potencijal da stimulišu održivi ekonomski razvoj, integraciju tržišta i prekograničnu trgovinu u regionu i između regiona i EU. Od 2021. godine mobilisano je 1,2 milijarde evra za podršku transportnoj povezanosti.

U Ukrajini i Moldaviji, EU je ispunila svoju obavezu da podrži implementaciju **inicijative „Solidarnost EU-Ukrajina“**. Trake solidarnosti su prioritetne transportne ose koje povezuju Ukrajinu i Moldaviju sa EU. Oni su glavni put za trgovinu osnovnim dobrima iz i u Ukrajinu i postali su spas za privredu zemlje. Komisija radi sa državama članicama EU, Ukrajinom, Moldavijom, međunarodnim partnerima i kompanijama, kao i transportnim operaterima na proširenju i poboljšanju funkcionisanja traka solidarnosti. Komisija se fokusira na smanjenje transportnih i logističkih troškova duž puteva solidarnosti kroz pojednostavljene procedure, unapređenje infrastrukture i korišćenje punog potencijala svih ruta.

---

25 [SWD\(2021\) 186 final.](#)

U ovom kontekstu, devet projekata Instrumenta za povezivanje Evrope, za ukupnu podršku EU od skoro 250 miliona evra, unaprediće železničke i drumske prekogranične tačke između susednih država članica EU (Mađarske, Poljske, Rumunije i Slovačke) i Ukrajine i Moldavije.

Komisija je 2022. godine radila zajedno sa moldavskim vlastima, Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD) i Evropskom investicionom bankom (EIB) na podršci rehabilitaciji železničke ose **sever-jug**. Glavni cilj je poboljšanje kapaciteta moldavske železničke mreže koja pokriva približno 128 km na koridoru Valcinet-Ocnita-Ungheni-Kišinjev-Cainari, posebno u pogledu normi težine i brzine putovanja. Ovo je povrh kratkoročnih investicija koje imaju za cilj brzo unapređenje glavnog putnog graničnog prelaza između Ukrajine i Slovačke i kupovinu opreme, kao što su skeneri i generatori, za prioritetne granične prelaze između Ukrajine i država članica EU. Komisija je mobilisala 20 miliona evra bespovratnih sredstava kroz instrument spoljne politike zajedno sa zajmom od 12 miliona evra od EBRD.

U Gruziji su EU i EIB nastavile da ulažu u autoput **istok-zapad** sa fokusom na „crne tačke“, koje su deonice puta na kojima je broj saobraćajnih nesreća i smrtnih slučajeva posebno visok. EU i EIB će nastaviti da podržavaju razvoj ovog ključnog koridora u ukupnom iznosu od 446 miliona evra (uključujući 16,8 miliona evra u grantovima). Kao podršku vodećem brodu 2 u Gruziji, EU je takođe pokrenula sveobuhvatnu studiju izvodljivosti za procenu komercijalne održivosti dodatnih trajektnih/“feeder“ linija koje povezuju Gruziju sa Bugarskom preko Crnog mora.

U novembru mesecu 2022. godine Ukrajina, Moldavija i Gruzija su postale posmatrači u **organima Transportne zajednice**. Ovo će državama doneti konkretne koristi u smislu **implementacije relevantnih pravnih tekovina EU u vezi sa transportom** i u smislu razvoja indikativne TEN-T mreže na njihovim teritorijama, kao i razmene dobrih praksi sa regionalnim partnerima Zapadnog Balkana i državama članicama EU. Stalni sekretarijat Ugovora o transportnoj zajednici (TCT) je već počeo da se angažuje sa posmatračima na različitim nivoima kako bi ih upoznao sa radom Transportne zajednice, uključio ih u rad tehničkih komiteta TCT i pokrenuo rad na nekim od glavni rezultati TCT-a (kao što su akcioni planovi za železnicu, puteve, bezbednost na putevima, olakšavanje transporta, vodeni transport i multimodalnost).

Moldavija i Ukrajina su se pridružile Instrumentu za povezivanje Evrope u maju i junu 2023. godine. Ovo bi trebalo da dovede do jačanja saradnje u sektoru transporta i podrške implementaciji proširenog TEN-T.

Olakšavanje pristupa finansijama za MSP

Od pokretanja EIP-a, EU je aktivno podržavala napore svojih istočnih partnera da pokrenu svoje ekonomije nakon 2 veoma teške godine blokade i prekida trgovine zbog COVID-19. EU je posebnu pažnju posvetila rešavanju finansijskih potreba MMSP mobilizacijom 1,5 milijardi evra kreditnih linija i usluga poslovnog savetovanja kako bi im se pomoglo da ponovo pokrenu aktivnosti, povrate izgubljene tržišne udeo i digitalizuju i modernizuju svoje poslovanje. Kreditne linije koje podržava EU nude bolje uslove zaduživanja za MMSP, posebno predlaganjem dužih rokova dospeća, smanjenim zahtevima za kolateralom - garancijom, prilagođenom tehničkom pomoći i podsticajima za investicije. EU je, u saradnji sa BGK, dala Ukrajini garanciju od 10 miliona evra kako bi omogućila obnovljeno kreditiranje malih i srednjih preduzeća koja se ne bi kvalifikovala za novo finansiranje zbog rizika vezanih za rat koji je u toku.

Olakšavane trgovine

U oktobru 2022. EU je pokrenula **Službu za pomoć u trgovini istočnog partnerstva („Helpdesk“)**, sa ciljem da olakša pristup kompanijama informacijama u vezi sa trgovinom

Helpdesk je portal na Internetu sa detaljnim pristupom tržišnim informacijama (važeći propisi o izvozu i uvozu, tarifne i ne-carinske mere, carine, porezi, procedure, itd.), trgovinskim statistikama i analitičkim uvidima u potencijale nacionalnih tržišta EU i Istočnog partnerstva. Istraživanja ne-carinskih mera (regulatornih, proceduralnih) su sprovedena u svakoj zemlji kako bi se identifikovale prepreke u trgovini robom i uslugama i dale preporuke za njihovo prevazilaženje.

Implementacija projekta **EU4Business: Povezivanje kompanija** nastavljena je 2022. i početkom 2023. Projekat ima za cilj da promoviše trgovinske odnose i poslovna partnerstva u zemljama istočnih partnera izgradnjom mostova između MSP i organizacija za podršku poslovanju (BSO) u EU i njihovih kolega iz Istočnog partnerstva. Izrađena je šema mobilnosti koja omogućava razmjenu između MSP i OPS iz oba regiona.

Održiva energija i dekarbonizacija privreda

Od pokretanja EIP-a, postignut je značajan napredak u ključno važnoj oblasti održive energije, gde je već mobilisano 1,6 milijardi evra investicija širom regiona Istočnog partnerstva.

U 2022. godini, program EU4Energi nastavio je da podržava Ukrajinu, Moldaviju i Gruziju u izgradnji njihovih zakonskih i regulatornih energetske okvira. Program je takođe pomogao istočnim partnerima u stvaranju povoljnog okruženja za razvoj obnovljive energije i mikseva zelene energije. Program je imao centralnu ulogu u pružanju pomoći za **Ukrajinu i Moldaviju** u Evropskoj mreži operatera prenosnog sistema nakon procesa sinhronizacije. Takođe je podržala Ukrajinu u tekućoj rekonstrukciji njenog energetske sistema, doprinoseći sigurnosti snabdevanja u regionu.

Nastavljena je saradnja sa Međunarodnom agencijom za obnovljivu energiju (IRENA). Ovo je imalo za cilj da identifikuje uslove i prepreke za razvoj i integraciju obnovljivih izvora energije u zemljama Istočnog partnerstva.

U **Ukrajini**, vodeća inicijativa Fonda za energetske efikasnost (EEF) koju podržava EU (104 miliona evra koje pokriva EU) nastavila je da uspešno sprovodi svoj program ulaganja u energetske efikasnost u stambene zgrade sa više stanova. Do kraja marta 2023. godine, EEF je angažovao skoro 80 000 domaćinstava, sa 261 projektom koji je u potpunosti ili delimično završen u zgradama sa više stanova (preko 80% njih je bilo dubinsko renoviranje). 2022. godine, EEF je uveo novi program „restauracije“ koji podržava brze popravke stambenih zgrada koje nisu strukturno oštećene.

Kao deo Istočnoevropskog partnerstva za energetske efikasnost i životnu sredinu (E5P), EU je sufinansirala nekoliko projekata koje vodi EBRD o energetske efikasnosti i daljinskom grejanju u **Ukrajini**. Projekti rehabilitacije daljinskog grejanja pokrivaju Žitomir, Ternopolj, Lavov, Luck i Černovci sa ukupnim budžetom od oko 110 miliona evra i doprinosom zajma EBRD od 48 miliona evra. Projekti energetske efikasnosti za javne zgrade u Dnjeptru su u toku sa budžetom od 39 miliona evra, uključujući 20 miliona evra zajma EBRD. Veliki novi program za renoviranje javnih zgrada u Ukrajini (do 1 000 bolnica i škola) pokrenula je u martu 2023. EIB uz grantove EU i program E5P. Ovo će sada takođe pokriti aspekte energetske ne-efikasnosti kao što su skloništa za slučaj bombardovanja, bolje mere zaštite od požara i poboljšan pristup osobama sa invaliditetom. Važan tok rada, koji je počeo 2022. i još uvek traje, uključuje dva programa hitne pomoći finansirana od strane EU o stanovanju za interno raseljena lica.

U **Moldaviji** je program energetske efikasnosti potpisan 2022. godine (finansiran grantom od 15 miliona evra i dva zajma od 30 miliona evra od EBRD i EIB). To je prva nacionalna inicijativa za energetske efikasnost u Moldaviji. Glavne kategorije zgrada koje su obuhvaćene programom su javne zgrade u vlasništvu države i/ili opština.

Ukupna investicija procenjena je na oko 94 miliona evra. Finansiran u okviru programa E5P, program energetske efikasnosti u javnim zgradama u Kišinjevu ušao je u drugu fazu implementacije i ima za cilj renoviranje 119 javnih zgrada. Prva faza daljinskog grejanja u Balti (ukupni budžet 11 miliona evra, kredit EBRD-a 7 miliona) je završena, a počinje faza 2 (ukupni budžet 18 miliona evra, kredit EBRD-a 14 miliona evra).

U **Gruziji** je u aprilu 2023. završen projekat bratimljenja sa Regulatornom komisijom za energetiku, koji sprovodi konzorcijum predvođen Austrijom i Nemačkom. Pokrivao je aktivnosti za promovisanje razvoja energetskog tržišta, uključujući promovisanje uloge gruzijskog nacionalnog regulatora za snabdevanje energijom i vodom na tržištu regulacija, integracija obnovljive energije i energetska efikasnost. U periodu 2021–2022, podrška EU u iznosu od 135 miliona evra je obezbeđena Moldaviji kako bi se pomoglo najugroženijim segmentima stanovništva da se izbore sa rastućim troškovima energije i da bi se podržao dugoročni društveno-ekonomski oporavak zemlje, energetska bezbednost i energetska tranzicija. Fond za energetska podršku za **Ukrajinu**, kojim upravlja Sekretarijat Energetske zajednice i kojim ko-predsedava Evropska komisija, finansirao je isporuku napredne gasne opreme u vrednosti od skoro 7,6 miliona evra Operatoru sistema za prenos gasa Ukrajine za obnovu oštećenih objekata i na oslobođenim teritorijama.

U **Gruziji** je, u okviru E5P, sproveden projekat energetske efikasnosti za škole u planinskim regionima (2,6 miliona evra granta). Paralelni program za poboljšanje energetske efikasnosti javnih zgrada, podržan od strane EU od 13 miliona evra, sprovode KfW i EBRD.

Centar za finansije i transfer tehnologije za klimatske promene - EU4Climate window, koji vodi EBRD, pomaže malim i srednjim preduzećima i kompanijama sa srednjim kapitalom da smanje svoj uticaj na životnu sredinu, kao i troškove energije i vode usvajanjem inovativnih i zelenih tehnologija.

Tekući program **EU4Climate** pomogao je partnerskim zemljama da poboljšaju politiku ublažavanja klimatskih promena i prilagođavanja i da se kreću ka ekonomiji sa niskim emisijama i klimatski otpornoj u skladu sa Pariskim sporazumom. Pokrenut je novi projekat sa Evropskom agencijom za životnu sredinu kao implementacionim partnerom kako bi se pomoglo **Gruziji, Moldaviji i Ukrajini** da uspostave efikasne sisteme za upravljanje na polju klimatskih akcija.

Upravljanje prirodnim bogatstvima i sredstvima, klima i životna sredina

U 2022. godini, ulaganja u cirkularnu ekonomiju su imala koristi od finansiranja otključanih kroz podršku za MSP. Ovo je praćeno regulatornom podrškom i savetodavnim uslugama za preduzeća, prvenstveno obezbeđenim kroz program EU4Environment. U Ukrajini, EU je nastavila da podržava stvaranje šema proširene odgovornosti proizvođača (EPR) za različite tokove otpada. Štaviše, finalizovane su karte industrijskog otpada za regione u Gruziji i Ukrajini. U Moldaviji su završene prethodne procene izvodljivosti za transformaciju Slobodne ekonomske zone Valkanes i Industrijskog parka Trakom u eko-industrijske parkove. U Moldaviji je završena procena postojećih EPR mehanizama i date su preporuke za politiku. Ovo uključuje preporuke za poboljšanje pravnog okvira za implementaciju EPR-a za otpad od električne i elektronske opreme i istrošenih baterija. Što se tiče regulatorne podrške, Gruzija je dobila pomoć da ažurira svoju nacionalnu strategiju za otpad za period 2016-2030 i razvije novi nacionalni plan upravljanja otpadom za 2022-2026. Vlada je usvojila ove dokumente u avgustu 2022. Oni uključuju ažurirane ciljeve, bave se pitanjima u vezi sa biorazgradivim i opasnim otpadom i navode zahteve za šeme EPR.

Po pitanju savetodavne podrške, razvijene su i izrađene procene eko-inovacije i mape puta za pet MSP iz sektora vina i odeće u Moldaviji zahvaljujući saradnji sa Organizacijom za razvoj preduzetništva. Osam gruzijskih MSP iz sektora poljoprivrede i ugostiteljstva dobilo je sličnu savetodavnu podršku. Proizvodi tri izvozno orijentisane kompanije u Ukrajini i pet izvozno orijentisanih kompanija u Gruziji se procenjuju primenom metodologije uticaja proizvoda na životnu sredinu.

Vodnoj infrastrukturi u Ukrajini, Moldaviji i Gruziji hronično nedostaju kapitalna ulaganja, održavanje i popravke. EIP stoga ima za cilj da dalje unapredi vodosnabdevanje i kanalizaciju i pomogne da se planovi upravljanja rečnim slivovima sprovedu u praksi. Nekoliko investicionih projekata je u toku u Ukrajini, Moldaviji i Gruziji uz podršku EU. U kontekstu ruskog agresorskog rata, finansiranje EU pomoglo je 6,9 miliona ljudi u Ukrajini da povrate pristup čistoj vodi. EU je iskoristila sredstva za ulaganja u vodnu infrastrukturu u saradnji sa nekoliko međunarodnih finansijskih institucija, uključujući AFD, EIB, EBRD, KfW i NEFCO.

U cilju pružanja tehničke podrške reformi i investicijama u sektoru voda, implementacija programa **EU4Environment** - Voda i podaci pokrenuta je početkom 2022. godine i dala je prve rezultate. Proces dijaloga o nacionalnim politikama o vodama ponovo je pokrenut u svim partnerskim zemljama. U okviru programa, u Gruziji je započeta izrada novih planova upravljanja rečnim slivom, a nastavljen je rad na planu upravljanja slivom reke Dnjeper u Ukrajini. Podrška identifikaciji investicija u šumarstvo, biodiverzitet i zaštitu prirode je u početnoj fazi. Međutim, napredak u toj oblasti ostvarile su Ukrajina i Moldavija svojim pristupanjem programu EU LIFE.

Podrška za identifikaciju investicija u šumarstvo i zaštićena područja je u početnoj fazi.

Digitalna infrastruktura i usluge

Kroz EIP, EU se obavezala da će mobilisati do **1,5 milijardi evra javnih i privatnih investicija** za podršku digitalnoj transformaciji regiona u skladu sa standardima EU. Plan takođe predviđa niz **vodećih inicijativa** koje se odnose na digitalno povezivanje, koje su zajedno identifikovane kao investicioni prioriteti sa istočnim partnerima. Ovi projekti ulaze u širu **strategiju „Global Gateway“**.

Od pokretanja EIP-a, EU je aktivno radila sa evropskim i međunarodnim finansijskim institucijama, državama članicama EU i privatnim sektorom na podršci digitalnim projektima u regionu. Ovo uključuje uvođenje brzog i pristupačnog interneta u ruralnim područjima Gruzije, kao i pripremu temelja za izgradnju digitalnog kabla koji povezuje EU sa Gruzijom i regionom Južnog Kavkaza preko Crnog mora. Učestvovanje EU u ovim projektima bilo je ključno da bi se osigurala njihova usklađenost sa digitalnim standardima EU, posebno u vezi sa sajber-bezbednošću („kutija alata“ 5G) i otvorenim pristupom internetu.

U oblasti **digitalne ekonomije**, u okviru EU4Digital inicijative, sprovedeno je devet pilot aktivnosti između država članica EU i Ukrajine, Moldavije i Gruzije o e-trgovini, e-carinama i e-potpisu radi poboljšanja pristupa digitalnom sistemu Evropske unije. jedinstveno tržište. Komisija je omogućila sklapanje **dobrovoljnih aranžmana o romingu** između telekom operatera u EU i **Ukrajini i Moldaviji**, pružajući opipljive koristi i za građane i za preduzeća.

U **Moldaviji i Gruziji** su izrađene **nacionalne strategije za širokopojasne veze** kako bi se olakšala ulaganja u brzi i pristupačni internet u regionu. Ovo je uključivalo ko-investiciju od 70 miliona evra od strane EIB-a i Svetske banke u Gruziji za uvođenje širokopojasnog pristupa u ruralnim zajednicama.

Cena međunarodnog povezivanja za istraživačke i obrazovne institucije smanjena je za 70 odsto poslednjih godina. Pored toga, uspostavljena su dva ultra-brza digitalna autoputa (do 400 Gbps) između EU, **Moldavije** i **Ukrajine** kako bi se olakšala saradnja u istraživanju i inovacijama, uključujući učešće u Horizontu Evropa.

U Ukrajini, dodatno finansiranje mobilisano od početka ruske agresije podržalo je otpornu digitalnu transformaciju zemlje, uključujući interoperabilnost registara, elektronski identitet usklađen sa standardima EU i rezervne kopije podataka. Podrška takođe pomaže da se ukrajinsko zakonodavstvo uskladi sa relevantnim pravnim tekovinama EU o telekomunikacijama u romingu kako bi se zemlja mogla pridružiti EU u romingu kao kod kuće.

Zdravstvo i zdravstveni sistemi

U **Moldaviji**, projekat raspoređivanja vakcina EU-Svetske zdravstvene organizacije (SZO) pružio je tehničku podršku Ministarstvu zdravlja i drugim zainteresovanim stranama u razvoju planova pružanja usluga vakcinacije, nacionalnih planova za vanredne situacije imunizacije i procene rizika u kontekstu prihvatanja izbeglica u zemlji. Sredstva su izdvojena za kupovinu hladnog lanca i IT opreme. Ovo uključuje kompjutere i opremu za nacionalna skladišta i 10 regionalnih magacina vakcina, i 15 vozila za prateće nadzorne posete Nacionalne agencije za javno zdravlje. EU je podržala komunikacijske kampanje u 10 od 37 okruga sa najnižim obuhvatom vakcinacijom.

U **Gruziji** je pružena fokusirana tehnička pomoć za razvoj protokola za kvalitativno formativno istraživanje o imunizaciji i integrisani paket obuke za zdravstveno osoblje o rutinskoj imunizaciji i vakcinaciji protiv COVID-19. Projekat EU-SZO je takođe isporučio opremu za hladni lanac za jačanje infrastrukture za skladištenje vakcina na nacionalnom i okružnom nivou.

Ljudski/kadrovski kapital

Podrška reformi obrazovanja, uključujući osnovno, visoko i stručno obrazovanje, profesionalnu obuku i celoživotno učenje, ključni je fokus EIP-a. Pružanje mogućnosti za razmenu mladih i studenata (npr. kroz Erasmus+) i jače ulaganje u istraživačke kapacitete su centralni delovi podrške EIP-a razvoju ljudskog kapitala.

Na razmeni studenata, 3 507 studenata iz Ukrajine, Moldavije i Gruzije moglo je da studira na univerzitetima iz EU 2022. godine, a 429 studenata je moglo da studira na jednom od univerziteta u tri zemlje. Ukupno 2 504 akademskog osoblja bilo je u mogućnosti da provede vreme na drugom evropskom univerzitetu, a 1 864 akademsko osoblje je provelo vreme na jednom od univerziteta u tri zemlje.

U **Ukrajini**, EU već dugo podržava obrazovni sektor, grubo podeljen u četiri oblasti: podrška osnovnom/srednjem obrazovanju i reforma „nove ukrajinske škole“ (2 miliona evra); podrška reformama stručnog obrazovanja i obuke (VET) (16 miliona evra kao tehnička pomoć) i renoviranju (21 milion evra); i podrška visokom obrazovanju kroz grantove univerzitetima raseljenim 2014. zbog ruske agresije na istoku Ukrajine (razni grantovi, 10 miliona evra).

Ruski agresorski rat protiv Ukrajine doveo je do **prilagodavanja postojeće podrške** i dodatnih prioriteta kako bi se omogućila hitna podrška (na primer, generatori električne energije za VET škole). Pored toga, EU je: (i) obnovila školske objekte – 66 miliona evra obezbeđeno kao budžetska podrška (pored 34 miliona evra preko projekata kojima upravlja Evropska komisija); (ii) nabavljeni školski autobusi (14 miliona evra); i (iii) u okviru U-LEAD sa Evropom, faza II: Rehabilitacija lokalnih škola za otpornost, obezbedilo je 5 miliona evra kako bi se opštine pogođene ratom učinile otpornim pružaocima lokalnih javnih usluga, posebno obrazovanja, kako bi se ublažio lokalni uticaj ruskog rata agresije na Ukrajinu.

U 2022. godini, EU je izdvojila 12 miliona evra za podršku obrazovanju i zapošljavanju u Moldaviji, od čega je 10 miliona evra usmereno na obrazovanje kako bi se poboljšao kvalitet i relevantnost obrazovanja i mogućnosti doživotnog učenja za sve. Drugi iznos od 2 miliona evra imao je za cilj unapređenje zakonskog okvira, politike i kapaciteta za veći pristup tržištu rada i bolje uslove rada u zemlji.

U Gruziji, program razvoja veština i usklađivanja potreba tržišta rada (48,5 miliona evra) ima za cilj da podrži jačanje veština koje će odgovarati potrebama privatnog sektora povećanjem kvaliteta stručnog obrazovanja. U 2022. godini u okviru dela budžetske podrške ovog programa isplaćeno je 7 miliona evra. Poseban napredak je postignut uvođenjem nove metodologije za razvoj VET kvalifikacija kako bi se sistem Gruzije približio standardima EU i međunarodnim standardima.

Indeksi	INDIKATORI TREĆIH STRANA POVEZANI SA STATUSOM DEMOKRATIJE, DOBROG UPRAVLJANJA I VLADAVINOM PRAVA U ZEMLJI KANDIDATU									
	DRŽAVE I POTENCIJALNI KANDIDATI ²⁶									
	Albanija	Bosna i Hercegovina	Kosovo	Severna Makedonija	Crna Gora	Srbija	Turska	Gruzija	Moldavija	Ukrajina
Nacije u tranzitu 2023 - Bodovanje demokratije, Freedom House https://freedomhouse.org/countries/nations-transit/scores	Ukupno bodova: 46/100 (2022: 46/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	Ukupno bodova: 37/100 (2022: 38/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	Ukupno bodova: 38/100 (2022: 38/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	Ukupno bodova: 48/100 (2022: 47/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	Ukupno bodova: 46/100 (2022: 47/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	Ukupno bodova: 46/100 (2022: 46/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	n/a	Ukupno bodova: 34/100 (2022: 35/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	Ukupno bodova: 36/100 (2022: 35/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)	Ukupno bodova: 39/100 (2022: 39/100) Status: Prelazni ili hibridni režim (2022: Prelazni ili hibridni režim)
Sloboda u svetu 2023 - Bodovi globalne slobode Freedom House https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores	Ukupno bodova: 67/100 (2022: 67/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 52/100 (2022: 53/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 60/100 (2022: 56/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 68/100 (2022: 67/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 67/100 (2022: 67/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 60/100 (2022: 62/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 32/100 (2022: 32/100) Status: Nije slobodno (2022: Nije slobodno)	Ukupno bodova: 58/100 (2022: 58/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 62/100 (2022: 62/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)	Ukupno bodova: 50/100 (2022: 61/100) Status: Delimično slobodno (2022: Delimično slobodno)
Indeks demokratije 2022 - The Economist Intelligence Unit https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/	Ukupno bodova: 6.41/10 (2021: 6.11/10) Rang: 64/167 (2021: 68/167) Tip režima: Neuspešna demokratija (2021: Neuspešna demokratija)	Ukupno bodova: 5.00/10 (2021: 5.04/10) Rang: 97/167 (2021: 95/167) Tip režima: Hibridni režim (2021: Hibridni režim)	n/a	Ukupno bodova: 6.10/10 (2021: 6.03/10) Rang: 72/167 (2021: 73/167) Tip režima: Neuspešna demokratija (2021: Neuspešna demokratija)	Ukupno bodova: 6.45/10 (2021: 6.02/10) Rang: 61/167 (2021: 74/167) Tip režima: Neuspešna demokratija (2021: Neuspešna demokratija)	Ukupno bodova: 6.33/10 (2021: 6.36/10) Rang: 68/167 (2021: 63/167) Tip režima: Neuspešna demokratija (2021: Neuspešna demokratija)	Ukupno bodova: 4.35/10 (2021: 4.35/10) Rang: 103/167 (2021: 103/167) Tip režima: Hibridni režim (2021: Hibridni režim)	Ukupno bodova: 5.20/10 (2021: 5.12/10) Rang: 90/167 (2021: 91/167) Tip režima: Hibridni režim (2021: Hibridni režim)	Ukupno bodova: 6.23/10 (2021: 6.10/10) Rang: 69/167 (2021: 69/167) Tip režima: Neuspešna demokratija (2021: Neuspešna demokratija)	Ukupno bodova: 5.42/10 (2021: 5.57/10) Rang: 87/167 (2021: 86/167) Tip režima: Hibridni režim (2021: Hibridni režim)

²⁶Tabela predstavlja najnovije dostupne rangove i/ili rezultate trećih strana. Dodatna referenca na podatke iz prethodne procene prikazana je između zagrada, kada je dostupna.

Svetski indeks slobode štampe 2023 - Reporters without borders https://rsf.org/en/index	Globalni skor: 57.86/100 (2022: 56.41/100) Rang: 96/180 (2022: 103/180)	Globalni skor: 65.43/100 (2022: 65.64/100) Rang: 64/180 (2022: 67/180)	Globalni skor: 68.38/100 (2022: 67.00/100) Rang: 56/180 (2022: 61/180)	Globalni skor: 74.35/100 (2022: 68.44/100) Rang: 38/180 (2022: 57/180)	Globalni skor: 74.28/100 (2022: 66.54/100) Rang: 39/180 (2022: 63/180)	Globalni skor: 59.16/100 (2022: 61.51/100) Rang: 91/180 (2022: 79/180)	Globalni skor: 33.97/100 (2022: 41.25/100) Rang: 165/180 (2022: 149/180)	Globalni skor: 61.69/100 (2022: 59.30/100) Rang: 77/180 (2022: 89/180)	Globalni skor: 77.62/100 (2022: 73.47/100) Rang: 28/180 (2022: 40/180)	Globalni skor: 61.19/100 (2022: 55.76/100) Rang: 79/180 (2022: 106/180)
Indeks vladavine prava 2022 - World Justice Project https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022/	Ukupno bodova: 0.49/1 (2021: 0.49/1) Global Rang: 87/140 (2021: 83/139)	Ukupno bodova: 0.52/1 (2021: 0.52/1) Global Rang: 70/140 (2021: 72/139)	Ukupno bodova: 0.56/1 (2021: 0.55/1) Global Rang: 57/140 (2021: 60/139)	Ukupno bodova: 0.53/1 (2021: 0.53/1) Global Rang: 63/140 (2021: 64/139)	n/a	Ukupno bodova: 0.49/1 (2021: 0.49/1) Global Rang: 83/140 (2021: 81/139)	Ukupno bodova: 0.42/1 (2021: 0.42/1) Global Rang: 116/140 (2021: 117/139)	Ukupno bodova: 0.60/1 (2021: 0.61/1) Global Rang: 49/140 (2021: 49/139)	Ukupno bodova: 0.52/1 (2021: 0.51/1) Global Rang: 68/140 (2021: 73/139)	Ukupno bodova: 0.50/1 (2021: 0.51/1) Global Rang: 76/140 (2021: 74/139)
Indikatori upravljanja u svetu 2022 – Vladavina prava, The World Bank Group http://info.worldbank.org/governance/wgi/	Procentni Rang: 47.17/100	Procentni Rang: 41.5/100	Procentni Rang: 39.62/100	Procentni Rang: 50.00/100	Procentni Rang: 48.58/100	Procentni Rang: 49.06/100	Procentni Rang: 36.79/100	Procentni Rang: 56.60/100	Procentni Rang: 41.98/100	Procentni Rang: 18.87/100
Indikatori upravljanja u svetu 2022 – Governance Effectiveness, The World Bank Group http://info.worldbank.org/governance/wgi/	Procentni Rang: 56.60/100	Procentni Rang: 12.74/100	Procentni Rang: 44.34/100	Procentni Rang: 49.53/100	Procentni Rang: 51.42/100	Procentni Rang: 57.08/100	Procentni Rang: 43.87/100	Procentni Rang: 72.64/100	Procentni Rang: 40.57/100	Procentni Rang: 33.02/100
Indikatori upravljanja u svetu 2022 – Control of Corruption, The World Bank Group http://info.worldbank.org/governance/wgi/	Procentni Rang: 38.68/100	Procentni Rang: 25.94/100	Procentni Rang: 47.17/100	Procentni Rang: 43.87/100	Procentni Rang: 50.94/100	Procentni Rang: 35.38/100	Procentni Rang: 34.91/100	Procentni Rang: 72.17/100	Procentni Rang: 42.92/100	Procentni Rang: 29.25/100

Indeks percepcije korupcije 2022 - Transparency International https://www.transparency.org/en/cpi/2022	Bodovi: 36/100 (2021: 35/100) Rang: 101/180 (2021: 110/180)	Bodovi: 34/100 (2021: 35/100) Rang: 110/180 (2021: 110/180)	Bodovi: 41/100 (2021: 39/100) Rang: 84/180 (2021: 87/180)	Bodovi: 40/100 (2021: 39/100) Rang: 85/180 (2021: 87/180)	Bodovi: 45/100 (2021: 46/100) Rang: 65/180 (2021: 64/180)	Bodovi: 36/100 (2021: 38/100) Rang: 101/180 (2021: 96/180)	Bodovi: 36/100 (2021: 38/100) Rang: 101/180 (2021: 96/180)	Bodovi: 56/100 (2021: 55/100) Rang: 41/180 (2021: 45/180)	Bodovi: 39/100 (2021: 36/100) Rang: 91/180 (2021: 105/180)	Bodovi: 33/100 (2021: 32/100) Rang: 116/180 (2021: 122/180)
---	--	--	--	--	--	---	---	--	---	--

STATISTIČKI PODACI (na dan 31/08/2023), deo 1 (Albanija – Crna Gora)

Demografija	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Severna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Ukupna populacija (u hiljadama)		2 846 s	2 830 s	:	:	1 782 s	1 798 s	2 076 s	2 069 s	622 s	621 s	447 485 s	447 001 bps
Udeo starosne grupe 15-64 u ukupnoj populaciji (%)		68.4 s	68.2 s	:	:	67.1 s	67.3 s	69.3 s	69.1 s	66.5 s	66.2 s	64.3 ps	64.1 bps
Gruba stopa prirodne promene populacije (na 1 000 stanovnika)		0.2	- 1.2	:	:	7.4 ep	:	- 3.2	- 5.1	- 0.3	- 3.4	- 2.5 ep	- 2.7 bep
Očekivani životni vek na rođenju, muškarci (godine)		75.2	73.6	:	:	:	:	72.2	71.1 b	73.2	70.8	77.5 ep	77.2 bep
Očekivani životni vek na rođenju, žene (godine)		79.6	77.7	:	:	:	:	76.7	75.5 b	78.8	77.0	83.2 ep	82.9 bep

Tržište rada	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Stopa privredne aktivnosti za lica starosti 20-64: udeo populacije starosti 20-64 koji je ekonomski aktivan (%)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	75.3 ew	75.1 ew	62.3 bw	63.4 bw	42.9 w	43.9 w	70.5	70.5 w	67.2	64.7 w	77.6	78.4 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	83.9 ew	84.2 ew	75.4 bw	76.7 bw	63.0 w	63.8 w	82.5	83.2 w	74.6	71.7 w	83.6	84.0 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	66.9 ew	66.3 ew	49.1 bw	50.0 bw	23.1 w	24.4 w	58.2	57.4 w	59.9	57.8 w	71.7	72.9 b
Stope zaposlenosti, starost 20-64 (% populacije)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	66.3 ew	66.3 ew	52.5 bw	52.6 bw	32.3 w	35.1 w	59.1	59.5 w	55.2	54.2 w	72.2	73.1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	74.0 ew	74.6 ew	64.9 bw	66.0 bw	48.8 w	51.9 w	68.9	69.5 w	61.7	59.8 w	78.0	78.5 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	58.8 ew	58.3 ew	40.0 bw	39.1 bw	16.0 w	18.5 w	49.0	49.2 w	48.8	48.7 w	66.5	67.6 b
Lica starosti 15-24 koja nisu zaposlena, na školovanju ili obuci % populacije u toj starosnoj grupi	1) 2) 8) 5) 4) 9)	26.6 w	24.0 w	21.6 w	19.9 w	33.6 w	32.1 w	19.6	17.9 w	21.1	20.2 w	11.1	10.8 b

Tržište rada (nastavak)	Napomena	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Severna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Lica starosti 15-29 koja nisu zaposlena, na školovanju ili obuci, % populacije u toj starosnoj grupi	1) 2) 8) 5) 4) 9)	27.9 w	26.1 w	25.9 w	25.1 w	40.4 w	36.6 w	26.2	24.3 w	26.6	26.5 w	13.8	13.1 b
Zaposlenost po glavnim sektorima													
Pojtoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	36.1 ew	33.8 ew	12.0 bw	9.4 bw	4.8 w	2.8 w	12.0 s	11.5 w	7.5 s	6.4 w	4.3 s	3.8 bs
Industrija (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	13.4 ew	13.8 ew	23.9 bw	24.4 bw	16.3 w	14.8 w	23.9 s	23.9 w	10.1 s	10.2 w	18.2 s	18.0 bs
Građevinarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	7.0 ew	8.1 ew	9.5 bw	9.1 bw	11.1 w	10.5 w	6.9 s	6.8 w	8.3 s	6.7 w	6.6 s	6.6 bs
Usluge (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	43.5 ew	44.3 ew	54.7 bw	57.0 bw	67.9 w	71.9 w	57.1 s	57.7 w	73.5 s	76.7 w	70.1 s	70.9 bs
Osobe zaposlene u javnom sektoru kao udeo u ukupnoj zaposlenosti osobe iz starosne grupe 20-64 (%)	11) 12) 13) 5) 4)	15.5 ew	16.3 ew	19.1 bw	19.8 bw	28.7 w	28.3 w	24.4 w	25.6 w	30.5 w	32.7 w	:	:
Osobe zaposlene u privatnom sektoru kao udeo u ukupnoj zaposlenosti ukupna zaposlenost, lica starosti 20-64 (%)	14) 1) 13) 2) 5)	84.5 ew	83.7 ew	80.9 bw	80.2 bw	71.3 w	71.7 w	75.6 w	74.4 w	65.6 w	63.7 w	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	11.8 ew	11.6 ew	15.9 bw	17.4 bw	25.8 w	20.6 w	16.4	15.7 w	17.9	16.6 w	7.1	7.1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	11.6 ew	11.4 ew	14.2 bw	14.4 bw	23.4 w	18.9 w	16.7	16.4 w	17.5	17.1 w	6.8	6.8 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	12.0 ew	11.8 ew	18.6 bw	22.0 bw	32.2 w	24.9 w	15.9	14.6 w	18.4	15.9 w	7.4	7.4 b
Omladina, starost 15-24	1) 2) 3) 4) 5) 6)	26.5 ew	27.1 ew	36.6 bw	38.3 bw	49.1 w	38.0 w	35.7	36.4 w	36.0	37.1 w	16.8	16.7 b
Dugoročni (>12 meseci)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	7.0 ew	7.3 ew	11.9 bw	13.7 bw	18.4 w	14.5 w	12.4	12.5 w	13.4	11.0 w	2.5	2.8
Prosečna nominalna mesečna plata i zarada (EUR)	17) 18) 19) 20) 21) 6)	434 sw	474 sw	489 sw	510 sw	466 sw	484 sw	441 sw	466 sw	524 sw	532 sw	:	:

Obrazovanje	Note	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Severna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Oni koji su rano napustili školovanje i obuku: procenat populacije starosti 18-24 sa najviše nižom srednjom školom i nisu u daljem školovanju ili obuci (%)	1) 2) 8) 5) 4)	15.6 w	17.4 w	4.7 w	4.7 w	7.8 w	7.0 w	5.7	4.6 w	3.6	6.7 w	9.9	9.8 b
Javna potrošnja za obrazovanje u odnosu na BDP (%)	6) 22) 23)	3.3 psw	3.1 sw	4.3 sw	:	4.6 sw	4.3 sw	:	:	:	:	5.0 d	:
Procenat populacije starosti 20-24 sa najviše nižom srednjom školom, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 24)	17.9 w	17.2 w	5.8 bw	6.1 bw	10.2 w	9.8 w	6.1	4.9 w	:	2.8 w	15.7	15.6 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa najviše nižom srednjom školom, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	18.5 w	18.4 w	5.8 bw	6.8 bw	9.1 w	10.3 w	5.9	4.9 w	:	3.4 w	18.5	18.1 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa najviše nižom srednjom školom, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	17.4 w	16.1 w	5.9 bw	5.3 bw	11.5 w	9.4 w	6.2	4.9 w	:	2.2 w	12.9	12.9 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa višom srednjom ili posle srednje ali ne tercijarno obrazovanje ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	51.5 w	56.3 w	84.2 bw	84.5 bw	78.8 w	75.6 w	85.2	88.8 w	83.3	85.2 w	66.8	65.7 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa višom srednjom ili posle srednje ali ne tercijarno obrazovanje muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	60.2 w	65.0 w	86.1 bw	86.5 bw	83.1 w	78.4 w	89.0	91.8 w	85.7	87.6 w	67.5	66.3 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa višom srednjom ili posle srednje ali ne tercijarno obrazovanje žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	42.4 w	48.1 w	82.3 bw	82.4 bw	73.8 w	72.6 w	81.1	85.7 w	80.6	82.6 w	66.0	65.1 b
Procenat populacije starosti 30-34 sa tercijarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	33.2 ew	32.1 ew	28.4 bw	28.8 bw	29.1 w	32.3 w	39.7	36.9 w	38.4	39.0 w	41.1	41.9 b
Procenat populacije starosti 30-34 sa tercijarnim obrazovanjem, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	26.7 ew	25.4 ew	23.2 bw	23.9 bw	28.1 w	30.8 w	34.3	31.8 w	35.1	34.9 w	36.0	36.6 b
Procenat populacije starosti 30-34 sa tercijarnim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	40.0 ew	39.3 ew	34.0 bw	34.0 bw	30.3 w	34.0 w	45.3	42.3 w	41.7	43.0 w	46.2	47.2 b

Nacionalni računi	Note	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Severna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Bruto domaći proizvod													
Po trenutnim cenama (miliona EUR)	6) 23)	13 310	15 157 p	17 756	19 995	6 772	7 958	10 852	11 688 p	4 186	4 955	13 471 071	14 567 204
Per capita (EUR)	6) 23)	4 690	5 390 p	:	:	3 800 s	4 426 s	5 240 e	5 672 sw	6 740	8 000	30 050	32 520
U standardu kupovne moći (PPS) per capita		9 213	10 296 p	10 200	:	:	:	11 349 e	:	13 436	15 538	30 054	32 524
U standardu kupovne moći (PPS) per capita, u odnosu na prosek u EU (EU-27 = 100)		30.7	31.7	33.1 s	:	:	:	37.8	:	44.7	47.8	100	100
Realna godišnja stopa (obim) promene, poređenje sa prethodnom godinom (%)	6) 23)	- 3.5 p	:	- 3.0	7.4	- 5.3	10.7	- 4.7	3.9 p	- 15.3	13.0	- 5.6	5.6
Bruto dodata vrednost po glavnim sektorima													
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	6) 23) 25)	21.9	21.1 p	7.0	6.0	8.9	8.6	9.8	8.4 p	9.1	8.0	1.8	1.8
Industrija (%)	6) 23) 25)	12.8	12.9 p	22.8	24.5	24.1	23.6	19.8	19.6 p	13.5	12.5	19.7	20.0
Građevinarstvo (%)	6) 23) 25)	10.2	10.9 p	5.4	5.1	9.3	10.6	6.0	6.3 p	7.3	5.8	5.5	5.5
Usluge (%)	6) 23) 25)	55.2 s	55.2 ps	64.7 s	64.3 s	57.7 s	57.2 s	64.3 s	65.8 ps	70.0 s	73.8 s	73.0 s	72.7 s

Bilans plaćanja	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije (SDI) (miliona evra)	63) 64) 59) 65) 66)	893.6 s	988.8 s	322.2 w	459.8 w	286.6 w	320.4 w	154.7 w	387.5 w	470.5 w	581.6 w	c	- 318 026.0 s
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije (SDI) (% BDP)	63) 64) 67) 23)	6.71 s	6.52 ps	1.84 sw	2.41 sw	4.23 s	4.03 s	1.45 psw	3.32 ps	11.24 sw	11.74 sw	c	- 2.18 s
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije (SDI) u odnosu na EU-27 (miliona evra)	68) 59) 65) 69) 66)	506.8 s	652.5 s	226.3 w	186.8 w	135.6 s	189.1 s	11.1 w	390.0 s	92.9 w	180.1 w	c	- 56 205.8 s
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije (SDI) u odnosu na EU-27 (% BDP)	68) 70) 23)	3.81 s	4.30 sp	1.29 sw	0.98 sw	2.00 s	2.38 s	0.10 psw	3.34 sp	2.22 sw	3.64 sw	c	- 0.39 s
Doznake kao % BDP	71) 72) 23)	5.06 s	5.02 ps	7.26 s	7.78 s	14.47 s	14.49 s	3.07 s	2.95 ps	6.26 s	6.82 s	0.15 s	0.14 s

Spoljna trgovina robom	Note	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Severna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Udeo izvoza u zemlje EU-27 u ukupnoj vrednosti izvoza (%)	26) 27)	74.7 s	72.2 s	72.4 s	72.8 s	34.5 s	31.5 s	77.5 s	77.1 s	37.7 s	31.1 s	:	:
Udeo uvoza iz zemalja EU-27 u ukupnoj vrednosti uvoza (%)	26) 27)	57.9 s	54.4 s	60.8 s	58.9 s	45.8 s	44.3 s	46.3 s	46.2 s	44.2 s	45.7 s	:	:
Trgovinski bilans (miliona EUR)	26) 28) 27)	-2670	-3533	-3254	-3744	-2822	-3929	-1818	-2678	-1739	-2067	215 288	55 040
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP													
Uvoz (% BDP)	6) 23)	37.2	44.7 p	47.9	53.9	53.9	65.2	70.5	82.3 p	61.0	62.2	42.8	46.7
Izvoz (% BDP)	6) 23)	22.7	31.3 p	34.2	42.2	21.7	33.4	57.8	66.2 p	26.0	42.8	46.4	50.5

Javne finansije	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Generalni višak vlade (+) / deficit (-) (%)	29) 30) 31) 23)	- 6.8 w	- 6.8 fw	- 5.3 w	:	- 5.2 w	:	- 8.1 w	:	- 10.7 ew	:	- 6.7	- 4.8
Generalni dug vlade (%)	32) 29) 33) 31) 34) 23)	72.7 w	76.7 fw	36.6 w	w	21.8 w	:	51.2 w	:	103.1 w	:	90.0	88.0

Finansijski indikator	Note	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Severna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Godišnja promena u potrošačkim cenama (%)	35) 36) 37) 38)	2.2 d	2.3 d	- 1.1 w	2.0 w	0.2 d	3.4 d	1.2 d	3.4 d	- 0.5 d	2.5 d	0.7	2.9
Privatni dug, konsolidovan, u odnosu na BDP (%)	39) 40)	:	:	- 1.2 w	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupni spoljni dug u odnosu na BDP (%)	41) 42) 43) 44) 23)	64.2 s	64.4 ps	64.3 sw	60.1 sw	37.2 sw	37.4 sw	78.7 s	81.9 ps	221.6 s	191.5 s	:	:
Ukupni dug u stranoj valuti, u odnosu na BDP (%)	45)	66 w	:	:	:	:	:	:	:	17 w	:	:	:
Kreditna kamatna stopa (jedna godina), per annum (%)	46) 47) 48) 49) 50) 51) 52)	6.05 w	5.91 w	3.05 w	3.20 w	6.21 w	5.96 w	2.00 w	1.75 w	5.84 w	5.66 w	:	:
Kamatna stopa na depozit (jedna godina), per annum (%)	46) 53) 48) 54) 55) 50) 56) 57)	0.40 w	0.48 w	0.07 w	0.05 w	1.49 w	1.33 w	0.15 w	0.15 w	0.40 w	0.35 w	:	:
Vrednost rezervi (uključujući zlato) (miliona evra)	48) 41) 42) 43) 58) 59)	3 942.4 w	4 972.2 w	7 091.0 w	8 359.1 w	900.8 w	1 100.3 w	3 359.9 w	3 643.3 w	1 738.5 w	1 748.8 w	:	:
Međunarodne rezerve - ekvivalent mesecima uvoza	60) 48) 41) 42) 61) 62)	9.6 sw	17.0 sw	10.0 sw	:	3.0 sw	:	5.3 sw	:	8.2 sw	:	:	:

Biznis	Note	Albanija		Bosna i Hercegovina		Kosovo		Severna Makedonija		Crna Gora		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Indeks industrijske proizvodnje (2015 = 100)	73) 74) 75) 76)	89.5 w	113.0 w	96.7	106.2	:	:	102.4	103.9	105.8	110.3	98.5	107.5

Infrastruktura	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Gustina železničke mreže (linije u funkciji na hiljadu km ²)	77) 78) 79) 80) 81) 82)	7.8 sw	7.8 s	19.9 sw	19.9 sw	30.5 sw	30.5 sw	26.9 s	26.9 s	18.0 s	18.0 s	:	:
Dužina puteva (kilometri)	83)	22	25	218	218	137 w	137 w	335	335	z	z	:	:

Energija	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Neto uvoz energije u odnosu na BDP	84)	1.7 s	2.7 ps	2.7 s	3.5 s	4.2 s	6.7 s	4.8 s	7.7 ps	2.6 s	4.1 s	1.6 s	2.7 s

**STATISTIČKI PODACI (na dan 31/08/2023), deo 2 (Srbija –
Ukrajina)**

Demografija	Note	Srbija		Turska		Gruzija		Moldavija		Ukrajina		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Ukupna populacija (u hiljadama)		6 927 s	6 872 s	83 155 s	83 614 s	3 717 s	3 729 s	2 640 s	2 597 ps	41 733 s	41 419 s	447 485 s	447 001 bps
Udeo starosne grupe 15-64 u ukupnoj populaciji (%)		64.8 s	64.5 s	67.8 s	67.7 s	64.5 s	64.2 s	:	66.7 ps	67.6 s	67.4 s	64.3 ps	64.1 bps
Gruba stopa prirodne promene populacije (na 1.000 stanovnika)		- 8.0	- 10.9	:	:	- 1.1	- 3.8	- 3.8 ep	:	- 7.8	- 10.7 e	- 2.5 ep	- 2.7 bep
Očekivani životni vek na rođenju, muškarci (godine)		71.6	70.0	:	:	:	:	:	:	:	:	77.5 ep	77.2 bep
Očekivani životni vek na rođenju, žene (godine)		77.5	75.7	:	:	:	:	:	:	:	:	83.2 ep	82.9 bep

Tržište rada	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Stopa ekonomske aktivnosti za lica starosti 20-64: udeo u populaciji starosti 20-64 koji je ekonomski aktivan (%)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	72.5	75.0 b	58.7	61.2 bw	63.2 bw	64.5 w	51.1 w	52.8 w	72.0 w	71.9 w	77.6	78.4 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	79.9	82.6 b	79.8	82.3 bw	74.0 bw	76.2 w	55.5 w	57.8 w	78.4 w	78.2 w	83.6	84.0 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 7)	65.2	67.4 b	37.5	40.0 bw	52.8 bw	53.4 w	47.0 w	48.1 w	66.0 w	66.0 w	71.7	72.9 b
Stope zaposlenosti, starost 20-64 (% populacije)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	65.9	66.7 b	51.0	53.9 bw	51.1 bw	50.6 w	49.1 w	51.1 w	65.2 w	64.8 w	72.2	73.1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	72.9	74.2 b	70.1	73.6 bw	58.7 bw	58.1 w	53.1 w	55.6 w	70.8 w	70.8 w	78.0	78.5 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	58.9	59.3 b	32.0	34.1 bw	43.9 bw	43.5 w	45.5 w	46.9 w	60.0 w	59.3 w	66.5	67.6 b
Lica starosti 15-24 koja nisu zaposlena, u školi ili na obuci, % populacije u toj starosnoj grupi	1) 2) 8) 5) 4) 9)	15.9	16.4 b	28.3	24.7 bw	28.5 bw	26.8 w	17.6 w	17.2 w	15.5 w	14.3 w	11.1	10.8 b

Tržište rada (nastavak)	Note	Srbija		Turska		Gruzija		Moldavija		Ukrajina		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Lica starosti 15-29 koja nisu zaposlena, u školi ili na obuci	1) 2) 8) 5) 4) 9)	20.0	18.8 b	32.0	28.4 bw	35.1 bw	34.6 w	26.0 w	26.4 w	20.0 w	19.8 w	13.8	13.1 b
% populacije u toj starosnoj grupi													
Zaposlenost po glavnim sektorima													
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	14.6 s	15.0 bs	17.6 s	17.2 bw	19.8 bw	18.9 w	21.1 w	21.5 w	14.1 w	14.1 w	4.3 s	3.8 bs
Industrija (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	22.6 s	23.7 bs	20.5 s	21.3 bw	11.4 bw	11.3 w	14.6 w	14.4 w	17.8 w	18.2 w	18.2 s	18.0 bs
Građevinarstvo (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	5.4 s	6.0 bs	5.7 s	6.2 bw	6.9 bw	7.8 w	7.2 w	7.7 w	7.0 w	7.0 w	6.6 s	6.6 bs
Usluge (%)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 10)	57.5 s	55.3 bs	56.2 s	55.3 bw	61.9 bw	62.1 w	57.1 w	56.4 w	61.1 w	60.7 w	70.1 s	70.9 bs
Lica zaposlena u javnom sektoru kao udeo u ukupnom broju zaposlenih iz starosne grupe 20-64 (%)	11) 12) 13) 5) 4)	26.4 w	25.8 w	17.7 w	16.9 bw	23.5 bw	24.3 w	29.6 w	28.6 w	:	:	:	:
Lica zaposlena u privatnom sektoru kao udeo u ukupnom broju zaposlenih iz starosne grupe 20-64 (%)	14) 1) 13) 2) 5)	73.6 w	74.2 w	82.3 w	83.1 bw	76.5 bw	75.7 w	70.4 w	71.4 w	:	:	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage)													
Ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	9.1	11.1 b	13.2	12.0 bw	18.5 bw	20.6 w	3.8 w	3.2 w	9.5 w	9.8 w	7.1	7.1 b
Muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	8.8	10.2 b	12.4	10.7 bw	20.2 bw	22.7 w	4.3 w	3.9 w	9.8 w	9.5 w	6.8	6.8 b
Žene	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	9.5	12.1 b	14.9	14.8 bw	16.2 bw	17.8 w	3.3 w	2.5 w	9.1 w	10.1 w	7.4	7.4 b
Omladina, starost 15-24	1) 2) 3) 4) 5) 6)	26.6	26.4 b	25.1	22.6 bw	39.4 bw	42.9 w	10.9 w	9.2 w	19.3 w	19.1 w	16.8	16.7 b
Dugoročni (>12 meseci)	1) 2) 3) 4) 5) 6) 15) 16)	4.5	4.9	3.3	3.7 bw	5.8 bw	7.2 w	0.7 w	0.8 w	2.0 w	2.4 w	2.5	2.8
Prosečne nominalne mesečne plate i zarade (EUR)	17) 18) 19) 20) 21) 6)	706 sw	772 sw	384 sw	256 sw	296 sw	372 sw	376 sw	447 sw	334 sw	453 sw	:	:

Education	Note	Srbija		Turska		Gruzija		Moldavija		Ukrajina		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Oni koji su rano napustili školu i obuku: procenat populacije starosti 18-24 sa najviše nižim srednjim obrazovanjem i nisu u daljem školovanju niti na obuci (%)	1) 2) 8) 5) 4)	5.6	6.3 b	26.7	23.0 bw	8.2 w	7.3 w	16.9 w	19.6 w	:	:	9.9	9.8 b
Javna potrošnja za obrazovanje u odnosu na BDP (%)	6) 22) 23)	3.5 sw	3.3 psw	4.0	3.5 sw	3.8 psw	3.6 sw	:	:	5.4 sw	:	5.0 d	:
Procenat populacije starosti 20-24 sa najviše nižim srednjim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6) 24)	6.4	6.7 b	34.4	29.5 bw	7.9 w	7.3 w	21.2 w	23.3 w	2.9 w	2.7 w	15.7	15.6 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa najviše nižim srednjim obrazovanjem, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	6.0	7.7 b	36.7	31.6 bw	8.3 w	7.4 w	24.5 w	27.3 w	3.1 w	2.9 w	18.5	18.1 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa najviše nižim srednjim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	6.8	5.7 b	32.2	27.3 bw	7.5 w	7.2 w	18.0 w	19.4 w	2.8 w	2.5 w	12.9	12.9 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa višim srednjim ili posle ali ne tercijarno obrazovanje, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	85.4	85.3 b	43.1	47.8 bw	77.3 w	77.2 w	69.4 w	68.2 w	54.9 w	55.2 w	66.8	65.7 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa višim srednjim ili posle ali ne tercijarno obrazovanje muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	87.5	86.3 b	45.3	51.1 bw	82.4 w	84.0 w	68.7 w	66.4 w	59.6 w	58.9 w	67.5	66.3 b
Procenat populacije starosti 20-24 sa višim srednjim ili posle ali ne tercijarno obrazovanje žene,	1) 2) 3) 4) 5) 6)	83.2	84.1 b	40.8	44.5 bw	71.3 w	70.2 w	70.2 w	69.9 w	50.0 w	51.3 w	66.0	65.1 b
Procenat populacije starosti 30-34 sa tercijarnim obrazovanjem, ukupno	1) 2) 3) 4) 5) 6)	33.0	35.3 b	33.1	35.5 bw	38.2 w	35.5 w	31.5 w	31.8 w	57.1 w	58.0 w	41.1	41.9 b
Procenat populacije starosti 30-34 sa tercijarnim obrazovanjem, muškarci	1) 2) 3) 4) 5) 6)	27.1	27.7 b	33.9	36.1 bw	33.6 w	32.3 w	24.3 w	28.6 w	49.7 w	51.4 w	36.0	36.6 b
Procenat populacije starosti 30-34 sa tercijarnim obrazovanjem, žene	1) 2) 3) 4) 5) 6)	39.1	43.2 b	32.2	35.0 bw	42.7 w	38.9 w	38.2 w	34.7 w	64.8 w	64.8 w	46.2	47.2 b

Nacionalni računi	Note	Srbija		Turska		Gruzija		Moldavija		Ukrajina		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Bruto domaći proizvod													
U trenutnim cenama (miliona EUR)	6) 23)	46 815	53 329	626 742	689 547	13 871 w	15 732 w	10 116 w	11 569 w	137 133 w	168 710 w	13 471 071	14 567 204
Per capita (EUR)	6) 23)	6 790	7 800	7 520	8 190	3 726 w	4 242 w	3 839 w	4 424 w	3 285 w	4 077 w	30 050	32 520
U standardu kupovne moći (PPS) per capita		12 812	14 349	18 325	20 337	:	:	12 977 w	16 069 w	:	:	30 054	32 524
U standardu kupovne moći (PPS) per capita, u odnosu na EU prosek (EU-27 = 100)		42.6	44.2	61.0	62.7	:	:	:	:	:	:	100	100
Realna godišnja stopa (obim) promene u poređenju sa prethodnom godinom (%)	6) 23)	- 0.9	7.5	1.9	11.4	- 6.8 w	10.5 w	- 8.3 w	13.9 w	- 3.8 w	3.4 w	- 5.6	5.6
Bruto dodata vrednost po glavnim sektorima													
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	6) 23) 25)	7.6	7.6	7.5	6.2	8.3 w	7.4 w	10.8 w	12.3 w	10.8 w	12.7 w	1.8	1.8
Industrija (%)	6) 23) 25)	23.4	23.0	25.6	29.1	15.5 w	17.0 w	15.2 w	14.7 w	20.9 w	23.8 w	19.7	20.0
Građevinarstvo (%)	6) 23) 25)	6.6	7.3	5.9	5.7	8.7 w	7.5 w	11.5 w	9.3 w	3.3 w	3.2 w	5.5	5.5
Usluge (%)	6) 23) 25)	62.4 s	62.2 s	61.0 s	59.1 s	67.5 w	68.1 w	62.5 w	63.6 w	65.0 w	60.3 w	73.0 s	72.7 s

Bilans plaćanja	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije(SDI) (miliona evra)	63) 64) 59) 65) 66)	2 938.5 w	3 656.9 w	3 942.6 s	5 832.2 s	498.7 w	783.6 w	133.4 w	322.7 w	- 50.8 w	6 351.5 w	c	- 318 026.0 s
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije(SDI) (% BDP)	63) 64) 67) 23)	c	6.86 s	0.63 s	0.85 s	3.60 sw	4.98 sw	1.32 sw	2.79 sw	- 0.04 sw	3.76 sw	c	- 2.18 s
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije(SDI) u odnosu na EU-27 (miliona evra)	68) 59) 65) 69) 66)	c	1 801.0 s	140.6 s	600.5 s	178.9 w	189.7 w	:	:	- 691.7 w	4 748.7 w	c	- 56 205.8 s
Neto (ulazne-izlazne) strane direktne investicije(SDI) u odnosu na EU-27 (% BDP)	68) 70) 23)	c	3.38 s	0.02 s	0.09 s	1.29 sw	1.21 sw	:	:	- 0.50 sw	2.81 sw	c	- 0.39 s
Doznake kao % BDP	71) 72) 23)	4.81 s	:	0.02 s	:	7.34 sw	8.65 sw	8.87 dpsw	:	0.75 psw	:	0.15 s	0.14 s

Spoljna trgovina robom	Note	Srbija		Turska		Gruzija		Moldavija		Ukrajina		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Udeo izvoza u zemlje EU-27 u vrednosti ukupnog izvoza (%)	26) 27)	66.2 s	65.8 s	41.1 s	41.1 s	20.9 ew	16.9 sw	66.4 sw	62.5 sw	:	:	:	:
Udeo uvoza iz zemalja EU-27 u vrednosti ukupnog uvoza (%)	26) 27)	55.6 s	53.9 s	33.1 s	31.1 s	23.0 ew	22.9 sw	45.6 sw	46.6 sw	:	:	:	:
Trgovinski bilans (miliona EUR)	26) 28) 27)	-5019	-6279	-42 293	-38 925	-3838 sw	-5171 sw	-2572 sw	-2166 sw	-4438 sw	:	215 288	55 040
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP													
Uvoz (% BDP)	6) 23)	56.5	62.3	32.2	35.5	56.6 w	59.6 w	51.4 w	57.8 w	40.3 w	41.9 w	42.8	46.7
Izvoz (% BDP)	6) 23)	48.2	54.5	28.7	35.3	37.3 w	43.2 w	27.9 w	30.6 w	38.8 w	40.7 w	46.4	50.5

Javne finansije	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Generalni višak vlade (+) / deficit (-) (%)	29) 30) 31) 23)	- 8.0 w	- 4.2 ew	- 4.7 w	:	- 9.3 w	- 6.3 w	- 5.1 ew	0.0 ew	- 5.4 w	- 3.3 w	- 6.7	- 4.8
Generalni dug vlade (%)	32) 29) 33) 31) 34) 23)	57.7 w	57.5 ew	39.8 w	:	60.1 w	49.6 w	33.1 w	32.6 w	60.4 w	49.0 w	90.0	88.0

Finansijski indikatori	Note	Srbija		Turska		Gruzija		Moldavija		Ukrajina		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Godišnja promena potrošačkih cena (%)	35) 36) 37) 38)	1.8 d	4.0 d	12.3 d	19.6 d	5.2 w	9.6 w	3.8 w	5.1 w	2.7 w	9.4 w	0.7	2.9
Privatni dug, konsolidovan u odnosu na BDP (%)	39) 40)	:	:	13.0 w	7.6 w	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupni spoljni dug, u odnosu na BDP (%)	41) 42) 43) 44) 23)	c	75.8 s	60.4 sw	54.3 sw	135.5 sw	124.0 sw	65.5 sw	66.9 sw	74.6 sw	67.8 sw	:	:
Ukupan dug u stranoj valuti u odnosu na BDP (%)	45)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa kredita (jedna godina), per annum (%)	46) 47) 48) 49) 50) 51) 52)	1.90 w	1.90 w	16.25 w	22.79 w	8.52 w	9.46 w	5.15 w	8.50 w	7.89 w	7.67 w	:	:
Kamatna stopa depozita (jedna godina), per annum (%)	46) 53) 48) 54) 55) 50) 56) 57)	0.10 w	0.10 w	13.51 w	17.85 w	8.46 w	9.13 w	0.15 w	4.50 w	7.22 w	6.95 w	:	:
Vrednost rezervi, uključujući i zlato, (miliona evra)	48) 41) 42) 43) 58) 59)	13 491.7 w	16 454.5 w	81 937.5 w	94 006.1 w	3 532.4 w	3 787.3 w	3 082.9 w	3 445.8 w	23 711.1 w	27 294.4 w	:	:
Međunarodne rezerve - ekvivalent u mesecima uvoza	60) 48) 41) 42) 61) 62)	6.1 sw	:	4.9 sw	6.3 sw	5.4 sw	4.8 sw	7.1 sw	:	:	:	:	:

Biznis	Note	Srbija		Turska		Gruzija		Moldavija		Ukrajina		EU-27	
		2020	2021	2020	2021	2020	2021	2019	2020	2021	2020	2021	2020
Indeks industrijske proizvodnje (2015 = 100)	73) 74) 75) 76)	111.0	118.5	115.4	135.6	:	:	107.1 w	120.3 w	102.7 w	105.0 w	98.5	107.5

Infrastruktura	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
		Gustina železničke mreže (linije u funkciji na hiljadu km ²)	77) 78) 79) 80) 81) 82)	37.9 sw	38.1 sw	13.3 sw	13.5 sw	22.6 sw	22.2 sw	34.0 sw	34.0 sw	32.8 sw	32.7 sw
Dužina puteva (kilometri)	83)	928	928 w	3 523	3 532	208 w	263 w	:	:	15 w	15 w	:	:

Energija	Note	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
		Neto uvoz energije u odnosu na BDP	84)	2.9 s	4.0 s	3.3 s	5.2 s	1.0 sw	1.8 sw	:	:	:	:

Izvor: Eurostat i/ili statističke službe zemalja kandidata

: = nije primenjivo

b = prekid u seriji

c = poverljiva vrednost

d = definicija se razlikuje

e = procenjena vrednost

f = prognoza

p = provizionalno

s = procena Eurostat-a

w= podaci koje dostavlja i pod odgovornošću nacionalnog statističkog organa i objavljeni su na osnovu „kao što jesu“ i bez ikakve garancije u pogledu njihovog kvaliteta i usklađenosti sa statističkom metodologijom EU

z = nije primenjivo i stoga je jednako nula

Fusnote:

1) Severna Makedonija: Nova regulativa IEES nije primenjena

2) Bosna i Hercegovina: Anketa o radnoj snazi u Bosni i Hercegovini se od januara 2020. godine provodi kontinuirano, tokom cele godine, sa kvartalnim objavljivanjem podataka. Takođe, od 2020. godine sprovodi se postupak kalibracije težine prema procenama stanovništva po petogodišnjim starosnim grupama i polu.

3) Bosna i Hercegovina: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine je od januara 2021. godine počela primenjivati novu, redizajniranu metodologiju Ankete o radnoj snazi. Redizajn ankete je obavljen na osnovu i u skladu sa novom Uredbom Evropskog parlamenta i Saveta, koja je stupila na snagu 1. januara 2021. godine. Uvođenjem nove, redizajnirane metodologije Ankete o radnoj snazi od januara 2021. prekinut je niz podataka objavljenih u prethodnoj godini.

4) Turska: *U HLFS, serija nije uporediva sa prethodnim godinama zbog prilagođavanja definicije, obima i dizajna istraživanja sa 2021. godinom.

5) Turska: godišnji rezultati ARS.

6) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonome Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani.

7) Ukrajina: Fiksiranje od 2019. ekonomski aktivno stanovništvo – radna snaga.

- 8) Bosna i Hercegovina: Od 2020. godine ARS se provodi na kvartalnoj osnovi što dovodi do prekida u serijama u poređenju sa rezultatima iz prethodnih godina. Uvođenjem nove, redizajnirane metodologije Ankete o radnoj snazi (Uredba (EU) 2019/1700; Implementaciona uredba (EU) 2019/2240) od januara 2021. godine, prekinut je niz podataka objavljenih u prethodnoj godini. To znači da podaci za 2020. i 2021. takođe nisu uporedivi.
- 9) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonorne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani..
- 10) Gruzija: Od 2020 - NACE Rev.2, pre 2020 - NACE Rev.1.1.
- 11) Crna Gora: Podaci se odnose na broj zaposlenih u javnom sektoru kao učešće u ukupnom broju zaposlenih lica.
- 12) Severna Makedonija: U javnom sektoru uključeni su podaci: Ostalo (mešovito, zbirno, državno, nedefinisano)
- 13) Bosna i Hercegovina: Javni sektor uključuje NACE Rev. 2 Sekcije O, P i K, dok privatni sektor uključuje druge NACE Sekcije.
- 14) Crna Gora: Prekid u seriji jer su ranije na ovo pitanje odgovarali samo zaposleni; Od 2018. godine svi zaposleni daju odgovore na ovo pitanje.
- 15) Ukrajina: osobe starije od 15 godina.
- 16) Gruzija: Osobe od 15 godina i više.
- 17) Srbija: Plate i dnevnice se dobijaju iz administrativnih izvora (evidencija poreske uprave). Prosečne zarade se obračunavaju na osnovu ukupnog iznosa obračunatih zarada za izveštajni mesec i broja zaposlenih u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE).
- 18) Albanija: Izvor informacija: Generalna uprava za poreze, doprinosioci za socijalno osiguranje; INSTAT-ov proračun
- 19) Bosna i Hercegovina: Neto zarada.
- 20) Turska: Izvor: Anketa o prihodima i životnim uslovima.
- 21) Moldavija: Uključuje jedinice sa 1 i više zaposlenih.
- 22) Gruzija: BDP je izračunat prema SNA iz 2008. godine.
- 23) Gruzija: Na osnovu SNR-a iz 2008.
- 24) Gruzija: Osobe bez obrazovanja su isključene.
- 25) Gruzija: Proračuni se vrše prema NACE Rev. 2.
- 26) Moldavija: od januara do avgusta.
- 27) Gruzija: Eurostat je konvertovao podatke u EUR
- 28) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonorne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani.
- 29) Albanija: Prognoze Ministarstva finansija i privrede.
- 30) Ukrajina: Modifikovani podaci o gotovini (Priručnik o vladinim finansijskim statistikama 2014).
- 31) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonorne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani.
- 32) Crna Gora: Preliminarni podaci. Konačni podaci biće dostupni do kraja marta 2021
- 33) Bosna i Hercegovina: Kraj godine (31. decembar).
- 34) Ukrajina: Državni i državno garantovani dug.
- 35) Bosna i Hercegovina: Inflacija potrošačkih cena
- 36) Moldavija: Inflacija potrošačkih cena
- 37) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonorne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani.
- 38) Gruzija: Inflacija potrošačkih cena
- 39) Bosna i Hercegovina: Podaci za monetarne finansijske institucije.
- 40) Turska: Podaci pokrivaju dužničke hartije od vrednosti i zajmove.
- 41) Bosna i Hercegovina: Na osnovu priručnika o platnom bilansu MMF-a, šesto izdanje.

- 42) Turska: Prosečan godišnji kurs koji se koristi za konverziju u evre.
- 43) Moldavija: Preračunato iz USD u EUR po kursu na kraju godine, prema Nacionalnoj banci Moldavije.
- 44) Ukrajina: Imovina i dug preračunati iz američkih dolara u evre korišćenjem unakrsnih kurseva na kraju izveštajne godine. Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani.
- 45) Albanija: Spoljni dug (uključujući SDI).
- 46) Crna Gora: Prosečna ponderisana efektivna kamatna stopa, neizmireni iznosi, godišnje.
- 47) Albanija: Prosečna ponderisana stopa primenjena na nove 12-mesečne kredite tokom odgovarajućeg meseca, na rok dospeća od 12 meseci.
- 48) Severna Makedonija: Kraj godine (31. decembar).
- 49) Bosna i Hercegovina: Kratkoročne kamatne stope na kredite u nacionalnoj valuti nefinansijskim preduzećima (ponderisani prosek).
- 50) Moldavija: Stopu utvrđuje Narodna banka Moldavije (NBM) počevši od 2001. NBM primenjuje metod „koridora“ kamata: najviša stopa se primenjuje na prekonoćne kredite, a najniža na prekonoćne depozite. Vrednosti na kraju godine.
- 51) Ukrajina: Prosečna ponderisana kamatna stopa na sve instrumente refinansiranja Narodne banke.
- 52) Gruzija: Aukcije kredita za refinansiranje.
- 53) Albanija: Kamatna stopa na depozite predstavlja prosečnu ponderisanu stopu za novoprihvaćene depozite tokom odgovarajućeg meseca, na rok dospeća od 12 meseci.
- 54) Bosna i Hercegovina: Stope na depozite po viđenju u nacionalnoj valuti stanovništva (ponderisani prosek).
- 55) Turska: Prosek mesečnih podataka. Depozit preko noći.
- 56) Ukrajina: Distribucija depozitnih sertifikata Narodne banke Ukrajine.
- 57) Gruzija: aukcije CD-a.
- 58) Ukrajina: Imovina i dug preračunati iz američkih dolara u evre korišćenjem unakrsnih kurseva na kraju izveštajne godine.
- 59) Ukrajina: privremeno okupirana teritorija Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i delovi Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani. isključeni su iz podataka Spoljnog sektora.
- 60) Albanija: kraj avgusta 2021. januar-jun 2021
- 61) Turska: Prosečan godišnji kurs koji se koristi za konverziju u evre. Od trećeg kvartala 2021.
- 62) Od oktobra 2021.
- 63) Moldavija: Preračunato iz USD u EUR po kursu na kraju godine, prema podacima Narodne banke Moldavije. Preračunato iz USD u EUR korišćenjem prosečnih godišnjih kurseva, prema Narodnoj banci Moldavije.
- 64) Bosna i Hercegovina: Na osnovu priručnika o platnom bilansu MMF-a, pristup aktivni i pasivi
- 65) Moldavija: Preračunato iz USD u EUR korišćenjem prosečnih godišnjih kurseva, prema podacima Narodne banke Moldavije.
- 66) Ukrajina: Od 2021. godine Narodna banka Ukrajine je poboljšala kompilaciju stranih direktnih investicija, u kontekstu koje su reinvestirane zarade nefinansijskih korporacija uključene u podatke o tokovima SDI i zalihama. Stoga su revidirani podaci o BoP, IIP, SDI za 2015-2020.
- 67) Ukrajina: Od 2021. godine Narodna banka Ukrajine je poboljšala kompilaciju stranih direktnih investicija, u kontekstu čega su zajmovi između drugih preduzeća uključeni u podatke o tokovima SDI i zalihama. Stoga su revidirani podaci o BoP, IIP, SDI za 2015-2020.
- 68) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani. Od 2021. godine Narodna banka Ukrajine je poboljšala kompilaciju stranih direktnih investicija, u kontekstu koje su reinvestirane zarade nefinansijskih korporacija uključene u podatke o tokovima SDI i zalihama. Stoga su revidirani podaci o BoP, IIP, SDI za 2015-2020.
- 69) Bosna i Hercegovina: Na osnovu priručnika o platnom bilansu MMF-a, šesto izdanje i OECD referentne definicije direktnih stranih ulaganja - 4. izdanje
- 70) Ukrajina: Podaci o SDI su preračunati uzimajući u obzir zemlje članice EU-27, isključujući Ujedinjeno Kraljevstvo.
- 71) Ukrajina Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani. Podaci o SDI su preračunati uzimajući u obzir zemlje članice EU-27, isključujući Ujedinjeno Kraljevstvo. Od 2021. godine Narodna banka Ukrajine je poboljšala kompilaciju stranih direktnih investicija, u kontekstu čega su zajmovi između drugih preduzeća uključeni u podatke o tokovima SDI i zalihama. Stoga su revidirani podaci o BoP, IIP, SDI za 2015-2020

- 71) Moldavija: Preračunato iz USD u EUR po prosečnom godišnjem kursu, prema podacima Narodne banke Moldavije. Lični transferi.
- 72) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i deo privremeno okupiranih teritorija u Donjeckoj i Luganskoj oblasti.
- 73) Prethodni podaci
- 74) Albanija: Delatnost B_D
- 75) Moldavija: Počevši od 2016. Indeks obima industrijske proizvodnje se sezonski prilagođava broju radnih dana i sezonalnosti, vremenska serija je korigovana
- 76) Ukrajina: Prilagođavanje efekta kalendarskih dana dinamičke serije indeksa na prosečnu mesečnu vrednost osnovice. (2016) godine sprovodi se po programu DEMETRA+, po metodi TRAMO/SEATS.
- 77) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani.
- 78) Podaci su preuzeti od Republičkog geodetskog zavoda.
- 79) Bosna i Hercegovina: Unutrašnje vode procenjene na 210 km².
- 80) Turska: Samo glavne linije.
- 81) Vrednosti površine su izračunate na osnovu klasifikacije Corine i prilagođene LUCAS. Period proizvodnje Corine podataka je 6 godina.
- 82) Moldavija: Uključujući pridnjestrovski region. Od kraja godine.
- 83) Moldavija: Uključujući pridnjestrovski region. Od kraja godine.
- 84) Uključujući i močvare.
- 85) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani. Podaci Državne službe za geodeziju, kartografiju i katastar Ukrajine.
- 86) Podaci su dati prema novoj Klasifikaciji tipova zemljišta.
- 87) Ukrajina: Podaci isključuju privremeno okupiranu teritoriju Autonomne Republike Krim, grad Sevastopolj i delove Donjecke i Luganske oblasti koji su privremeno okupirani.
- 88) Gruzija: Eurostat je konvertovao podatke u EUR na osnovu SNA iz 2008. godine.